MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
MYKOLO ROMERIO TEISĖS MOKYKLOS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

INGA ŠIMAITIENĖ
(CIVILINĖS IR VERSLO TEISĖS PROGRAMA)

BIOLOGINĖS IR SOCIALINĖS TĖVYSTĖS SANTYKIS GINČUOSE DĖL VAIKO KILMĖS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr.
Gediminas Sagatys

Vilnius, 2020

TURINYS

ĮVADAS 3
1. TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) SAMPRATOS RAIDA 8
1.1. Biologinės tėvystės (motinystės) samprata 10
1.2. Socialinės (psichologinės) tėvystės (motinystės) samprata 12
1.3. Tėvystės sampratos raida Lietuvos teismų praktikoje 15
2. VAIKO KILMĖS NUSTATYMAS 20
2.1. Biologinės ir socialinės tėvystės (motinystės) santykis nustatant vaiko kilmę teisinės prezumpcijos būdu 21
2.1.1. Vaiko, pradėto pagalbinio apvaisinimo būdu, kilmės nustatymas 21
2.1.2. Tėvystės nustatymas teisinės prezumpcijos būdu 23
2.2. Biologinės ir socialinės tėvystės santykis tėvystę nustatant pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo 25
2.3. Vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu 28
2.4. Biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto problematika teismų praktikoje 35
3. TĖVYSTĖS NUGINČIJIMAS 42
3.1. Tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis ir santykis su tėvystės nustatymu 42
3.2. Asmenys, turintys teisę kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginčijimo 46
3.1.1. Šalys ir tretieji asmenys tėvystės nuginčijimo bylose 50
3.1.2. Valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos vaidmuo procese 56
3.1.3. Vaiko dalyvavimas procese ir jo nuomonės reikšmė 59
3.2. Tėvystės nuginčijimo sąlygos 62
3.3. Tėvystės nuginčijimo pagrindai 65
3.4. Ieškinio senaties termino taikymas bylose dėl tėvystės nuginčijimo 70
IŠVADOS 73
PASIŪLYMAI 75
LITERATŪROS SĄRAŠAS 77
ANOTACIJA 90
ANNOTAITION 91
SANTRAUKA 92
SUMMARY 94
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ 96

ĮVADAS

Tiriama problema.

Kuriai tėvystės formai – biologinės ar socialinės (faktinės) Lietuvos teisinėje sistemoje kolizijos atveju suteikiamas prioritetas nustatant teisinę vaiko kilmę?

Baigiamojo darbo aktualumas.

Pastaruosius penkiasdešimt metų Europoje vykstantys spartūs esminiai socialinės, ekonominės, kultūrinės aplinkos pokyčiai Lietuvoje lemia šeimos transformaciją, kurios svarbiausi bruožai – gimstamumo, santuokų sumažėjimas, tuokiasi vyresnio amžiaus žmonės, didėja santuokų nestabilumas, plinta kohabitacija, daugėja ne santuokoje gimusių vaikų[1]. Atsižvelgiant į tai, keičiasi ir šeimos kaip vyro ir moteris sąjungos samprata, tėvo ir motinos tėvystės modelis modifikuojamas, vis dažniau ignoruojami vaikų poreikiai būti užaugintiems abiejų tėvų[2]. Reaguodama į šias tendencijas lygiagrečiai keičiasi ir teismų praktika vaiko kilmės nustatymo srityje, pastaruoju metu pripažindama, kad kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko, t. y. biologinė tėvystė, nebėra vienintelė tėvystės forma, ir vis didesnę reikšmę suteikdama socialiniams ir emociniams vaiko ir tėvo santykiams. Dėl šios priežasties, sprendžiant ginčus dėl vaiko kilmės, neretai iškyla probleminis klausimas, kuris modelis – biologinės ar socialinės tėvystės konkrečiu atveju geriau atitinka vaiko interesus ir turėtų būti prioritetinis nustatant teisinę vaiko tėvystę. Taip pat, analizuojant teismų praktiką neretai kyla abejonių, ar žemesnės instancijos teismai, nagrinėdami ginčus dėl vaiko kilmės, nenukrypsta nuo pastaruoju metu formuojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktikos, kurioje ypatingas dėmesys skiriamas vaiko interesų apsaugai bei vis dažniau prioritetas suteikiamas socialinei tėvystei. Kita vertus svarbu išsiaiškinti, ar teisiniame reglamentavime, reguliuojančiame vaiko kilmės klausimus, teisės normos nėra įtvirtinančios biologinės tiesos principo dominavimą ir prasilenkiančios su šių dienų socialine tikrove.

Galima teigti, kad 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso III knygos X skyrius, reglamentuojantis vaiko kilmės nustatymo klausimus, įtvirtina biologinės tiesos

---

[1] Vlada Stankūnienė, Aiva Jasilionienė ir Raminta Jančaitytė, *Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo priežastys* (Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005), 35.

[2] Brigita Kairienė, Lijana Jakaitytė, "Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu", *Socialinis darbas* 9, 1 (2010), 99, žiūrėta 2020 m. vasario 13 d., https://aleph.library.lt/F?func=find-b&amp=&amp=&amp=&request=000026205&find%5Fcode=SYS&local%5Fbase=LITLI&pds_handle=GUEST

principo dominavimą[3]. Tačiau LAT, atsižvelgdamas į Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos[4] (toliau – Konvencija) nuostatas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) išaiškinimus bylose dėl vaiko kilmės bei į visuomenėje vykstančius socialinius pokyčius, pastaruoju metu formuoja praktiką, kuria siekiama išlaikyti balansą tarp vaiko ir tėvo teisių, neatsižvelgiant į tai, kad tarp jų gali nebūti biologinio ryšio, ir taip pat nenukrypti nuo prioritetine laikomo vaiko teisių apsaugos ir gynimo principo. Ypatingai šios tendencijos išryškėjo 2007 metais LAT byloje dėl tėvystės nuginčijimo išaiškinus, kad "Tėvystės nuginčijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio asmeninėmis ir turtinėmis teisėmis ir pareigomis, taip pat apima ir įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, todėl [...] šio klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo [...]. Bylose dėl tėvystės nuginčijimo būtina vadovautis tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje įtvirtintu prioritetinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principu, pagal kurį imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, jo teisėmis ir interesais, svarbiausia yra tai, kad kiekvienas atliekamas veiksmas ar priimamas sprendimas atitiktų vaiko interesus"[5].

Pažymėtina, kad teismų praktika, nagrinėjant ginčus dėl vaiko kilmės, laikotarpiu nuo 2007 metų nebuvo išsamiai analizuojama. Nebuvo vertinti jos pokyčiai bei nuoseklumas, žemesniųjų instancijų teismų sprendimų atitiktis LAT formuojamai krypčiai.

Taip pat reiktų pažymėti, kad sprendimai ginčuose dėl vaiko kilmės, turi lemiamą reikšmę ne tik konkrečių asmenų tolimesniems teisiniams bei socialiniams ryšiams, bet taip pat yra svarbūs ir visuomeninių santykių puoselėjimui ir išsaugojimui. Ginčuose dėl vaiko kilmės iškeliami šiuolaikinės tėvystės sampratos klausimai, ir būtent šio pobūdžio bylose formuojamos teismų praktikos analizė dėl viešo intereso apsaugos ir visuomeninių santykių specifiškumo yra svarbi visai visuomenei. Šios išvardintos aplinkybės yra reikšmingos visuomeniniu požiūriu ir tai nulemia baigiamojo darbo temos aktualumą.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis.

Gediminas Sagatys monografijoje „Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje"[6] padarė didelį indėlį Lietuvos

[3] Gediminas Sagatys, *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006), 104.
[4] „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija", TAR, žiūrėta 2020 m. vasario 13 d., http://tiny.cc/nzopnz
[5] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. vasario 13 d., https://www.infolex.lt/tp/75612
[6] Sagatys, *supra note*, 3.

šeimos teisės doktrinai analizuojant vaiko kilmės institutą, o tame tarpe ir biologinės ir socialinės tėvystės skirtį bei problematiką. Svarbu pažymėti, kad šis mokslinis darbas išleistas 2006 metais. Tuo laikotarpiu Lietuvos teismų praktika nuginčijant tėvystę nebuvo gausi, o žemesnių instancijų teismų sprendimuose bylose dėl vaiko kilmės vyravo biologinės tėvystės principo dominavimas. Tačiau autorius, remdamasis išsivysčiusių Vakarų Europos ir pasaulio šalių vyraujančiomis tendencijomis, jau tada įžvelgė, kad keičiantis visuomeninių santykių socialiniam kontekstui, vis dažniau praktikoje susiduriama su biologinės ir faktinės tėvystės problema. Ir nors, pasak G. Sagačio, "biologinei tėvystei turėtų būti teikiamas prioritetas, tačiau jos negalima laikyti vienintele tėvystės rūšimi, galinčia pretenduoti į tėvystės statusą"[7]. Taip pat reikia pažymėti, kad kai kurie autoriai nagrinėjo šeimos, o per tai ir tėvystės klausimus. Pavyzdžiui, Kazimiero Meiliaus ir Mariaus Jonaičio 2007 – 2008 metais išleistuose straipsniuose „Šeimos struktūros bei šeimos sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms bei interesams"[8] bei „Alternatyvūs šeimos kūrimo modeliai, dirbtinis apvaisinimas bei vaiko teisės ir interesai"[9] mokslininkai aiškino šeimos kūrimo alternatyvius modelius, šeimos teisinių santykių pokyčius, darančius įtaką tėvystės sampratos turiniui tuo pačiu ir vaiko interesams. Autorė Nastė Sušinskaitė 2018 publikuotame straipsnyje „Biologiniai ir socialiniai tėvystės aspektai pagalbinio apvaisinimo atveju"[10] nagrinėjo biologinės ir socialinės tėvystės santykį, šių sąvokų apibrėžtis pagalbinio apvaisinimo kontekste bei analizavo tam reikšmingą EŽTT praktiką.

Baigiamajame darbe nagrinėjamai temai be paminėtų Lietuvos autorių darbų reikšmingi ir užsienio autorių darbai: mokslininkė Julie Shapiro straipsnyje „Changing ways, new technologies and the dovaluation of the genetic connection to children"[11] atskleidė naujausių technologijų įtaką šeimos teisei ir šeimos vertybių pokyčiams; autorius Andrew Bainham straipsnyje "Arguments about parentage"[12] tėvystės sampratą apibūdino biologiniu, socialiniu ir psichologiniu aspektu; autorė Emily Buss moksliniame darbe "Parental rights"[13] pažymėjo, kad tėvystės identiškumas išplaukia iš tėvo ir vaiko tarpusavio santykio, o ypač iš šio santykio pagrindinės vietos vaiko gyvenime; konkuruojančių

[7] Sagatys, *supra note*, 3: 91-93.
[8] Kazimieras Meilius, Marius Jonaitis, "Šeimos struktūros bei šeimos sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms bei interesams", *Jurisprudencija: mokslo darbai* 102, 12 (2007): 7-15, http://tiny.cc/2dsilz
[9] Kazimieras Meilius, Marius Jonaitis, "Alternatyvūs šeimos kūrimo modeliai, dirbtinis apvaisinimas bei vaiko teisės ir interesai", *Jurisprudencija: mokslo darbai* 104, 2 (2008): 7-17, http://tiny.cc/kjsilz
[10] Nastė Sušinskaitė, "Biologiniai ir socialiniai tėvystės aspektai pagalbinio apvaisinimo atveju", Jurisprudencija 5, 1 (2018): 260-278, http://tiny.cc/o1silz
[11] Julie Shapiro, "Changing Ways, New Technologies and the Devaluation of the Genetic Connection to Children", iš *Family law and family values*, Mavis Maclean (Oxford ; Portland, Or. : Hart Publishing, 2005), 86, 90.
[12] Andrew Bainham, "Arguments about parentage", *The Cambridge Law Journal, 67, 2 (2008): 322-351,* http://tiny.cc/sqnpnz
[13] Emily Buss, "Parental rights", *Virginia Law Review* 88 (2002), žiūrėta 2020 m. vasario 13 d., http://tiny.cc/u5npnz

biologinės ir socialinės tėvystės skirtumus moksliniame darbe "Parenting by Being; Parenting by Doing - In Search of Principles for Founding Families"[14] aprašė autorė Judith Masson.

Baigiamojo darbo reikšmė.

Baigiamasis darbas reikšmingas tuo, kad nagrinėdama tiriamą problemą, autorė atlieka vaiko kilmės nustatymo instituto teisinio reglamentavimo, mokslinių šaltinių bei teismų praktikos analizę bei atskleidžia kaip visuomenėje kintant socialiniams santykiams kartu kinta teismų praktika, formuodama reikšmingas nuostatas nustatant ar siekiant nuginčyti vaiko kilmę, bei daro tiesioginę įtaką šeimos santykiais susijusių asmenų teisėms ir pareigoms.

Autorės nuomone, biologinės ir socialinės tėvystės sampratų ir jų santykio atskleidimas, išsami analizė (tėvystės sampratų raida, teisinė prigimtis, taikymas teismų praktikoje bei praktikos tendencijos, nuoseklumas lyginant su EŽTT nuostatomis bei išaiškinimais, atskleidžiant problemas bei pateikiant siūlymus problemoms išspręsti) bus reikšminga įstatymų leidėjui, teismams, taip pat naudinga ir aktuali Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams, studijuojantiems šeimos teisę, valstybinėje vaiko teisių apsaugos institucijoje dirbantiems specialistams, praktikuojantiems teisininkams bei visiems, turintiems suinteresuotumą arba besidomintiems vaiko kilmės nustatymo klausimais.

Tyrimo tikslas - atskleisti biologinės ir socialinės tėvystės santykio problematiką teisės doktrinoje ir teismų praktikoje bei pateikti pasiūlymus vaiko kilmės nustatymo instituto tobulinimui.

Tyrimo uždaviniai.

1. Atskleisti biologinės ir socialinės tėvystės sampratas bei jų ryšį su teisine vaiko kilme.

2. Įvertinti teismų praktikos, nagrinėjant ginčus dėl vaiko kilmės, ypatumus, pokyčius, nuoseklumą.

3. Atskleisti biologinės ir socialinės tėvystės santykio problematiką nustatant vaiko kilmę.

4. Identifikuoti vaiko kilmės nustatymo instituto praktinio taikymo problemas bei pateikti siūlymus šioms problemoms išspręsti.

Tyrimo metodika.

Aprašomasis metodas pasitelktas atskleidžiant tėvystės sampratos raidą bei nustatant veiksnius ir sąlygas, kuriems egzistuojant ši samprata kito. *Analitinio metodo* pagalba įvertinta teisės doktrina, LAT formuojamos praktikos pokyčiai bei tendencijos, žemesnių instancijų teismų priimamų sprendimų nuoseklumas ginčuose dėl vaiko kilmės. Naudojant *lyginamąjį metodą* buvo lyginamos

[14] Judith Masson, "Parenting by Being; Parenting by Doing - In Search of Principles for Founding Families", iš J.R. Spencer and Antje Du Bois-Pedain, *Freedom and Responsibility in Reproductive Choice* (Oxford 2006), 131-155.

įvairių autorių nuomonės analizuojant tėvystę kaip biologinę ir socialinę kategoriją. *Teisinių dokumentų analizės ir lingvistinio* metodų pagalba išanalizuotas vaiko kilmės instituto teisinis reglamentavimas bei jo taikymas teismų praktikoje. *Dedukcinis* metodas pasitelktas atliekant tyrimo apibendrinimus bei teikiant galutines išvadas.

Tyrimo struktūra.

Atsižvelgiant į iškeltą tikslą ir uždavinius, be įvado, išvadų ir pasiūlymų baigiamąjį darbą sudaro trys dėstomosios dalys. *Pirmoje* dalyje atskleidžiama biologinės ir socialinės tėvystės sampratų prigimtis, raida bei taikymo pokyčiai teismų praktikoje. *Antroje* dalyje atskleidžiama vaiko kilmės teisinė samprata, nagrinėjami vaiko kilmės nustatymo būdai bei atskleidžiama biologinės ir socialinės tėvystės problematika. Šioje dalyje taip pat atliekama 2001 – 2020 metų LAT, apygardų ir apylinkių teismų nutarčių ir sprendimų, kuriuose kilo biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto problema, analizė. Atliktos analizės pagalba atskleidžiama biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto problematika, išryškinamos formuojamos kasacinio teismo praktikos tendencijos bei įvertintas žemesnių instancijų teismų priimamų sprendimų nuoseklumas bei atitiktis suformuotai kasacinio teismo praktikai. *Trečioje* dalyje analizuojama tėvystės nuginčijimo praktinio taikymo problematika, atskleidžiamas tėvystės nuginčijimo instituto santykis su tėvystės nustatymu bei biologinės ir socialinės tėvystės problematika ginčijant vaiko kilmę. Baigiamojo darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei teikiami pasiūlymai nustatytoms problemos išspręsti.

Ginamasis teiginys.

Lietuvos teisinėje sistemoje biologinis vaiko ir tėvo ryšys lemiamos reikšmės neturi ir ginčuose dėl vaiko kilmės kiekvienu atveju yra individualiai vertinami vaiko, tėvystę siekiančio nuginčyti asmens ir šeimos interesai, o sprendimas, kuriai tėvystei – biologinei ar socialinei suteikti prioritetą, priimamas atsižvelgiant išskirtinai į geriausius konkretaus vaiko interesus.

1. TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) SAMPRATOS RAIDA

Lietuvos civilinės teisės sistemai tradiciškai būdingas įvairių socialinių gyvenimo situacijų ir aplinkybių objektyviu numatymu grindžiamas motinystės ir tėvystės (toliau dažniausiai – tėvystė) supratimas[15], pavyzdžiui, susietas su vaiko pradėjimu iki jo motinos ir tėvo santuokos ar vaiko gimimu "praėjus ne daugiau kaip trims šimtams dienų nuo gyvenimo skyrium pradžios"[16]. Tai atsispindi Seimo 2000 m. liepos 18 d. priimto ir nuo 2001 m. liepos 1 d. galiojančio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso[17] (toliau – CK) "gausybėje straipsnių, tarp jų – 1.31 straipsnio 1 dalies nuostatoje Vaiko kilmė (tėvystės ar motinystės pripažinimas, nustatymas ar nuginčijimas) ir 2.18 straipsnio 6 punkte Valstybė privalomai registruoja šiuos civilinės būklės aktus: [...] 6) tėvystės (motinystės) pripažinimą ir nustatymą, juo labiau III knygos X skyriaus „Vaiko kilmės nustatymas" 2 skirsnyje „Tėvystės pripažinimas" sujungtų 3.141–3.145 straipsnių ir 3 skirsnyje „Tėvystės nustatymas" įterptų 3.146–3.148 straipsnių ar 4 skirsnyje „Tėvystės (motinystės) nuginčijimas" sutelktų 3.149–3.153 straipsnių nuostatose"[18].

N. Sušinskaitės teigimu, moksliniu požiūriu tėvystė (motinystė) gali būti suprantama ir pagal objektyvius vaiko pradėjimo, motinos nėštumo ir gimdymo faktinius kriterijus arba subjektyvią motinos ar tėvo savivoką (psichologinius emocinius kriterijus)[19]. Lietuvių kalbos žodynas, apibrėždamas sąvokas „motinystė" ir „tėvystė" atitinkamai nurodo, kad motinystė tai: „a) moters būklė nėštumo, gimdymo ir žindymo metu; motinos pareigos; b) motinos jausmas savo vaikams; c) buvimas motina"[20], o tėvystė tai „buvimas tėvu, tėvo (tėvų) pareigos"[21]. *The free dictionary* tėvystę (*parenthood*) apibūdina taip pat kaip buvimą tėvu "*the state of being a parent*"[22].

1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (toliau – Vaiko teisių konvencija) preambulėje pažymima, kad "[...] šeimai, kaip pagrindinei visuomenės ląstelei, ir natūraliai visų jos narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinkai, turi būti suteikta reikiama apsauga, kad ji galėtų prisiimti visas pareigas visuomenei; [...] vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas

---

[15] Sušinskaitė, *supra note*, 10: 260-278 .
[16] Valentinas Mikelėnas ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.
[17] „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas", TAR, žiūrėta 2020 m. vasario 11 d., http://tiny.cc/xdqpnz.
[18] Sušinskaitė, *op. cit.*
[19] *Ibid*
[20] LIETUVIUZODYNAS.LT, žiūrėta 2020 m. vasario 11 d., https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Motinyste .
[21] Lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta 2020 m. vasario 11 d., http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=t%C4%97vyst%C4%97&lns=-1&les=-1&id=26052970000.
[22] The free dictionary by Farlex, žiūrėta 2020 m. vasario 11 d., http://tiny.cc/ghqpnz.

šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą [...]"[23]. Šioje formuluotėje aprašyta visų šeimos narių, o ypač vaikų, aplinkos gerovės reikšmė, be kita ko, atspindi ir tėvystės (motinystės) sampratą socialiniu požiūriu. Taigi pritartina G. Sagačio išsakytai nuomonei, kad tėvystė gali būti apibūdinama tiek kaip biologinė, tiek ir kaip socialinė kategorija[24]. Mokslininkas nurodo, jog "pirmasis požiūris grindžiamas tuo, kad net naujausia medicinos mokslo pažanga nepakeitė to, kad žmogaus reprodukcijai yra būtini dviejų skirtingų lyčių žmonių genetiniai komponentai. Kita vertus, vis ryškiau pastebimas antrojo, t. y. tėvystės, kaip socialinio fenomeno, suvokimo poveikis įstatymo leidėjui bei teismų praktikai"[25].

V. Mikelėnas pažymi, kad pagal tradicinį motinystės ir tėvystės vertinimą, motinystė bei tėvystė pripažįstama „kraujo giminyste", kadangi vaiko ir jo tėvų tarpusavio teisės ir pareigos siejamos su vaiko kilme iš konkrečių asmenų, t. y. vaiko tėvų, kaip tai numatyta Civilinio kodekso 3.137 straipsnio 2 dalyje, o tai reiškia, kad vaiko tėvai yra jo biologiniai tėvai[26]. Tačiau tokia samprata šiandien nebegali būti vienintelė ir visų pirma tai dėl šiuolaikinių modernių reprodukcinių technologijų, globos, kada vaikas auginamas ne jo biologinių tėvų, ar dėl psichologinių priežasčių, pavyzdžiui vaikas tėvu ar motina gali laikyti visai kitą asmenį[27]. Būtent dėl šių priežasčių išskirtini trys tėvystės (motinystės) aspektai – tai psichologinis tėvystės aspektas, socialinis tėvystės aspektas bei biologinis (tradicinis) tėvystės aspektas[28].

Pažymėtina, jog "šiuolaikinės šeimos trapumas bei santuokos ir šeimos sampratų transformacija, nesantuokinių seksualinių ryšių ir visuomeninio pritarimo jiems didėjimas, kohabitacija, dažnėjantys dirbtinio apvaisinimo atvejai, kitos modernios reprodukcinės ir genetinę tėvystę nustatančios technologijos ir begalė kitų socialinių veiksnių turi didelę įtaką šiuolaikinei tėvystės sampratai"[29]. Julie Shapiro nurodo, jog naujos medicininės galimybės sumenkino biologinio ryšio tarp tėvo ir vaiko svarbą. Mokslininkės teigimu, biologinio ryšio nebeužtenka norint nustatyti vaiko kilmę, o pirminis statusas nebeužtikrina ir teisinio tėvo statuso. Taigi vertinant visuomenės ir technologijų pokyčius labai svarbu įtvirtinti ir naujas tėvystės sampratas[30].

Galima teigti, kad mokslinėje literatūroje, taip pat ir teismų praktikoje aprašomos kelios tėvystės sampratos, todėl sprendžiant vaiko kilmės klausimus, neretai kyla problema kuriai iš jų –

[23] „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija", TAR, žiūrėta 2020 m. vasario 12 d., http://tiny.cc/vjopnz.
[24] Gediminas Sagatys, "Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje" (daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2004), 56.
[25] *Ibid*
[26] Valentinas Mikelėnas, *Šeimos teisė*, (Vilnius: Justitia, 2009), 311.
[27] *Ibid, 311-312.*
[28] Bainham, *supra note*, 12: 322-351.
[29] Meilius, Jonaitis, *supra note*, 8.
[30] Shapiro, *supra note*, 11.

biologinei ar socialinei turėtų būti suteikiamas prioritetas. Siekiant atskleisti tėvystės sampratą plačiąja prasme, jų santykio problematiką, būtina biologinės ir socialinės tėvystės formas aptarti atskirai.

1.1. Biologinės tėvystės (motinystės) samprata

Autorius Michael Freemano teigia, jog "paprastai lengviau nustatyti, kas yra vaiko motina, nei kas yra jo tėvas, todėl visada mažiau klausimų kyla dėl motinystės nei dėl tėvystės"[31]. Dar senovės Romėnai suformavo principus – *mater semper certa est* (motina žinoma visada) ir *mater est quam gestatio demonstrat* (motina yra ta kuri pagimdė vaiką)[32]. Vaiko biologiniu tėvu, pagal Romėnų suformuotą teisinę prezumpciją, buvo laikomas motinos vyras – *pater est guem nuptiaeb demonstrant,* o vaikas – motinos sutuoktinio palikuonimi[33].

Pagal Lietuvoje galiojantį teisinį reglamentavimą, vaiko kilmė tiek iš susituokusios, tiek iš nesusituokusios motinos patvirtinama administracine tvarka civilinės metrikacijos įstaigai vaiko gimimo įraše įrašant vaiko motiną, kurią sveikatos priežiūros įstaiga nurodo Vyriausybės nustatyta tvarka patvirtintame Vaiko gimimo pažymėjime. Analizuojant Vaiko gimimo pažymėjimo sudarymo ir išdavimo tvarkos aprašą (toliau – Aprašas), išskirtinai pastebimas vaiko ryšio su motina biologinis aspektas. Pavyzdžiui, Aprašo 2 punkte imperatyviai nurodoma, kad atvejais kai "[…] vaiko motina nenustatyta arba moters, laikančios save vaiko motina, sveikatos būklė po gimdymo nepatikrinta, arba medicinos dokumentuose įrašyta gydytojų konsultacinės komisijos […] išvada, kad moteris, laikanti save vaiko motina, nėra vaiko motina, pažymėjime vaiko motinos duomenys nenurodomi"[34]. CK 3.139 straipsnio 2 dalyje reglamentuota, jog vaiko gimimo pažymėjime motina nurodoma moteris, dėl kurios nekyla abejonių, kad ji pagimdė vaiką. Todėl sutiktina su G. Sagačio nuomone, kad „vaiko kilmė iš motinos Lietuvos teisėje suvokiama išskirtinai biologine prasme"[35]. Tačiau šiandien, kaip pastebi mokslininkas, teisinė motinystės definicija pagrįsta principu *mater est quam gestatio demonstrat* nebėra nekvestionuojama, nes medicinos mokslo pagalbinio apvaisinimo srityje pažangos dėka pagimdžiusi vaiką motina gali nebūti jo genetinė motina[36].

---

[31] Michael Freeman, *Understanding family law* (London: Sweet & Maxwell, 2007), 166.
[32] "International encyclopedia of comparative law", (The Hague, Paris: Mounton, 1976), 26, http://tiny.cc/jcppnz .
[33]Margot Finn, Michael Lobban ir Jenny Bourne Taylor, *Legitimacy and Illegitimacy in nineteenth-Century Law, Literature and history* (UK: Palgrave Macmillan, 2010), 6, http://tiny.cc/4dppnz .
[34] "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. lapkričio 26 d. nutarimo Nr. 1400 "Dėl pažymėjimo apie vaiko gimimą išdavimo tvarkos patvirtinimo" pakeitimo", TAR, žiūrėta 2020 m. vasario 13 d., http://tiny.cc/6fppnz .
[35] Sagatys, *supra note*, 3: 85.
[36] Sagatys, *supra note*, 3:85.

Biologinė tėvystė (motinystė) – tai kai tarp vaiko ir tėvų egzistuoja biologinis ryšys. Todėl darytina išvada, kad vaiko biologinės tėvystės (motinystės) pagrindu laikytinas kraujo ryšys, besąlygiškai siejantis tėvus ir vaiką.

CK 3.137 straipsnio 3 dalis apibrėžia teisinį vaiko kilmės aspektą. Būtent nuo vaiko gimimo dienos bei kilmės patvirtinimo momento, atsiranda vaiko ir jo tėvų tarpusavio teisės ir pareigos[37]. Taigi, biologinė tėvystė tampa juridiniu faktu, suteikiančiu biologiniams tėvams įstatymų nustatytas teises ir pareigas. Biologinė tėvystė yra reikšminga ne tik nustatant biologinių tėvų teises ir pareigas vaiko atžvilgiu, bet ir užtikrinant vaiko teisę žinoti savo tėvus (Vaiko teisių konvencijos 7 straipsnis), taip pat teisę išsaugoti savo tapatybę (Vaiko teisių konvencijos 8 straipsnis) ir vaiko bei biologinių tėvų teisę į savo asmeninio ir šeimos gyvenimo gerbimą (Konvencijos 8 straipsnis: „Teisė į pagarbą asmeniniam ir šeimos gyvenimui “)[38]. Vienintelė išimtis, kai tarp įtėvių ir įvaikių susiklosto tokie patys teisiniai motinystės ir tėvystės santykiai kaip ir kraujo giminystės atveju, nors jų nesieja kraujo ryšys, yra įvaikinimas[39].

EŽTT taip pat pabrėžė biologinės tėvystės svarbą byloje *Keegan prieš Airiją*[40]. Pagal faktines bylos aplinkybes buvo nustatyta, kad pareiškėjas, gyvendamas ne santuokoje su vaiko motina, norėjo susilaukti vaiko, kartu planavo nėštumą, ketino susituokti, tačiau iki vaiko gimimo jų santykiai nutrūko. Po gimdymo vaikas buvo atiduotas įvaikinimui be pareiškėjo žinios ir sutikimo. Apie tai sužinojęs, pareiškėjas kreipėsi į nacionalinį teismą dėl vaiko globos, tačiau teismas sprendė, kad biologinio tėvo norai neturėtų būti viršesni, jeigu vaiko įtėviai tenkina vaiko interesus. EŽTT atkreipė dėmesį, kad vien tai, kad Airijos teisinė sistema suteikia teisę nuspręsti dėl įvaikinimo be biologinio tėvo žinios ir sutikimo, neatsižvelgiant į tai, kad tėvas ir motina išsiskyrė iki vaiko gimimo, yra pagrindas teigti, kad pareiškėjo teisė į pagarbą šeimos gyvenimui pagal Konvencijos 8 straipsnį, buvo pažeista. Iš to išplaukia, kad biologinė tėvystė yra vertybė, kuriai reikalinga teisinė apsauga ir reguliavimas bent jau suteikiant biologiniam tėvui teisę dalyvauti priimant sprendimus dėl naujagimio.

Apibendrinus šiame poskyryje aprašytą biologinės tėvystės sampratą, galima teigti, kad biologinė tėvystė egzistuoja esant vaiko ir tėvo genetiniam kraujo ryšiui. Tačiau šiandien genetinio

---

[37] „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra note,* 17.
[38] Vaida Baumilė, Giedrė Norvilienė, Ernestas Šukys, “Biological versus social paternity – whose benefit droops the scale?”, *Themis competition 2016 semi final B: International judicial cooperation in civil matters – European family law* (2016), 5, žiūrėta 2020 m. vasario 13 d., http://www.ejtn.eu/PageFiles/14775/Written%20paper_Lithuania.pdf .
[39] Mikelėnas, *supra note*, 26.
[40] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. gegužės 26 d. byla *Keegan prieš Airiją*, pareiškimo Nr. 16969/90“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., http://tiny.cc/u4ppnz .

ryšio konstatavimas nebegali būti esminiu pagrindu nustatant, kas yra vaiko tėvas, o vaiko pradėjimo faktas nebegarantuoja ir vaiko tėvo statuso. Todėl teisės doktrinoje išskiriamas ne tik biologinės, bet ir socialinės (psichologinės) tėvystės samprata, kuri bus aptariama toliau.

1.2. Socialinės (psichologinės) tėvystės (motinystės) samprata

Tėvystės identifikavimas vien tik biologine prasme nebeatitinka pastaruoju metu formuojamos teisinės bei socialinės doktrinos, teismų praktikos. Verta pastebėti, kad tėvystės vertinimas tik biologine prasme gali būti žalingas bei sukelti neigiamų padarinių dėl kitų priežasčių. Pavyzdžiui, gali nutikti taip, kad vaiko tėvas apskritai nežinomas, arba dėl šiuolaikinių modernių reprodukcinių technologijų vaiką pagimdo moteris, nesanti vaiko biologinė motina, arba dėl psichologinių priežasčių vaikas tėvu gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas ar motina[41]. Tai reiškia, kad tėvystė (motinystė) turi būti suprantama plačiau, nei tik biologinio ryšio tarp tėvų ir vaiko konstatavimas.

Autorė J. Masson apibūdino konkuruojančių biologinės ir socialinės tėvystės skirtumą, kaip „rūpinimasis vaiku būnant“ ir „rūpinimasis vaiku darant“[42], kas sukuria svarų pagrindą socialinės tėvystės sampratos vystymui. Šiam požiūriui pritaria ir autorius A. Bainham, aiškindamas, kad “jei kas nors elgiasi, kaip vienas iš tėvų, tai jis arba ji ir yra vienas iš tėvų”[43]. Remiantis šiais argumentais bei samprotavimais, galima teigti, kad asmeniui, nesančiam vaiko biologiniu tėvu, tačiau vaiką auginančiam faktiškai, tuo pačiu priimant ir vykdant visas tėvo pareigas jam, atsiranda socialinis šių santykių aspektas ir tuo pagrindu vaiką auginantis asmuo tampa socialiniu vaiko tėvu[44].

Pasak V. Mikelėno, psichologiniu požiūriu svarbesnis yra paties vaiko požiūris ir supratimas, kuriuos asmenis vaikas pripažįsta savo motina ar tėvu ir tai daug reikšmingiau, nei biologinė motinystė ar tėvystė[45]. Mokslininkas nurodo, kad “vaikui yra daug svarbiau emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko motina ar tėvu, nei kraujo ryšys. Motina ar tėvas vaikui yra tas asmuo, su kuriuo vaikas kasdien bendrauja, kuriuo pasitiki ir pan.”[46].

Kaip nurodo M. Freemanas, psichologinio tėvo sąvoka suformuluota XX amžiaus aštuntame dešimtmetyje autorių Joseph Goldsteino, Anna Freud ir Albert J. Solnito, teigiančių, kad psichologinė

[41] Mikelėnas, *supra note*, 26: 311-312.
[42] Masson, *supra note*, 14: 323.
[43] *Ibid*
[44] Baumilė, Norvilienė, Šukys, *supra note*, 38: 6.
[45] Mikelėnas, *supra note*, 26: 312.
[46] *Ibid*

vaiko tėvystė turi būti nustatoma pagal tai, kaip vaiko ir tėvo santykis atsispindi kasdieniniame jų bendravime, draugystėje, auklėjime perduodant savo patirtį[47]. Autoriai pažymi, kad „psichologinio tėvo vaidmuo gali būti įgyvendintas tiek biologinės tiek ir socialinės tėvystės atvejais, tačiau ši kategorija niekada negalėtų būti taikoma neveikliam, nedalyvaujančiam vaiko gyvenime asmeniui, nepriklausomai nuo to, koks ryšys – biologinis ar socialinis tarp jų egzistuotų“[48]. Nors iš pirmo žvilgsnio atrodytų, jog psichologinės tėvystės samprata betarpiškai susijusi tik su socialinės tėvystės sąvoka, tačiau psichologinė tėvystė gali būti vertinama ir biologinės tėvystės kontekste. Todėl kai kurie autoriai siūlo „siekiant apsaugoti vaiko interesus atsisakyti biologinės motinystės ir tėvystės sampratos ir pakeisti ją psichologinės motinystės ar tėvystės samprata“[49]. V. Mikelėno nuomone tokie “samprotavimai nėra vien teoriniai, o yra įgyvendinami kai kurių valstybių statutinėje teisėje ir teismų praktikoje”[50]. Autorius mini Australijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kanados ir kitų valstybių teismų praktikoje priimtus teismų sprendimus, kuriais pripažintos tam tikros teisės ir pareigos vaiko tėvo ar motinos partneriui ir pasibaigus partnerystei[51].

Emily Buss, kaip vieną reikšmingiausių tėvystės argumentų nurodo tėvystės tikrumą arba tėvystės identiškumą[52]. Minėta, kad biologinė tėvystė negali būti laikoma vienintele tėvystę apibrėžiančia forma, todėl sutiktina su mokslininkės pastebėjimu, kad “tėvystės identiškumas išplaukia ne iš individualių charakteristikų visumos, o iš paties tėvo ir vaiko tarpusavio santykio, ypač iš šio santykio pagrindinės vietos vaiko gyvenime”[53].

Dalis mokslininkų tėvystę įvardina tik kaip socialinę kategoriją. Jų nuomone, tėvystė gali būti vertinama daugeliu aspektų: vaiko pradėjimu ir gimdymu, civilinio ir giminystės statuso suteikimu, vaiko materialių poreikių tenkinimu bei auklėjimu, ruošimu savarankiškam gyvenimui visuomenėje ir pan. Todėl, šiuo požiūriu, skirtingas tėvystės funkcijas gali atlikti visai skirtingi asmenys, nebūtinai su vaiku susieti biologiniu ryšiu.[54] Sutiktina su autoriaus Jonathan Herringo nuomone, kad “vaiko tėvu yra laikomas tas asmuo, kuris faktiškai atlieka tėvo bei vaiko gyvenime reikšminga funkcijas, nors biologiniu vaiko tėvu gali ir nebūti”[55].

---

[47] Michael Freeman, “The best interests of the child? Is the best interests of the child in the best interests of children?”, *International Journal of Law, Policy and the Family* 11 (1997), 360, http://tiny.cc/58qpnz
[48] Joseph Goldstein, Anna Freud ir Albert J. Solnit, *Beyond the Best Interest of the Child,* (New York: Free Press, 1973), 997, http://tiny.cc/yarpnz
[49] *Ibid*
[50] Mikelėnas, *supra note*, 26: 312.
[51] *Ibid, 312-313.*
[52] Emily Buss, *supra note*, 13.
[53] *Ibid, 658.*
[54] John Eekelaar ir Petar Šarčevic, *Parenthood in Modern Society: Legal and Social Issues for the Twenty – First Century* (Boston: Martinus Nijhaff Publisher, 1993), 2-51.
[55] Jonathan Herring, *Family law* (Harlow: Longman, 2001), 264.

Tradicinės šeimos trapumas, tarpusavio santykių laikinumas, nesantuokinių, atsitiktinių seksualinių ryšių plitimas bei toleravimas visuomenėje, medicinos mokslo pažanga reprodukcijos srityje palaipsniui tapo pagrindu tėvystės sąvokos transformacijai[56]. Vertinant, kad teisėje nuolat reaguojama į visuomeninių santykių kitimą socialine prasme, būtina akcentuoti, kad ir asmens pripažinimas socialiniu tėvu taip pat teisiškai turi būti labai reikšmingas[57]. Kiekvienu konkrečiu atveju socialinės tėvystės statusas asmeniui gali būti teisine prasme lemiamas, o pripažįstant, kad tėvystės samprata laiko atžvilgiu kinta, darytina išvada, kad tiek teisinė, tiek socialinė tėvystės sampratos neatsiejamai susijusios[58].

Atkreipiant dėmesį į EŽTT formuojamas nuostatas socialinės tėvystės klausimu, pažymėtinas vienas naujausių šio teismo sprendimų byloje *Nazarenko prieš Rusiją*[59], kurioje priimtas teigiamas sprendimas pareiškėjo, kuris nebuvo vaiko biologiniu tėvu, atžvilgiu, nustačius socialinės tėvystės santykį su vaiku. Pagal faktines bylos aplinkybes ginčas vyko dėl 8 metų amžiaus mergaitės globos. Vaiko globa Rusijos nacionalinio teismo, atsižvelgiant į vaiko amžių ir lytį, buvo priteista motinai, nors vaiko nuomonė buvo priešinga. Pažymėtina, kad byloje buvo nustatytos aplinkybės, jog pareiškėjas nėra vaiko biologinis tėvas, todėl buvo panaikinta jo tėvystė, vyras išbrauktas iš vaiko kilmės dokumentų, nors vaiką augino ir juo rūpinosi nuo gimimo. Išnagrinėjęs bylą, sprendime Teismas išaiškino, kad asmuo, auginęs vaiką ir juo rūpinęsis bei auklėjęs, negali būti pašalintas iš vaiko gyvenimo nustačius, kad nėra vaiko biologinis tėvas, nebent tai neatitiktų geriausių vaiko interesų. Teismas, sprendime konstatuodamas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą, pabrėžė, kad byloje nebuvo nustatyta aplinkybių rodančių, jog socialinio tėvo bendravimas su vaiku kaip nors pakenktų vaiko interesams.

Apibendrinat darytina išvada, kad socialinės tėvystės reiškinio pripažinimas ypatingai reikšmingas tiek visuomenėje besikeičiantiems socialiniams santykiams, tiek ir teismų praktikai. Priešingu atveju, faktinis (socialinis) ne biologinio tėvo santykis su vaiku galėtų egzistuoti arba baigtis priklausomai nuo biologinės tiesos konstatavimo, t. y. vaiko biologinio tėvo pastangų nuginčyti ir (ar) nustatyti tėvystę, taip pat ir nuo vaiko motinos elgsenos, kai siekiama nutraukti socialinio tėvo ir vaiko tarpusavio ryšį.

[56] Meilius, *supra note*, 8: 7.
[57] Shapiro, *supra note*, 11: 82.
[58] *Ibid*
[59] „Europos žmogaus teisių teismo 2015 m. liepos 16 d. sprendimas byloje *Nazarenko prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 39438/13“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. vasario 17 d., http://tiny.cc/rprpnz

1.3. Tėvystės sampratos raida Lietuvos teismų praktikoje

G. Sagačio teigimu, "atlikus elementarią CK III knygos X skyriaus [...] analizę nesunku pastebėti, kad įstatymas vienareikšmiškai įtvirtina biologinės tiesos principo dominavimą vaiko kilmės nustatymo institute. Tokia išvada grindžiama mokslinių įrodymų vietos tėvystės nustatymo bylose ir tėvystės nuginčijimo procesinių ir materialiųjų pagrindų analize"[60]. CK 3. 161 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta vaiko teisė žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams; 3.148 straipsnio 1 dalyje išskirta mokslinių įrodymų (ekspertizių įrodyti giminystės ryšį išvadų) vieta kitų įrodymų atžvilgiu, o pagal 2 dalį atsakovui atsisakius ekspertizės, tai vertintina kaip tėvystės įrodymas. Didelė reikšmė moksliniams tyrimams teikiama ir vaiko kilmės nustatymo institute. CK 3.150 straipsnis numato skirtingus tėvystės (motinystės) nuginčijimo pagrindus, kai vaiko kilmė nustatoma remiantis teisine prezumpcija ir kai ji buvo nustatyta pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo. V. Mikelėnas pažymi, kad "pirmuoju atveju nuginčyti tėvystę galima įrodžius, kad asmuo negali būti vaiko tėvu, antruoju – įrodžius, kad vaiko tėvas (motina) negali būti jo biologiniais tėvais"[61]. CK 3.148 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad tik šalims atsisakius DNR ekspertizės, "pagrindu tėvystei nustatyti gali būti įrodomieji faktai, patikimai patvirtinantys tėvystę: bendras vaiko motinos ir spėjamo vaiko tėvo gyvenimas, bendras vaiko auklėjimas, išlaikymas, taip pat ir kiti įrodymai"[62].

Pastebėtina, kad su biologinės tiesos principu kartu koreliuoja ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas[63] 33 straipsnio 1 dalyje įtvirtinantis nuostatas, kad "pagrindinis visuomenės institutas, kuriame vaikas gyvena [...] yra vaiko biologinė šeima", "vaiko pilietinės teisės prasideda vaiko biologinėje šeimoje [...]" (2 dalis), "vaikas turi augti savo biologinėje šeimoje […]"(4 dalis), "tik nepavykus prevencinėmis priemonėmis ir (ar) kompleksinės pagalbos paslaugomis ir priemonėmis išsaugoti vaiko jo biologinėje šeimoje, vaikas paimamas iš jos, nustatant jam laikinąją globą (rūpybą), o jeigu ir tai neperspektyvu, vaikui nustatoma nuolatinė globa (rūpyba) arba jis įvaikinamas"[64].

Pažymėtina, kad ir teismų praktikoje iki 2007 metų socialinės tėvystės klausimas praktiškai nebuvo keliamas. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos teismų praktikoje tikslinga būtų išskirti du laikotarpius:

---

[60] Sagatys, *supra note*, 3: 104.
[61] Mikelėnas ir kt., *supra note*, 16:289.
[62] "Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas", *supra note*, 17.
[63] „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas", TAR, žiūrėta 2020 m. vasario 17 d., http://tiny.cc/t0rpnz
[64] „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas", *supra note*, 62.

1) laikotarpį iki 2007 metų. Tuo metu išskirtinai buvo laikomasi biologinės tiesos principo dominavimo;

2) laikotarpį nuo 2007 metų iki dabar. Šiuo laikotarpiu socialinės tėvystės sąvoka plačiai pradėta vartoti teisiniame kontekste bei ginčuose dėl vaiko kilmės neretai tampa prioritetine.

Pirmuoju laikotarpiu, įvertinus tuo metu galiojantį teisinį reguliavimą, galima teigti, kad teismų priimamiems sprendimams neginčijamai turėjo įtakos atsiradusios medicinos galimybės tiksliai identifikuoti biologinę tėvystę bei vaiko kilmės instituto reglamentavimo pakeitimai. Iki 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus Civiliniam kodeksui Lietuvoje vaiko kilmės klausimus reglamentavo Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas (toliau – SŠK)[65]. 1999 m. kovo 25 d. įstatymu Nr. VIII-1106 buvo pakeista SŠK 55 straipsnio 2 dalis. Pagal šią teisės normą "pagrindas tėvystei nustatyti yra ekspertizės išvada giminystės ryšiui įrodyti, taip pat kiti įrodymai, patvirtinantys tėvystę"[66]. Iki įsigaliojant naujai straipsnio redakcijai, spręsdami ginčus dėl vaiko kilmės, teismai privalėjo remtis motinos ir atsakovo bendru gyvenimu, ūkio vedimu iki vaiko gimimo, bendru vaiko auklėjimu, išlaikymą, arba kitomis aplinkybėmis, įrodančiomis tėvystę. Tuometis teisinis reglamentavimas nenumatė teismui pareigos, nagrinėjant vaiko kilmės nustatymo klausimus, remtis ekspertizės išvada. Tuo tarpu derinant tuometinį tėvystės nustatymo tikslą išsiaiškinti vaiko biologinius tėvus, su tėvystės nustatymo modernių medicinos priemonių galimybėmis, bei jų aukštu patikimumu, tarptautiniai teisės aktai prioritetą nustatant tėvystę teikė būtent moksliniams įrodymams. Štai Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. rugsėjo 17 d. ratifikuotos[67] 1975 m. spalio 15 d. Europos Konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso, 5 straipsnyje nurodoma, kad "bylose dėl tėvystės nustatymo priimami moksliniai įrodymai, kurie gali padėti nustatyti arba paneigti tėvystę"[68]. Šiuo nagrinėjamu laikotarpiu ypatingai buvo pabrėžiamos ir formuojamoje Lietuvos teismų praktikoje nagrinėjant ginčus dėl vaiko kilmės. Pavyzdžiui, LAT 2001 m. sausio 22 d. nagrinėdamas bylą dėl vaiko tėvystės nustatymo, padarė išvadą, kad "vaiko teisė žinoti savo kilmę reiškia vaiko teisę žinoti asmenis, iš kurių jis yra kilęs"[69], bei akcentavo, kad "siejant tėvystės nustatymo klausimą su vaiko kilmės nustatymu akivaizdu, kad šios įstatymo normos paskirtis – nustatyti vaiko biologinius tėvus"[70].

---

[65] „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas", TAR, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., http://tiny.cc/68rpnz

[66] „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 23, 55, 67, 115, 136, 181 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas", TAR, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., http://tiny.cc/scspnz

[67] „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 1975 m. Europos Konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso ratifikavimo", TAR, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., http://tiny.cc/8cspnz

[68] „Europos Konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso", TAR, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., http://tiny.cc/8espnz

[69] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2001", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., https://www.infolex.lt/tp/11645.

[70] *Ibid*

Kitoje civilinėje byloje dėl tėvystės nuginčijimo, LAT 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartyje akcentavo, kad "ekspertizės išvada laikytina pagrindiniu įrodymu tiek tėvystės nuginčijimo, tiek tėvystės nustatymo byloje"[71]. Taip pat civilinėje byloje Nr. 3K-3-860/2002 dėl tėvystės nustatymo pabrėžė, kad "vaiko teisė kiek įmanoma žinoti savo tėvus (Vaiko teisių konvencijos 7 straipsnio 1 dalis), pirmiausia reiškia vaiko, o ypač nesantuokinio, teisę žinoti savo biologinius tėvus"[72]. O civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2002 akcentavo, kad: "pagrindine įrodinėjimo priemone vaiko kilmės nustatymo bylose turi būti eksperto išvada, ir tik nesant eksperto išvados tėvystę galima nustatyti remiantis kitais įrodymais"[73].

Nors biologinė tėvystės samprata tuo laikotarpiu didžiąja dalimi buvo atskleidžiama tėvystės nustatymo bylose, tačiau svarbu pastebėti, kad ir nagrinėdami bylas dėl tėvystės nuginčijimo teismai, atsisakydami nuginčyti tėvystę, akcentuodavo "įrodymų, kurie patvirtintų, jog atsakovas negali būti vaiko tėvu, nebuvimą"[74], arba „suėjusį senaties terminą, dėl ko nebegali būti nagrinėjama byla dėl tėvystės nuginčijimo"[75], tačiau ne socialiniais pagrindais galimai egzistuojančią socialinę tėvystę.

Tačiau būtina pažymėti, kad LAT dar 2003 m. vasario 13 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-246/2003, akcentuodamas žemesnių instancijų teismų, nagrinėjusių tėvystės nuginčijimo bylas, trūkumus pažymėjo, kad "tėvystės santykių išsiaiškinimu šalys pirmiausiai turi būti suinteresuotos dėl vaiko interesų, o ne dėl savųjų"[76]. O 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartyje pabrėžė, kad "tiek tarptautinėje, tiek Lietuvos teisės sistemoje yra įtvirtintas prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas (Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis, CK 3.3 straipsnio 1 dalis), reiškiantis, kad priimant teisės aktus, juos taikant, sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglamentuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar bet kokį kitą veiksmą vaiko interesų požiūriu bei užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti"[77].

Antruoju laikotarpiu socialinės tėvystės kaip teisinės kategorijos įsitvirtinimui teismų praktikoje esminės įtakos turėjo LAT 2007 m. sausio 31 d. sprendimas. Kasacinis teismas tuomet pabrėžė, jog "tėvystė yra teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio

---

[71] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-748/2001", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., https://www.infolex.lt/tp/11756.
[72] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-860/2002", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., https://www.infolex.lt/tp/10535.
[73] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2002", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., https://www.infolex.lt/tp/10082.
[74] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1028/2002", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., https://www.infolex.lt/tp/9174.
[75] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-246/2003", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., https://www.infolex.lt/tp/8554.
[76] *Ibid*
[77] „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2005", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., https://www.infolex.lt/tp/52468 .

pripažinimą, todėl nagrinėjant klausimą dėl tėvystės nuginčijimo kiekvienu atveju yra svarbu nustatyti, kokie yra susiklostę santykiai tarp vaiko ir tėvo, taip pat yra svarbu įvertinti ne tik vaiko santykį su tėvu, bet ir tėvo santykį su vaiku, jo požiūrį į jį"[78]. Taigi, LAT padarė išvadą, kad "nors ir nesustačius biologinio ryšio, tačiau atsižvelgiant į vaiko amžių ir per dvylika metų susiformavusį vaiko ir tėvo socialinį santykį, sprendžiant klausimą dėl tėvystės nuginčijimo, būtina vadovautis prioritetiniu vaiko teisių apsaugos principu"[79]. Be to, akcentavo, kad "kiekvienu konkrečiu atveju turi būti randama teisinga pusiausvyra tarp asmens siekiančio nuginčyti tėvystę, šeimos ir visuomenės interesų, tačiau visada būtina vadovautis vaiko interesais"[80]. Priimdamas sprendimą LAT rėmėsi EŽTT 1999 m. birželio 29 d. byla *Nylund prieš Suomiją*. Šioje byloje EŽTT pabrėžė, jog "visiškai pateisinama, kad nacionaliniai teismai, spręsdami klausimą dėl genetinio ryšio nustatymo, laiko vaiko ir šeimos, kurioje jis gyvena, interesus prioritetiniais"[81], bei konstatavo, kad "tėvystės nuginčijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio pareigomis, taip pat apima ir įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, socialinius vaiko ir tėvo santykius"[82], ir pažymėjo, kad „šio klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tiesos konstatavimo, t. y. egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko"[83].

Įvertinus aukščiau minėtą LAT sprendimą, galima teigti, kad iš esmės buvo persvarstyta biologinės tiesos svarba vaiko kilmės nustatymo kontekste, bei suteikta ypatinga vieta socialinei tėvystei bylose dėl tėvystės nuginčijimo. Reiktų pažymėti, kad šiomis nuostatomis suformuluota teismų praktika ir toliau nuosekliai vadovaujamasi nagrinėjant ginčus dėl vaiko kilmės.

Minėta, kad 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiame Civiliniame kodekse tėvystės sąvoka tiesiogiai neįtvirtinta. Tačiau anksčiau minėtoje LAT nutartyje teismas šią sąvoką išskyrė. Pirmą kartą kasacinio teismo sprendime buvo pabrėžta, kad "tėvystė tai ne tik biologinis, bet ir teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą, todėl nagrinėjant klausimą dėl tėvystės nuginčijimo kiekvienu atveju svarbu nustatyti, kokie yra vaiko ir tėvo santykiai"[84]. Tolesnėje praktikoje taip pat laikomasi analogiškų tėvystės sąvokos apibrėžimų bei vaiko ir tėvo tarpusavio ryšio vertinimas užima lemiamą vietą suteikiant prioritetą faktinei ar biologinei tėvystei konkrečiu atveju. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto apylinkės teismas, nagrinėdamas bylą dėl tėvystės

[78] „Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007", *supra note*, 5.
[79] *Ibid*
[80] *Ibid*
[81] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. birželio 29 d. byla *Nylund prieš Suomoją*, pareiškimo Nr. 27110/95", HUDOC, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., http://tiny.cc/v0spnz .
[82] *Ibid*
[83] *Ibid*
[84] „Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007", *supra note*, 5.

nuginčijimo, nurodė, kad "socialinė tėvystė – tai tėvo ir vaiko santykiai, kai tarp jų nėra kraujo ryšio, tačiau egzistuoja glaudus emocinis ir psichologinis ryšys"[85]. Apeliacinės instancijos teismas paliko galioti minėtą Vilniaus apylinkės teismo sprendimą, pabrėždamas, kad "ieškovas, pripažindamas vaikui tėvystę prieš daugiau nei penkis metus, kartu prisiėmė ir su tuo susijusias pareigas, kurių negalima lengvabūdiškai atsisakyti"[86]. Kasacinis teismas kasatoriaus skundą pripažino nepagrįstu ir pabrėžė, kad "egzistuojant ieškovo ir vaiko socialiniam ryšiui, nesant aiškios perspektyvos nustatyti biologinį vaiko tėvą, biologinė tėvystė praranda aktualumą, nes svarbesni tampa vaiko interesai; nuginčijus ieškovo tėvystę vaikui kiltų grėsmė likti be tėvo, o tai traumuotų vaiką. Taigi nagrinėjamoje byloje esminis ir svarbiausias vaiko interesas yra išsaugoti susiklosčiusį ryšį su tėvu, savo šeimos santykių stabilumą ir tęstinumą, teisinio statuso aiškumą"[87].

Apibendrinant galima teigti, kad teismų praktikoje iki 2007 metų tiek nustatant, tiek ir nuginčijant tėvystę buvo laikomasi išskirtinai tik biologinio pagrindu egzistuojančios tėvystės sampratos. Tačiau vėliau vis didesnis dėmesys buvo teikiamas prioritetinių vaiko interesų principui, taip pat išryškėjo socialinės tėvystės svarba sprendžiant biologinės ir faktinės tėvystės prioriteto problemą. Šiems pokyčiams, manytina, turėjo įtakos vis dažnesni atvejai, kuomet vaikus dėl susiklosčiusių tam tikrų sąlygų, faktiškai augina ne jų biologiniai tėvai, nes būtent šios aplinkybės visada dominuoja nagrinėjant vaiko kilmės ginčijimo bylose.

[85] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-362-969/2018", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. vasario 18 d., https://www.infolex.lt/tp/1648633
[86] *Ibid*
[87] *Ibid*

2. VAIKO KILMĖS NUSTATYMAS

Pasak P. Rasimavičiaus, "juridinis tėvų ir vaikų teisinių šeimos santykių atsiradimo pagrindas yra vaikų kilmės iš tų tėvų patvirtinimas įstatymo nustatyta tvarka"[88]. CK 3.137 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad vaiko kilme yra grindžiamos tėvų ir vaikų tarpusavio teisės ir pareigos. Todėl sutiktina su G. Sagačio nuomone, kad vaiko kilmė iš tėvų yra juridinis faktas, sukeliantis tėvams ir vaikui tarpusavio teises ir pareigas[89]. Vadinasi, kilmės nustatymas, teisine prasme yra juridinio fakto nustatymas.

Pasak P. Rasimavičiaus, "vaiko kilmė iš konkrečių asmenų tampa juridiniu faktu, sukeliančiu šiems asmenims teises ir pareigas, tik tada, kai kilmės faktas patvirtinamas kompetentingų valstybinių instituciją, t. y. civilinė metrikacijos įstaigos ar teismo"[90]. CK 3.137 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad vaiko iš tėvų kilmė patvirtinama nuo vaiko gimimo dienos. Taigi darytina išvada, kad tėvų teisės ir pareigos pradeda egzistuoti ne nuo datos, kada padaromas gimimo įrašas, ar nuo teismo sprendimo dėl vaiko kilmės nustatymo įsiteisėjimo dienos, o išskirtinai nuo vaiko gimimo dienos.

Vaiko kilmės nustatymas kaip teisinė kategorija apima ne tik teisinio ryšio tarp vaiko ir konkrečių asmenų nustatymą bet ir šio ryšio paneigimą – nuginčijimą[91]. Todėl reikia sutikti su G. Sagačiu, jog „vaiko kilmės nustatymas yra tėvystės (motinystės) nustatymas arba nuginčijimas, siekiant nustatyti ar paneigti vaiko kilmės iš konkrečių asmenų (motinos ar tėvo) juridinį faktą, dėl kurio atsiranda, pasikeičia arba pasibaigia vaiko ir šių asmenų teisės bei pareigos"[92].

Reikia pažymėti, kad vaiko faktinio gimimo metu, vaiko ir tėvų teisniai santykiai dar neegzistuoja. Tėvystė (motinystė), kaip teisinė kategorija, atsiranda tik nustačius ir įtvirtinus ją įstatymuose nustatyta tvarka. CK 3.139 straipsnis suponuoja, kad vaiko kilmė iš motinos nustatoma vaiką pagimdžiusiai motinai, t. y. tik esant faktui, kad moteris yra vaiko biologinė motina. Tuo tarpu nustatant tėvystę, vaikui gimus biologinė tiesa nesiaiškinama, ji nustatoma pagal bendruosius kilmės iš tėvo nustatymo principus – teisinę tėvystės nustatymo prezumpciją. Šiuo požiūriu vaiko tėvu laikomas asmuo esantis santuokoje su vaiko motina, arba tėvui savanoriškai pripažįstant tėvystę administracine tvarka.

---

[88] Pranas Rasimavičius, *Tarybinė šeimos teisė* (Vilnius: Mintis 1981), 112.
[89] Sagatys, *supra note*, 3: 80.
[90] Rasimavičius, *op. cit.*
[91] Sagatys, *op. cit.*
[92] *Ibid*, 81

Lietuvoje galiojantis teisinis reglamentavimas, reguliuojantis vaiko kilmės nustatymo klausimus, įtvirtina dvi alternatyvias vaiko kilmės nustatymo rūšis, tai vaiko kilmės nustatymas administracine tvarka bei vaiko kilmės nustatymas teismine tvarka. Administracine tvarka patvirtinama vaiko kilmė esant geranoriškam vaiko tėvų sutarimui, jų savanoriškai valios išraiškai ir nesukuria neigiamo teisinių santykių įtvirtinimo fono, nei vaiko kilmės nustatymas teismine tvarka. Tačiau galimas ir kitas vaiko kilmės nustatymo būdų skirstymas: tai teisinė tėvystės (motinystės) prezumpcija, savanoriškas tėvystės pripažinimas, taip pat vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu.[93]

2.1. Biologinės ir socialinės tėvystės (motinystės) santykis nustatant vaiko kilmę teisinės prezumpcijos būdu

Pasak V. Mikelėno, teisine prezumpcija laikoma įstatyme nurodyta tam tikrų faktų, aplinkybių egzistavimo prielaida, esant tam tikrų kitų faktų[94]. Teisinės tėvystės (motinystės) prezumpcijos pagrindu, tėvystė (motinystė) vaikui nustatoma automatiškai jam gimus, nepriklausant nuo tėvais nurodomų asmenų valios, vadovaujantis biologinėmis ir teisinėmis prielaidomis.

2.1.1. Vaiko, pradėto pagalbinio apvaisinimo būdu, kilmės nustatymas

Motinystės prezumpcija žinoma dar iš Romėnų teisėje egzistavusių principų – *mater semper certa est,* reiškiantį, kad motina žinoma visada, ir *mater est quam gestatio,* t. y. motina yra ta, kuri pagimdė vaiką. Vaiko kilmė iš motinos, nepriklausomai nuo to, ar moteris yra sudariusi santuoką, ar nesusituokusi, patvirtinama civilinės metrikacijos įstaigai, registruojančiai vaiko gimimą, vaiko gimimo įraše nurodžius ją vaiko motina pagal asmens sveikatos priežiūros įstaigos išduotą pažymėjimą apie vaiko gimimą[95]. Tai vienareikšmiškai pagrindžia teiginį, jog motinystė Lietuvos teisiniame reglamentavime suvokiama išskirtinai biologine prasme[96]. Tačiau galima būtų išskirti atvejus, kada vaiką pagimdžiusi moteris nėra jo biologinė motina. Taip gali būti, kai vaikas pradedamas pagalbinio apvaisinimo būdu.

[93] Sagatys, *supra note*, 3: 82.
[94] Valentinas Mikelėnas, *Civilinis procesas* (Vilnius: Justitia 1997), 319.
[95] „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra note*, 21: 3.139 str.
[96] Sagatys, *op. cit.*, 85.

Reiktų pažymėti, kad CK 3.130 straipsnio 1 dalyje giminystė apibūdinama, kaip kylanti iš kraujo ryšiu susijusių asmenų, kilusių iš bendro protėvio. Taigi, vaiko kilmės iš tėvų patvirtinimu, atsiranda giminystės teisiniai santykiai, o jų pagrindas paremtas biologinio ryšio egzistavimu. Vadinasi, vaiko kilmė iš tėvų yra paremta biologiniu ryšiu. Remiantis šia taisykle, iš moters gimęs vaikas, susijęs su ja biologiniu ryšiu, yra pripažįstamas jos vaiku. CK 3.140 straipsnio 1 dalyje nustatyta teisinės tėvystės prezumpcija – vaiką pagimdžius susituokusiai motinai, jos sutuoktinis gimimo įraše įrašomas vaiko tėvu. Iš to išplaukia, kad pagalbinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko kilmės negalima susieti tik su biologine kilme.

Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymu yra išspręsta tokiu būdu gimusių vaikų teisinio statuso problema. Įstatymo 12 straipsnis nustato, kad "asmenys, pasirašę informuoto paciento sutikimą atlikti pagalbinį apvaisinimą, laikomi vaiko, gimusio po pagalbinio apvaisinimo, tėvais pagal įstatymą"[97]. Reikia pažymėti, kad CK 3.130 straipsnio 3 dalyje įvaikių ir jų palikuonių ir įtėvių bei jų giminaičių santykiai prilyginami giminystei, nors tarpusavyje šie asmenys ir neturi genetinio ryšio. Šie santykiai paremti socialiniais santykiais – tarpusavio pagarba, meile, prisirišimu. LAT šiuo požiūriu yra pabrėžęs, kad "kitam asmeniui kaip tėvui bendravus su vaiku ilgą laiką, biologinė tėvystė praranda aktualumą, nes svarbesniu tampa vaiko prisirišimas, jausmai"[98].

N. Sušinskaitės teigimu, "teisė į tėvystę gali būti apibrėžta ir per negatyvią jos pusę – joks trečias asmuo ar valstybė negali kištis į asmens apsisprendimą turėti ar neturėti vaikų (teisės į tėvystę įgyvendinimas yra laisvas asmens pasirinkimas) [...] tačiau šis principas taikomas visiškai kitaip, kai susiduriama su pagalbinio apvaisinimo teisiniu reglamentavimu. Šiuo atveju į reprodukcijos procesą neišvengiamai įsikiša trečiosios šalys – valstybė ir medicinos srities darbuotojai, kurie ir sprendžia, kokia apimtimi galima taikyti pagalbinio apvaisinimo procedūrą ir geriausiai apsaugoti gimsiančio vaiko teisėtus interesus"[99]. Tėvai, CK 3.165 straipsnio jiems suteiktų teisių pagrindu, turi teisę reikalauti vaiko kilmės patvirtinimo. Ši teisė prilyginama subjektyvioms teisėms, kitu atveju nebūtų galimybės į teisminės šios pažeistos teisės gynybos, t. y. nustatyti ar ginčyti vaiko kilmę teisme.

Pagalbinio apvaisinimo įstatymo 12 straipsnis taipogi nustato, kad asmenys, pasirašę informuoto paciento sutikimą atlikti pagalbinį apvaisinimą, lytinių ląstelių ar embrionų donorai bei pats vaikas neturi teisės reikalauti, kad lytinių ląstelių donoro (trečiojo asmens) ar embriono donorų tėvystė (motinystė) būtų pripažinta ar nustatyta dėl vaiko, pradėto pagalbinio apvaisinimo būdu

[97] „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymas", TAR, žiūrėta 2020 m. vasario 24 d., http://tiny.cc/bytpnz
[98] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-304/2010", INFOLEX, 2020 m. vasario 24 d., https://www.infolex.lt/tp/166016.
[99] Nastė Sušinskaitė, "Pagalbinio apvaisinimo teisinio reglamentavimo įstatymu Lietuvoje būtinumas", *Teisė* (2015), 227, http://tiny.cc/z3tpnz .

naudojant lytinių ląstelių donoro (trečiojo asmens) lytines ląsteles ar embriono donorų embrioną. Be to, pažymima, kad tarp šių asmenų bei jų giminaičių tarpusavio asmeninės neturtinės ir turtinės teisės bei pareigos neatsiranda[100].

Taigi, manytina, kad pagalbinio apvaisinimo būdu gimusio vaiko kilmės nustatymo klausimai sprendžiami, kaip ir natūraliu būdu pradėto vaiko ir teisinių problemų nustatant vaiko kilmę neturėtų kilti. Tačiau reikia pastebėti, kad Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas nereglamentuoja vaiko, pradėto pagalbinio apvaisinimo būdu, kilmės nuginčijimo. Nors iki šiol bylų dėl vaiko, pradėto reprodukcinės medicinos metodų pagalba, kilmės praktikoje nėra, tačiau žvelgiant į užsienio valstybių praktiką, tokių teisinių problemų gali kilti. Pavyzdžiui, Johno ir Luanne Buzzanca šeimoje gimė pagalbinio apvaisinimo būdu pradėta mergaitė, kurios tėvystę po santuokos nutraukimo siekė nuginčyti tėvas. Kadangi mergaitė buvo pradėta naudojant donoro embrioną, JAV Kalifornijos Santa Ana teismas, remdamasis genetiniu tėvystės aiškinimu, ieškinį tenkino ir nustatė, kad Johnas Buzzanca nėra biologinis vaiko tėvas. Po tris metus trukusio bylinėjimosi teismo sprendimas buvo panaikintas ir pareiškėjo tėvystė vaikui palikta.[101]

Siekiant išvengti galimų tokio pobūdžio ginčų, įstatymu turėtų būti draudžiama asmeniui, gimimo įraše įrašytam vaiko, pradėto reprodukcinės medicinos metodų pagalba, tėvu ar motina, ginčyti vaiko kilmę. Atsižvelgiant į tai siūlytina papildyti Civilinio kodekso 3.151 straipsnį 4 dalimi ir ją išdėstyti taip: *"Draudžiama kreiptis dėl vaiko, gimusio pagalbinio apvaisinimo pagalba, tėvystės (motinystės) nuginčijimo asmeniui, pasirašiusiam Informuoto paciento sutikimą atlikti pagalbinį apvaisinimą."*

2.1.2. Tėvystės nustatymas teisinės prezumpcijos būdu

Kaip nurodo G. Sagatys, "tėvystės prezumpcija istoriškai susiformavo dar Romėnų teisėje kaip *pater est quem nuptiae demonstrant* principas, reiškiantis, kad kiekvienas vaikas, gimęs santuokoje, yra teisėtas motinos sutuoktinio vaikas"[102]. CK 3.140 straipsnio 1 dalis numato, kad pirmiausiai vaiko kilmė iš tėvo grindžiama vaiko motinos ir tėvo santuokos faktu. Biologiniam tėvo ir vaiko ryšiui pagrįsti jokių įrodymų įstatyme nereikalaujama. Tokią nuostatą autorės Juanos Jačkonienės teigimu lemia šios priežastys: 1) negalima įrodyti biologinės vaiko kilmės iš tėvo; 2)

[100] „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymas", *supra note*, 97.
[101] Giovanni Fazzetto, „DNA or loving care? Parenthood and its interpretations in contemporary biomedical society ", *EMBO reports* 5, 12 (2004), 1117, http://tiny.cc/oaupnz
[102] Sagatys, *supra note*, 3: 86.

nereikia ieškoti biologinio pagrindo šeimos, giminystės santykiuose, jei nėra ginčo; 3) reikia sudaryti sąlygas vaikui auklėti šeimoje, o tai galima ir nesant biologinio ryšio tarp tėvo ir vaiko[103]. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad tėvystei teisinės prezumpcijos būdu nustatyti nėra būtinas biologinis tėvo ir vaiko ryšys, kol nėra ginčo. Remiantis šiomis nuostatomis verta pažymėti, kad bylų dėl tėvystės nuginčijimo, kai tėvystė buvo nustatyta teisinės prezumpcijos būdu, gausiausia. Bylose, kai vaiko tėvystė nustatyta buvo vyrui, nes po santuokos nutraukimo iki gimstant vaikui nebuvo praėję trys šimtai dienų arba vaikas, gimęs dar nenutrauktoje santuokoje, didelių problemų nekyla. Paprastai tokio pobūdžio bylose kita ginčo šalis ieškinio reikalavimui neprieštarauja, taip pat dažniausiai po tėvystės nuginčijimo tėvystė būna pripažįstama savanorišku tėvystės pripažinimu arba nustatyta teismo. Tokio pobūdžio bylos dažniausiai išnagrinėjamos pirmos instancijos teismo ir apeliacine tvarka nebūna skundžiamos. Tačiau visiškai priešinga situacija yra atvejais, kai tėvystę, pripažintą teisinės prezumpcijos būdu, siekia nuginčyti asmuo, kuris tam tikrą laiką augino vaiką. Tokiu atveju iškyla biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto problema. Ir nesvarbu kokiomis aplinkybėmis asmuo, siekiantis nuginčyti savo tėvystę vaikui, sužinojo apie galimai pažeistą savo teisę, teismas visais atvejais sprendimą priima atsižvelgdamas į vaiko, asmens siekiančio nuginčyti tėvystę, šeimos bei visuomenės interesų pusiausvyrą.

Pater est quem nuptiae demonstrant principo svarbą yra pripažinęs ir EŽTT byloje *Berrehab prieš Olandiją*. Pagal faktines bylos aplinkybes pareiškėjas, Maroko pilietis, po santuokos nutraukimo pagal notaro nustatytą tvarką du metus keturis kartus savaitėje bendraudavo su savo dukra, tačiau vėliau jam nebebuvo išduotas leidimas nuolat gyventi Olandijoje. Pareiškėjas kreipėsi į EŽTT dėl Konvencijos 8 straipsnio pažeidimo. Teismas, išnagrinėjęs bylą ir nustatęs minėto straipsnio pažeidimą, konstatavo, kad remiantis Konvencijos 8 straipsnyje nustatyta šeimos samprata, vaikas gimęs tokioje santuokoje yra *ipso iure* šeimos santykių dalis, todėl pats vaiko gimimo faktas suponuoja išvadą, kad tarp vaiko ir tėvų egzistuoja tam tikri ryšiai, kurie sudaro „šeimos gyvenimą“, net kai tėvai kartu negyvena[104].

Kita vertus, EŽTT pripažįsta, kad tėvystė nustatyta teisinės tėvystės prezumpcijos tvarka, gali būti paneigta, t. y. nuginčyta. Pavyzdžiui, byloje *Kroon ir kt. prieš Olandiją* EŽTT pripažino Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio pažeidimą. Pagal faktines aplinkybes pareiškėjams Kroon ir Zerrouk gimė sūnus, o vaiko tėvu buvo įrašytas buvęs Kroon sutuoktinis. Kroon kreipėsi dėl Zerrouk tėvystės pripažinimo, tačiau bylą nagrinėti buvo

[103] Joana Jačkonienė, *Tėvystės nustatymas tarybinėje teisėje* (Vilnius: Mintis, 1976), 13.
[104] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. birželio 21 d. byla *Berrehab prieš Olandiją*, pareiškimo Nr. 10730/84“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., http://tiny.cc/lkupnz

atsisakyta, nes vaiko tėvystę pagal Olandijos teisę paneigti gali teisėtas tėvas, su kuriuo santuokoje gimus vaikui dar buvo Kroon (tėvo buvimo vieta buvo nežinoma). EŽTT nurodė, kad pagal Konvencijos 8 straipsnį sąvoka "šeimos gyvenimas" apima ne vien tik santuoka pagrįstus santykius, tačiau gali apimti ir kitus *de facto* šeimos ryšius, kai šalys kartu gyvena ne santuokoje. EŽTT konstatavo minėto straipsnio pažeidimą, nes vaiko biologiniams tėvams buvo užkirstas kelias ginčyti vaiko tėvystę remiantis vaiko motinos ir jos buvusio sutuoktinio santuoka[105]. Kitoje byloje *Mizzi prieš Maltą* EŽTT suformavo taisyklę, kad teisėtas vaiko tėvas, kurio tėvystė patvirtinta teisine tėvystės prezumpcija, taip pat turi turėti teisinę galimybę nors kartą ginčyti tėvystę. Pagal faktines bylos aplinkybes pareiškėjui būnant santuokoje gimė dukra, kurios tėvu jis buvo pripažintas kaip motinos sutuoktinis. Po metų santuoka nutrūko. Atlikus DNR tyrimą buvo nustatyta, kad pareiškėjas nėra biologinis vaiko tėvas, ir tuo pagrindu Maltoje keletą kartų bandė ginčyti tėvystę teismine tvarka, tačiau to padaryti nepavyko. Pareiškėjas pateikė peticiją EŽTT motyvuodamas tuo, kad jo teisė ginčyti tėvystę nebuvo užtikrinta nacionalinėje teisėje. EŽTT išnagrinėjęs bylą pabrėžė, kad Maltos teisinis reglamentavimas, reguliuojantis tėvystės nuginčijimo procedūras yra per daug radikalus ir nebūtinas demokratinėje visuomenėje, o tai, kad pareiškėjui nei kartą nebuvo leista nuginčyti tėvystės, neatitinka proporcingumo tarp naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo. EŽTT konstatavo Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą[106]. Taigi darytina išvada, kad priimdamas sprendimą konkrečioje byloje, susijusioje su vaiko kilmės klausimu, teismas visada turi nepamiršti, kad teisė yra teisingumo ir gėrio ieškojimas, taip pat turi būti įvertinti visų byloje dalyvaujančių asmenų teisėti ir pagrįsti interesai[107].

Apibendrinus galima teigti, kad CK, reglamentuojantis vaiko kilmės klausimus, numato skirtingas vaiko kilmės iš motinos ir vaiko kilmės iš tėvo nustatymo sąlygas. Vaiko kilmė iš motinos, remiasi biologiniu ryšiu, nes preziumuojama, kad vaiką išnešiojo ir pagimdė jo biologinė motina. Tačiau kilmei teisinės prezumpcijos būdu iš tėvo nustatyti biologinė tikrovė nėra svarbi.

2.2. Biologinės ir socialinės tėvystės santykis tėvystę nustatant pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo

Savanoriškas tėvystės pripažinimas yra skirtas išskirtinai vaiko kilmei iš tėvo nustatyti ir gali būti taikomas, kai vaiko gimimo įraše nėra duomenų apie tėvą. Tačiau atvejais, kai vaikas gimė

[105] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. spalio 27 d. byla *Kroon ir kt. prieš Olandiją*, pareiškimo Nr. 18535/91", HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., http://tiny.cc/0mupnz
[106] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. balandžio 12 d. byla *Mizzi prieš Maltą*, pareiškimo Nr. 26111/02", HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., http://tiny.cc/oqupnz
[107] Baumilė, Norvilienė, Šukys, *supra note*, 38.

susituokusiai motinai arba vaiko gimimo momentu nėra praėję trys šimtai dienų nuo santuokos pasibaigimo, tėvystė pareiškimu gali būti pripažįstama tik nuginčijus tėvystę teismine tvarka.

Vaiko kilmei iš tėvo savanorišku tėvystės pripažinimu nustatyti reikalingas vyro, laikančio save vaiko tėvu, ir vaiko motinos, bendras sutarimas, išreikštas pareiškimo dėl tėvystės pripažinimo pateikimu notarui. Pažymėtina, kad šiuo būdu tėvystės pripažinimas galimas tiek gimusiam vaikui, tiek ir iki jo gimimo. Svarbi sąlyga, kad vaikas realiai egzistuotų, t. y. būtų pradėtas, jei pareiškimas dėl tėvystės pripažinimo teikiamas iki vaiko gimimo ir tai turi būti patvirtinama medicinine pažyma apie moters nėštumą (CK 3.143 straipsni 1-2 dalys). Taip pat svarbu, kad tėvystės pripažinimas iki vaiko gimimo galimas tik tokiais atvejais, kada dėl objektyvių aplinkybių nebus galima pareiškimo pateikti vaikui gimus (CK 3.143 straipsnio 1 dalis). Kaip jau buvo minėta, vaiko kilmės nustatymui savanorišku tėvystės pripažinimu būtinas bendras motinos ir vyro, laikančio save vaiko tėvu, sutarimas, tačiau įstatymas numato atvejus, kada vaiko tėvo ir motinos bendro sutarimo nepakanka. CK numatyti atvejai, kai teismas supaprastinto proceso tvarka gali patvirtinti bendrą vaiko motinos, jos buvusio sutuoktinio ir asmens, laikančio save vaiko tėvu, pareiškimą, jei nuo santuokos pasibaigimo nepraėjo daugiau kaip trys šimtai dienų (CK 3.140 straipsnio 5 dalis). Įstatymas taip pat numato pareiškimo dėl tėvystės pripažinimo teisminio patvirtinimo galimybę tais atvejais, jei jo kartu negali paduoti vaiko motina (ji yra mirusi, neveiksni, ar dėl kitų priežasčių negali paduoti pareiškimo kartu su vyru, laikančiu save vaiko tėvu) (CK 3.144 straipsnio 1 dalis), jei tėvystės pripažinimui prieštarauja nepilnamečio ar ribotai veiksnaus vyro, laikančio save vaiko tėvu, tėvai ar globėjai (rūpintojai) (CK 3.142 straipsnio 3 dalis), taip pat jei sutikimo dėl tėvystės pripažinimo neduoda pats vaikas, kuriam yra suėję dešimt metų (CK 3.144 straipsnio 1 dalis).

Reikia pažymėti, kad vyro, laikančio save vaiko tėvu, teisė pripažinti tėvystę yra palaikoma ir EŽTT, bei visi šios teisės apribojimai plačiai kritikuojami šio teismo praktikoje. Pavyzdžiui, EŽTT šios nuomonės laikėsi byloje *Kruškovic prieš Kroatiją,* kurioje pareiškėjas pateikė peticiją motyvuodamas tuo, kad jam kaip biologiniam vaiko tėvui, nebuvo suteikta teisė pripažinti ne santuokoje gimusio vaiko tėvystę. Pagal faktines bylos aplinkybes, pareiškėjas buvo pripažinęs gimusio vaiko tėvystę, tačiau jam dėl priklausomybės narkotikams buvo panaikintas veiksnumas ir tuo pagrindu panaikinta jau pripažinta tėvystė. EŽTT konstatavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio pažeidimą ir nurodė, kad Kroatijos Respublika be aiškios priežasties ignoravo pareiškėjo prašymą tėvystei pripažinti dvejus su puse metų ir taip neužtikrino pareiškėjo teisės į privataus šeimos gyvenimo gerbimą. Esant tokiai situacijai, Teismas padarė išvadą, kad neužtikrinant pareiškėjui teisės pripažinti tėvystę buvo pažeista ne tik jo teisė į

privataus šeimos gyvenimo gerbimą, tačiau ir vaiko teisė žinoti kas yra jo biologiniai tėvai, o tokios informacijos žinojimas yra labai svarbus asmenybės formavimuisi.[108]

Pažymėtina, kad analizuojant CK įtvirtintą vaiko kilmės nustatymo institutą, susidaro įspūdis, kad vaiko kilmę savanorišku tėvystės pripažinimu galima nustatyti atvejais, kada asmuo, siekiantis sukurti šeimos teisinį santykį su vaiku, yra susijęs su juo kraujo ryšiu, t. y. tarp jų egzistuoja biologinė tėvystė. Tokią išvadą suponuoja CK 3.150 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad tėvystę, pripažintą pareiškimu, galima nuginčyti tik įrodžius, kad tėvystę pripažinęs asmuo nėra vaiko biologinis tėvas. Tačiau siekiant nustatyti vaiko kilmę savanorišku tėvystės pripažinimu įstatymas nereikalauja pateikti biologinį ryšį pagrindžiančių įrodymų, todėl galima daryti prielaidą, kad teisinį ryšį su vaiku siekiantis sukurti asmuo gali nežinoti, jog nėra vaiko biologinis tėvas, arba gali apie tai žinoti, tačiau vis tiek siekti tėvystės santykių įteisinimo ir taip kurti socialinės tėvystės ryšį su vaiku. Lingvistinis CK 3.150 straipsnio 2 dalies aiškinimas leidžia manyti, jog asmuo, kuris pareikšdamas apie savo tėvystę žinojo, kad nėra vaiko biologinis tėvas, bet kada galėtų lengvai atsikratyti nepageidaujamos tėvystės naštos[109]. Tačiau ši problema pastaruoju metu jau sprendžiama teismų praktikoje, pabrėžiant pirmiausiai prioritetinį vaiko teisių ir interesų apsaugos principą, ir ne visais atvejais tėvystę, pripažintą pareiškimu, leidžiama nuginčyti tuo pagrindu, kad tarp vaiko ir tėvo neegzistuoja biologinis ryšys. Pavyzdžiui, ieškovas prašė nuginčyti jo tėvystę vaikui, kuri buvo pripažinta pareiškimu. Ieškinyje nurodė, kad tėvystę pripažino per klaidą, manydamas, kad vaikui tik suteikia savo pavardę. Atsakovė su ieškiniu nesutiko, nurodė, kad ieškovas siekė būti pripažintas dukters tėvu, be to ji nežino, kas yra tikrasis vaiko biologinis tėvas. Panevėžio apylinkės teismas ieškinį atmetė. Panevėžio apygardos teismas paliko galioti pirmos instancijos teismo sprendimą. Apeliacinės instancijos teismas, atmesdamas ieškovo apeliacinį skundą pabrėžė, kad "šiuolaikinė šeimos teisė pripažįsta, kad biologinis vaiko ir tėvo ryšys nebėra vienintelis tėvystės pagrindas. Teismų praktikoje nesudaroma galimybės nuginčyti tėvystę asmeniui, nesančiam biologiniu vaiko tėvu, bet pripažinusiam tėvystę pareiškimu, jei vaiko biologinio tėvo nustatymas byloje neaiškus ir nuginčijus tėvystę, vaikui kiltų grėsmė likti be tėvo"[110]. Taip pat teismas nustatė, kad apeliantas santuokos metu su atsakove siekė įgyvendinti tėvystės teisę ir palaikyti artimą ryšį su dukterimi, o duktė taip pat siekia šio ryšio su tėvu bei laiko ieškovą savo vieninteliu tėvu.[111] Kitas

[108] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. birželio 21 d. byla *Kruškovic prieš Kroatiją*, pareiškimo Nr. 46185/08", žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., http://tiny.cc/ixupnz .
[109] Sagatys, *supra note*, 3:112.
[110] „Panevėžio apygardos teismo 2019 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-511-212/2019", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1742778 .
[111] *Ibid*

pavyzdys iš Šiaulių apylinkės teismo praktikos. Ieškovas teismo prašė nuginčyti vaiko tėvystę, kurią prieš dešimt metų, žinodamas, kad nėra mergaitės tėvu, pripažino pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo. Ieškinyje nurodė, kad iš didelės meilės atsakovei pripažino tėvystę jos vaikui, tačiau šiuo metu su atsakove nebegyvena, su mergaite ryšių nebepalaiko, todėl tėvystę nori nuginčyti. Atsakovė su ieškiniu nesutiko, pateikė priešieškinį dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ir išlaikymo priteisimo. Teismas atmetė ieškovo ieškinį kaip nepagrįsta. Sprendime nurodė, kad mergaitė nuo gimimo ieškovą laiko tėvu, nori bendrauti, pasiilgsta, vaikui tai svarbu ir brangu; ieškovas tėvystę pripažino nuo vaiko gimimo, priėmė vaiką kaip savo ir juo rūpinosi, tuo pačiu prisiėmė su tuo susijusias pareigas, kurių ”negali lengvabūdiškai atsisakyti“[112]. Ieškovo veiksmus, kuriais jis vienasmeniškai, neinformavęs nei atsakovės, nei vaiko nutraukė tiek kaupiamojo draudimo, tiek telekomunikacijų paslaugų sutartis, po ko mergaitė liko be draudimo ir be galimybės naudotis mobiliuoju ryšiu, bei mergaitės pašalinimą iš draugų tarpo socialiniuose tinkluose, teismas vertina kaip „neatsakingus, visiškai neatitinkančius vaiko interesų, siekiu dirbtinai nutraukti per dešimtmetį susiklosčiusį ryšį“[113]. Teismas laikė, kad „socialinės tėvystės atžvilgiu biologinis ryšio nebuvimas praranda aktualumą, nes dominuojančiais tampa vaiko interesai, kurių pagrindas išsaugoti susiklosčiusį ryšį su tėvu“[114]. Teismas taip pat visa apimtimi patenkino atsakovės priešieškinį, nustatė vaiko gyvenamąją vietą su motina ir priteisė iš ieškovo vaikui išlaikymą.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje galiojantis teisinis reglamentavimas nereikalauja biologinį ryšį patvirtinančių dokumentų, kai vyras siekia pripažinti tėvystę pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo, todėl vaiko tėvystę gali pripažinti ir kraujo ryšiu su juo nenusijęs asmuo. Todėl ir siekiant nuginčyti šiuo pagrindu pripažintą tėvystę, įrodyti vien biologinio ryšio nebuvimą nepakanka, nes per laiką susiformavęs ryšys su vaiku, vaiko požiūris į santykius bei prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principas turi lemiamą reikšmę priimant sprendimą socialinei ar biologinei tėvystei suteikti prioritetą konkrečiu atveju.

2.3. Vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu

Pasak J. Jačkonienės, vaiko, gimusio iš tėvų, nesančių tarpusavyje santuokoje, tėvystės nustatymas, kaip teisės normų taikymo aktas, yra teisinė priemonė, kurią įgyvendinus sukuriamos

[112] „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje Nr. e2-660-841/2019“, INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 1 d., https://www.infolex.lt/tp/1724074.
[113] *Ibid*
[114] *Ibid*

sąlygos realizuoti konkretaus asmens teises ir pareigas, susijusias su tėvyste[115]. Pagal Civilinio kodekso 3.149 straipsnį vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu apima ir procesus, kuriais siekiama duomenis apie vaiko tėvą ar motiną nuginčyti. Taigi vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu, priklausomai nuo ginčo dėl vaiko kilmės rūšies bei subjekto procesinės padėties, siejasi su subjekto valia sukurti teisinį santykį su vaiku ar jį nutraukti, ir tai visais atvejais turi būti patvirtinta teismo[116].

CK nustatyta, kad teismo sprendimu vaiko kilmė nustatoma šiais atvejais:

1) Vaiko gimimo įraše nėra duomenų apie jo motiną arba kai motinystė nuginčyta (CK 3. 139 straipsnio 3 dalis).

Pirmuoju šioje dalyje paminėtu atveju vaiko gimimo įraše duomenų apie motiną gali nebūti, nes vaikas buvo rastas ir nėra galimybės nustatyti jį pagimdžiusios motinos, taip pat vaikas gali būti paliktas gyvybės langelyje. Pastaruoju atveju reiktų pažymėti tai, kad kai su vaiku, paliktu gyvybės langelyje, kartu rasti medicininiai dokumentai, pagal kuriuos vaiką pagimdžiusį asmenį galima identifikuoti, šie dokumentai perduodami valstybinei vaiko teisių apsaugos tarnybai. Tarnyba privalo susisiekti su vaiko motina, išaiškinti tėvų teises ir pareigas bei vaiko atsisakymo pasekmes[117]. Jeigu motina vaiko nesiekia susigrąžinti, valstybinės vaiko teisių apsaugos tarnybos teritorinis padalinys per tris paras nuo vaiko radimo kreipiasi į civilinės metrikacijos įstaigą dėl vaiko gimimo registravimo[118]. Taigi, šiuo atveju, vaiko gimimo įraše yra nurodoma vaiką pagimdžiusi motina. Galima pastebėti, kad lieka neaiškus gyvybės langelio anonimiškumo principo įgyvendinimas. Kaip nurodo Vilniaus sutrikusio vystymosi kūdikių namų – pagalbos centro "Šeimos slėnis" direktorė Renata Rimdžiuvienė, "[...]Gyvybės langelio principas yra anonimiškumas. Tad net jeigu mama ateina palikti vaiko vidury dienos, matant darbuotojams, tačiau kalbėtis nenori, niekas jos nestabdo. Pasitaikė keli atvejai, kai mamos paliko mažylius su papildoma, vaiko tapatybę padedančia nustatyti, informacija. Dvi mamos net paliko graudžius atsisveikinimo raštelius. Bet ir tokiu atveju, net policija, kuri kviečiama užfiksuoti kiekvieną palikimo atvejį, mamų neieško. Tai – jų pasirinkimas"[119]. Tačiau su šia R. Rimdžiuvienės nuomone sutikti negalima, nes anonimiškumas, vaiką „gyvybės langelyje"

[115] Jačkonienė, *supra note* , 100:93.
[116] Sagatys, *supra note*, 3:89.
[117] "Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. birželio 17 d. įsakymo Nr. A1-286 "Dėl tarpinstitucinio bendradarbiavimo radus vaiką sveikatos priežiūros įstaigoje arba įstaigoje, kurioje įsteigtas "gyvybės langelis", rekomendacijų patvirtinimo" pakeitimo", TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 1 d., http://tiny.cc/1avpnz
[118] „Lietuvos Respublikos civilinė būklės aktų registravimo įstatymas", TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 1 d., http://tiny.cc/xbvpnz
[119] Aida Valinskienė, "Jau dešimt metų Lietuvoje gelbėjami mažiausieji", *Kauno diena,* 2019 m. lapkričio 17 d., žiūrėta 2020 m. kovo 1 d., http://tiny.cc/fdvpnz .

palikusiems asmenims, garantuojamas tik tada, kai jų tapatybės identifikuoti neįmanoma. Šią poziciją patvirtina ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Įvaikinimo ir globos skyriaus vedėjos Agnės Marčiukaitienės išsakyti teiginiai: "nors gyvybės langelio idėjos vienas esminių aspektų – siekis apginti vaiko teisę gyventi (siekiant įgyvendinti Vaiko teisių konvenciją) ir užtikrinti tėvų, palikusių vaiką, anonimiškumą, vis dėlto, jei kartu su vaiku gyvybės langelyje randami tam tikri dokumentai (pavyzdžiui, išrašas iš gydymo įstaigos, kurioje vaikas gimė), iš kurių galima nustatyti galimų tėvų tapatybę, valstybinės vaiko teisių apsaugos tarnybos teritorinis skyrius imasi veiksmų, siekdamas inicijuoti pagalbos vaiko motinai arba tėvui teikimą ir įgalinti šeimą auginti jų biologinį vaiką; todėl tam tikrais atvejais, kai yra pakankamai duomenų apie galimą vaiko motiną, yra inicijuojamas motinystės nustatymas"[120].

Reiktų pažymėti, kad atvejai, kai kartu su vaiku paliekami dokumentai itin reti, todėl didžioji dalis gyvybės langelyje rastų vaikų netenka galimybės kada nors išsiaiškinti savo tikrąją kilmę. Taigi į tokią situaciją žvelgiant vaiko interesų požiūriu, galima daryti išvadą, kad vaikui, anonimiškai paliktam „gyvybės langelyje", atimama teisė žinoti savo kilmę. Lietuvos vaikų ir paauglių psichiatras, Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos ekspertas Dainius Pūras teigia, kad „gyvybės langeliai turi daugiau trūkumų nei privalumų, nes pirmiausia vaikai praranda teisę susipažinti su savo biologiniais tėvais, o tai yra grubus žmogaus teisių pažeidimas"[121]. Viena iš gyvybės langelių įteisinimo Lietuvoje iniciatorių, 2005–2010 m. vaiko teisių apsaugos kontroliere dirbusi Rimantė Šalaševičiūtė nurodo, kad "2005 m. sudaryta darbo grupė svarstė dvi idėjas – gyvybės langelius ir anoniminį gimdymą. Anoniminio gimdymo atveju būtų nuspręsta leisti motinai gimdyti vaiką ligoninėje anonimiškai, nepaliekant jokių dokumentų ir suteikiant galimybę atsisakyti pagimdyto vaiko"[122]. Vis dėlto, pasak parlamentarės, įvertinus visus ekspertų pastebėjimus, nuspręsta, kad gyvybės langeliai yra tinkamesnė alternatyva[123]. Kaip nurodo mokslininkė Barbara Willenbachen, daugumoje užsienio valstybių anoniminis gimdymas taip pat neleidžiamas, t. y. gydymo įstaiga, kurioje gimė vaikas, privalo atskleisti kas yra vaiko motina, o jeigu vaiką pagimdžiusi motina atsisako nurodyti savo tapatybę, jos tapatybę išsiaiškina teisėsauga. Tačiau kai kuriose valstybėse anoniminis gimdymas yra įteisintas. Paprastai tai paaiškinama dideliu įvaikinamų vaikų poreikiu. Pavyzdžiui, Austrijoje gydymo įstaiga,

[120] Gytis Pankūnas, "Gyvybės langelių 10-metis: valstybė džiaugiasi 67 „rastinukais", bet psichiatras ragina neapgaudinėti savęs", *Lrt.lt,* 2019 m. gegužės 22 d., žiūrėta 2020 m. kovo 1 d., http://tiny.cc/pfvpnz .
[121] Pankūnas, *op. cit.*
[122] *Ibid*
[123] *Ibid*

kurioje vyko gimdymas, garantuoja gimdymo anonimiškumą[124]. Tačiau net tose valstybėse, kur anoniminis gimdymas įteisintas, vyksta diskusijos, ar tokia tvarka nepažeidžia vaiko teisės žinoti savo tėvus ir ar ji pateisinama viešosios tvarkos ir moralės atžvilgiu. Diskusijos ypač sustiprėjo po EŽTT sprendimo byloje *Odievre prieš Prancūziją,* kai Teismas pripažino, kad atsisakymas atskleisti, kas yra biologinė vaiko motina, nepažeidžia Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintos žmogaus teisės į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui[125].

Autorės nuomone, Lietuvoje egzistuojanti praktika, kai yra ieškoma gyvybės langelyje palikto vaiko motina, yra ydinga, nes taip pažeidžiamas vienas esminių „gyvybės langelių“ aspektų – anonimiškumas. Įstatymas numato galimybę tėvams per laikotarpį iki vaiko įvaikinimo patiems apsispręsti ar susigrąžinti vaiką į biologinę šeimą. O šia teise nepasinaudojus, nereikėtų klausimo dėl motinystės spręsti priverstinai. Tokiu atveju, kad ir nustačius vaiko motinystę, tikėtina, kad biologinė motina jo neaugins, o kelias būti įvaikintam labai užsitęs dėl tolesnių su tėvų valdžios ribojimu susijusių procedūrų. Taigi galima teigti, kad tokie veiksmai nėra suderinami ir su prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principu, nes taip sudaromos kliūtys vaikui augti šeimoje, kuri nebūtinai turi būti biologinė.

Taip pat būtina pažymėti, kad tokiais atvejais vaiko kilmei teismo sprendimu nustatyti egzistuoja tam tikri terminai, kurie glaudžiai siejasi su CK reglamentuojamu įvaikinimo institutu. CK 3.227 straipsnis įtvirtina, kad įvaikintojai, sprendimui dėl įvaikinimo įsiteisėjus, tampa vaiko tėvais pagal įstatymą. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog įvaikinimu sukuriamos įtėviams bei jų giminaičiams ir įvaikiams bei jų palikuonims tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos kaip giminaičiams pagal kilmę. Todėl darytina išvada, kad vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu galimas iki įsiteisės teismo sprendimas dėl įvaikinimo. Vėliau tėvystės nustatymas teismo sprendimu galimas tik nuginčijus duomenis apie tėvus. Autorės žiniomis, tokio pobūdžio praktikos kol kas nėra, tačiau Lazdijų rajono apylinkės teismas nagrinėjo civilinę bylą, kurioje ieškovė siekė nuginčyti įtėvio tėvystę, bei nustatyti tikrąją savo kilmę. Nors įtėvis sutiko su ieškovės ieškiniu, tačiau teismas vis tiek sprendė socialinės ir biologinės tėvystės prioriteto klausimą ir, nustatęs socialinio ryšio tarp ieškovės ir įtėvio svarbą, bei tai, kad ieškovės santykiai su biologiniu tėvu nesusiformavo, ieškinį atmetė.[126]

---

[124] Barbara Willenbachen, “Legal transfer of French traditions? German and Austrian initiatives to introduce anonymous birth”, *International Journal of Law, Policy and the Family* 18, 3 (2004): 343-354, http://tiny.cc/dpvpnz

[125] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. vasario 13 d. byla Odievre prieš Prancūziją, pareiškimo Nr. 42326/98“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 1 d., http://tiny.cc/yqvpnz

[126] „Lazdijų rajono apylinkės teismo 2015 m. rugsėjo 14 d. sprendimas byloje Nr. e2-111-743/2015“, INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 1 d., https://www.infolex.lt/tp/1213525.

Antruoju atveju vaiko kilmė iš motinos nustatoma teismine tvarka, kai motinystė nuginčyta ir gimimo įraše motinos duomenys išbraukti remiantis teismo sprendimu, pavyzdžiui, supainiojus vaiką gimdymo įstaigoje, vaiką pagimdžiusiai moteriai pakeitus vaiką kitu, vaiką pagrobus ir suklastojus gimdymo dokumentus ar pan.[127] Pavyzdžiui, ieškovas M. V. kreipėsi į Vilniaus miesto apylinkės teismą prašydamas pripažinti, kad atsakovė V. A. nėra jo dukters P. V. motina, bei nurodė, kad vaiko interesus labiau atitinka biologinės motinos S. V., kuri yra mirusi, pripažinimas vaiko motina. Pagal faktines bylos aplinkybes nustatyta, kad S. V. gimdymo metu medikams pateikė savo sesers V. A. dokumentus, nes tuo metu nelegaliai gyveno Lietuvoje, ir taip, vaiko gimimo pažymoje, bei po to gimimo įraše, vaiko motina buvo nurodyta V. A. Byloje atlikus DNR tyrimą, nustatyta, kad vaiko P. V. biologinė motina yra S. V. Išnagrinėjęs bylą Vilniaus miesto apylinkės teismas sprendime akcentavo, kad „sprendžiant klausimus, susijusius su vaiko interesais, kartu ir dėl motinystės nuginčijimo, būtina įvertinti, ar motinystės nuginčijimas konkrečiu atveju nepažeis vaiko interesų“[128] bei akcentavo, kad „motinystė yra ne tik biologinis, bet ir teisinis motinos ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį teisinį vaiko ir motinos ryšio pripažinimą, todėl, nagrinėjant motinystės nuginčijimo klausimą, būtina, be kita ko, nustatyti ir įvertinti, kokie yra susiklostę vaiko ir motinos santykiai“[129] bei nenustatęs socialinių ryšio tarp vaiko ir teisinės motinos atsakovės V. A. egzistavimo, ieškinį tenkino[130].

Kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, nors ir esant pakankamam pagrindui konstatuoti biologinio ryšio su moterimi, gimimo įraše nurodyta vaiko motina, nebuvimą, teismas nuginčydamas motinystę vis tiek aiškinasi, ar nėra susiformavę socialinės motinystės santykiai ir ar motinystę nuginčijus, tokiu atveju nebus pažeisti vaiko interesai. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad nors vaiko motina pagal Lietuvoje galiojantį teisinį reglamentavimą laikoma tik vaiką pagimdžiusi motina, tačiau iškilus biologinės ir socialinės motinystės prioriteto problemai, biologinė motinystė nebūtinai turėtų lemiamą reikšmę.

2) Vaikas gimė nesusituokusiai motinai ir tėvystė nėra pripažinta (CK 3.146 straipsnio 1 dalis).

Šio straipsnio 1 dalyje nurodyta pagrindinė sąlyga, kada tėvystę galima nustatyti teismine tvarka. Ši sąlyga atsiranda, kai vaikas gimsta nesusituokusiai motinai ir vaiko kilmė iš tėvo nenustatyta savanorišku tėvystės pripažinimu. Svarbu pažymėti, kad tuo atveju, jei motinos santuoka iki vaiko

[127] Mikelėnas ir kt., *supra note*,16:265.
[128] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. gruodžio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-14574-869/2019“, INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 1 d., https://www.infolex.lt/tp/1801848.
[129] *Ibid*
[130] *Ibid*

gimimo buvo pasibaigusi, nuo to momento iki vaiko gimimo turi būti praėję daugiau kaip trys šimtai dienų (CK 3.140 straipsnio 4 dalis), t. y. vaiko gimimo įraše neturi būti duomenų apie kilmę iš tėvo. Be šios sąlygos, kitas svarbus momentas tas, kad dėl vaiko kilmės turi būti kilęs ginčas. Pavyzdžiui, vyras pradėjęs vaiką, atsisako pripažinti tėvystę administracine tvarka, t. y. nesutinka įteisinti tėvystę savanorišku tėvystės pripažinimu arba gali būti, kad vaiko motina dėl tam tikrų priežasčių su tuo nesutinka. Tokiais atvejais vaiko kilmę iš tėvo galima nustatyti teismine tvarka.

Taigi tokiais atvejais, kai tėvystė nėra nustatyta pagal *pater est quem nuptiae demonstrant* principą ir galimas vaiko tėvas neketina pripažinti tėvystės savanorišku tėvystės pripažinimu, arba tėvystės pripažinimui prieštarauja vaiko motina, tėvystė gali būti nustatyta teismo sprendimu. Anot autoriaus Janis Vebers, tėvystės nustatymas teismine tvarka reiškia priverstinį ne santuokoje gimusio vaiko teisės į tėvą įgyvendinimą[131].

Minėta, kad CK III knygos X skyriaus, reglamentuojančio vaiko kilmės nustatymą, įtvirtina biologinės tiesos principo dominavimą. CK 3.161 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta vaiko teisė žinoti savo tėvus, jei tik tai nekenkia jo interesams; 3.148 straipsnio 1 dalyje nustatyta išskirtinė mokslinių įrodymų vieta kitų įrodymų atžvilgiu, o pagal šio straipsnio 2 dalį, atsisakymas nuo ekspertizės gali būti vertinamas kaip tėvystės pripažinimas. Biologinės tiesos principo dominavimas gana aiškus ir teismų praktikoje bylose dėl tėvystės nustatymo, kai byloje kartu nėra sprendžiamas ir tėvystės nuginčijimo klausimas (bylos kuriose sprendžiamas tėvystės nuginčijimo ir nustatymo klausimas bus analizuojamos kituose darbo skyriuose). LAT yra pabrėžęs, kad "tėvystę patvirtinant ar ją paneigiant pirmenybė teikiama moksliniams įrodymams. DNR ekspertizės išvados yra patikimas ir objektyvus mokslinis įrodymas, patvirtinantis arba paneigiantis vaiko kilmę iš konkretaus tėvo. Dėl to jis pripažįstamas turinčiu padidintą įrodomąją galią tėvystės nustatymo bylose. Atsižvelgiant į ekspertizės išvadų patikimumą ir objektyvumą, tėvystė gali būti nustatoma remiantis vien šiuo įrodymu, netgi nesant jokių kitų tėvystės faktą patvirtinančių duomenų"[132].

EŽTT yra išaiškinęs, kad būtent tokiais atvejais valstybės privalo užtikrinti teisingą ir greitą tokių ginčų nagrinėjimą, taip pat sudarant sąlygas šalims savo reikalavimus pagrįsti moksliniais DNR tyrimais. Pavyzdžiui, byloje *Mikulič prieš Kroatiją* pažymėjo, kad asmens siekiai nustatyti tėvystę turi būti apsaugoti ir tais atvejais, kai tėvystės negalima nustatyti atliekant DNR tyrimus. Pagal faktines bylos aplinkybes pareiškėja Montana Lorena Mikulič, gimusi ne santuokoje, su savo motina kreipėsi į Zagrebo savivaldybės teismą dėl tėvystės nustatymo. Teismas nustatė vaiko tėvystę

[131] Baumilė, Norvilienė, Šukys, *supra note*, 38.
[132] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 14 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-279/2011", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 1 d., https://www.infolex.lt/tp/213649.

remdamasis vaiko motinos parodymais ir tuo, kad atsakovas atsisakė atlikti DNR tyrimą. Aukštesnės instancijos teismas tenkino atsakovo apeliacinį skundą ir pareiškėjos ieškinį atmetė, nes tėvystė remiantis atsisakymu atlikti DNR tyrimą negalėjo būti nustatyta. EŽTT pabrėžė, kad pareiškėjos situacijoje esantys žmonės turi „gyvybiškai svarbų Konvencijos apsaugotą interesą, gauti informaciją, reikalingą tiesai, susijusiai su asmens tapatybe, nustatyti, o tokios informacijos žinojimas yra labai svarbus asmenybės formavimuisi“[133]. Teismas taip pat nustatė, kad nacionaliniai teisės aktai nesudarė tinkamos pusiausvyros tarp pareiškėjos teisės reikalauti, kad kaip įmanoma greičiau būtų pašalintas netikrumas dėl jos tapatybės ir tarp atsakovo teisės atsisakyti atlikti DNR tyrimą, todėl konstatavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 8 straipsnio pažeidimą[134].

Kitoje byloje *Kalacheva prieš Rusiją* EŽTT priimdamas sprendimą dėl vaiko motinos, tiesiogiai susijusios su savo mažamečio vaiko gerovės užtikrinimu, teisių ir teisėtų interesų, pabrėžė, kad pareiškėjos dukters tėvystės nustatymas yra tiesiogiai susijęs su pareiškėjos “asmeniniu gyvenimu” ir todėl ji neabejotinai visiškai atsakinga už savo dukters teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą. Biologinio tėvo nustatymas šiuo atveju svarbus ne tik dėl reikiamos vaikui finansinės paramos, emocinių santykių, bet ir dėl pareiškėjos šeimos socialinio įvaizdžio, šeimos ligos istorijos, taip pat ir teisinių santykių tarp biologinio tėvo, motinos ir vaiko sukūrimo[135]. Pagal faktines bylos aplinkybes, pareiškėja pagimdė vaiką ne santuokoje ir siekė teismo keliu nustatyti vaiko tėvystę. Proceso metu buvo atlikti DNR turimai atsakovo ir vaiko biologiniam ryšiui nustatyti, kurie atsakovo tėvystę patvirtino 99,9 procento tikimybe. Nepaisant to, nacionaliniai teismai ieškinį atmetė, nes DNR tyrimų atlikimo procedūra buvo pažeista: nebuvo tinkamai laikomasi nurodymų atlikti testą, todėl kilo abejonių, kad DNR tyrimui naudojamas kraujas galėjo priklausyti ne atsakovui. Šiuo atveju EŽTT nutarė, kad DNR tyrimas buvo vienintelis objektyvus moksliniais metodais grindžiamas įrodymas tėvystei nustatyti, o šio tyrimo įrodomoji vertė ženkliai nusveria kitų įrodymų įrodomąją galią, nes pareiškėja savo santykius su atsakovu slėpė. EŽTT pažymėjo, kad siekiant užtikrinti geriausius vaiko interesus, būtinas aiškus atsakymas dėl pareiškėjos vaiko tėvystės patvirtinimo arba paneigimo. Nacionaliniai teismai paskelbdami atliktą DNR tyrimą netinkamu ir neužsakę pakartotinio (papildomo) tyrimo atlikimo, neužtikrino tinkamos pusiausvyros tarp konkuruojančių šalių interesų ir nesiėmė priemonių geriausiems vaiko interesams apsaugoti. EŽTT taip pat nutarė, kad tėvystės nustatymas yra svarbus ne tik siekiant apsaugoti geriausius vaiko interesus, bet ir todėl, kad tai yra

[133] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. rugsėjo 4 d. byla *Mikulič prieš Kroatiją*, pareiškimo Nr. 53176/99“, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., http://tiny.cc/6dwpnz.
[134] *Ibid*
[135] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. gegužės 7 d. byla *Kalacheva prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 3451/05“, žiūrėta 2020 kovo 8 d., http://tiny.cc/uhwpnz .

susiję su pareiškėjos (vaiko motinos) privačiu gyvenimu. Be to, pripažinęs, kad bylos aplinkybės reikalauja nustatyti vaiko biologinį tėvą, Teismas suformulavo taisyklę, kad tiek valstybės, tiek teismo pareiga yra imtis visų įmanomų priemonių, kad būtų nustatytas tėvystės faktas.

Reikia pažymėti, kad tėvystės nustatymas teismine tvarka galimas ir esant CK 3.146 straipsnio 2 dalyje nurodytoms sąlygoms, t. y. kai tėvystė nuginčyta teismo tvarka. Tačiau šios sąlygos detaliau bus aptariamos nagrinėjant tėvystės nuginčijimą.

Apibendrinus galima teigti, kad teisėta vaiko kilmė nustatomo tik įstatymų nustatytais pagrindais, o teisėtu tėvu (motina) yra asmenys, kuriuos tokiais pripažįsta įstatymas, net jei tai ir neatitinka biologinės tikrovės. Taigi teisinė vaiko kilmė, t. y. vaiko tėvystė (motinystė) nustatoma trimis būdais – teisinės tėvystės (motinystės) prezumpcija, savanorišku tėvystės pripažinimu ir vaiko kilmės nustatymu teismo sprendimu. Tačiau paneigiama tik vieninteliu būdu – tai nuginčijus vaiko tėvystę (motinystę) teismine tvarka.

2.4. Biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto problematika teismų praktikoje

Minėta, kad socialinė tėvystė plačiai atsispindi socialiniame visuomenės gyvenime, o kaip teisinė kategorija teismų praktikoje dažnu atveju tampa konkuruojančia biologinės tėvystės atžvilgiu. Taigi spartėjant visuomeninių santykių pokyčiams vis ryškesnė tampa biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto problema[136]. Pastaruoju metu tai ypač aktualu ginčuose dėl vaiko kilmės. Analizuojant šio pobūdžio bylas, teigtina, kad pagrindas biologinės ar socialinės tėvystės santykiui išspręsti tampa prioritetiniu laikomas vaiko teisių ir interesų apsaugos principas. Šiuos teiginius patvirtina anksčiau darbe pateikti pavyzdžiai iš teismų praktikos, kur vis dažniau atsisakoma paneigti tėvystę asmeniui jau sukūrusiam ir kurį laiką palaikiusiam socialinės tėvystės ryšį su vaiku. Ypatingai svarbų vaidmenį šiuo požiūriu taip pat atlieka ir EŽTT formuojama praktika, kurioje pabrėžiama, kad "visiškai pateisinama, kad nacionaliniai teismai, spręsdami klausimą dėl biologinio fakto nustatymo, laiko vaiko ir šeimos, kurioje jis gyvena, interesus prioritetiniais"[137]; "tėvystės nuginčijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio pareigomis, taip pat apima ir įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, ir pažymėjo, kad šio klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tiesos konstatavimo, t. y. egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko"[138]. Teismų praktikos analizė patvirtina, kad daugiausia ginčų dėl tėvystės

[136] Sagatys, *supra note*, 3:93.
[137] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. birželio 29 d. byla *Nylund prieš Suomoją*", *supra note*, 81.
[138] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. birželio 29 d. byla *Nylund prieš Suomoją*", *supra note*, 81.

nuginčijimo kyla, kai vaiko kilmė buvo nustatyta remiantis teisinės tėvystės prezumpcija. Taigi teismai, nagrinėdami tėvystės nuginčijimo bylas, spręsdami dėl teisinės tėvystės prezumpcijos paneigimo, ypatingą dėmesį skiria siekiui užtikrinti šeimos teisnių santykių stabilumą ir saugumą, todėl akcentuoja, kad „tėvystę tokiu atveju galima nuginčyti tik esant svariam pagrindui“[139].

G. Sagatys nurodo, kad “*de facto* ir *de iure* tėvystės santykio problema negali būti analizuojama vienpusiškai, t. y. vien iš vaiko teisių pozicijų. Nors vaiko interesai, sprendžiant visus su juo susijusius klausimus, laikytini pirmaeiliais, jie negali nustelbti kitų suinteresuotų šalių, visų pirma tėvų (tiek biologinių, tiek faktinių) teisių bei teisėtų interesų”[140]. Taigi, nagrinėjant ginčus dėl vaiko kilmės turėtų būti atsižvelgiam į tai, kad teisinė vaiko kilmė sukuria tėvystės santykiais susijusiems asmenims teises ir pareigas, o tai reiškia, kad atsiranda ne tik išlaikymo prievolės, bet ir kiti turtinio bei asmeninio pobūdžio santykiai. Todėl sutiktina su teismų praktikoje sutinkama pozicija, kad sprendžiant ginčus dėl vaiko kilmės būtina situaciją įvertinti ne tik suteikiant prioritetą vaiko teisėtiems interesams, tačiau svarbu atsižvelgti ir į ieškovo padėtį konkrečiu atveju, ypač jei tarp jo ir vaiko nėra užsimezgusių graudžių tarpusavio santykių[141]. Vadinasi, nagrinėjant biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto problemą, reikia atidžiai įvertinti visas su teisine vaiko kilme susijusias aplinkybes, taip pat ne tik vaiko santykį su teisniu tėvu, tačiau ir tėvo santykį su vaiku, vaiko teisėtus interesus, nes jei vaiko kilmės dokumentuose įrašas apie tėvystę bus tik formalaus pobūdžio, o emocinio ryšio tarp vaiko ir tėvo nebus, tokia teisinė padėtis gali sukurti neigiamų teisnių pasekmių visiems šio teisinio santykio dalyviams. Todėl reikia pritarti E. Buss teiginiams, kad “tėvystės identiškumas išplaukia ne iš individualių charakteristikų visumos, o iš paties tėvo ir vaiko savitarpio santykio, ypač iš šio santykio centrinės vietos vaiko gyvenime”[142].

Šiuo požiūriu matytina, kad Lietuvos teismai tinkamai formuoja teismų praktiką ir akcentuoja, kad „tėvystė yra teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą, todėl nagrinėjant klausimą dėl tėvystės nuginčijimo kiekvienu atveju yra svarbu nustatyti, kokie yra susiklostę santykiai tarp vaiko ir tėvo“[143], bei atkreipia dėmesį į tai, kad „kiekvienu

---

[139] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 12 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-362-969/2018“, *supra note*, 85; „Klaipėdos apylinkės teismo 2018 m. kovo 1 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-1410-838/2018“, INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1620624

[140] Sagatys, *supra note*, 3:122.

[141] „Kauno apygardos teismo 2019 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-38-221/2019“, INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1696404

[142] Buss, *supra note*, 13.

[143] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-115-687/2019“, INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1712358 ; „Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007“, *supra note*, 5.

atveju yra svarbu įvertinti ne tik vaiko santykį su tėvu, bet ir tėvo santykį su vaiku, jo požiūrį į jį“[144], taip pat akcentuoja, kad nustatant tėvo santykį su vaiku, svarbu atsižvelgti į „daugybę faktorių, taip pat ir į tėvo ketinimus“[145] (o tai reiškia, kad teismas turi įvertinti, ar tėvas laiko vaiką savu, kokie jų tarpusavio santykiai ir kaip jie pasikeitė nutraukus santuoką su vaiko motina, ar teikiamas išlaikymas vaikui, kaip asmuo pats pristato savo santykius su vaiku kitiems ir kt.), bei pabrėžia, kad „egzistuojanti socialinė, teisinė tėvystė, neatitinkanti biologinės tikrovės, negali būti paliekama patiems santykio dalyviams (teisiniam tėvui ir vaikui) to nenorint[146]“.

Taip pat svarbu pažymėti, kad ginčuose dėl vaiko kilmės, sprendžiant biologinės ir socialinės tėvysčių prioriteto problemą, vertinant vaiko interesus būtina vadovautis ir kitomis LAT suformuotomis nuostatomis pabrėžiančiomis, kad “sprendžiant dėl tėvystės nuginčijimo taip pat turi būti siekiama užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, t. y. tėvystės nuginčijimas turėtų būti taikomas, siekiant nustatyti tikrąją vaiko kilmę”[147] arba teigiančiomis, kad “teismų praktikoje nesudaroma galimybė nuginčyti tėvystę asmeniui, nesančiam biologiniu vaiko tėvu, bet pripažinusiam tėvystę pareiškimu, jei vaiko biologinio tėvo nustatymas byloje neaiškus ir, nuginčijus tėvystę, vaikui kiltų grėsmė likti be tėvo”[148], taip pat nurodančiomis, kad “tėvystės nuginčijimu gali būti siekiama ne tik nutraukti egzistuojantį vaiko teisinį santykį su tėvu įrašytu asmeniu, bet ir nustatyti tikrąją vaiko kilmę, biologinį vaiko tėvą”[149]. Tačiau, atlikus teismų praktikos analizę, galima teigti, kad žemesnės instancijos teismai ne visada vadovaujasi minėta LAT praktika ir ne visada tėvystės nuginčijimo bylose siekia išsiaiškinti galimybę nustatyti tikrąją (biologinę) vaiko kilmę[150].

Pažymėtina, kad LAT praktika vaiko kilmės nustatymo bylose, sprendžiant biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto problemą, formuojama dvejomis kryptimis.

---

[144] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-115-687/2019“, *supra note*, 143; „Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007“, *supra note*, 5.

[145] „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1394-619/2017“, INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1537130 ; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 31 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-460/2007“, INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/81928.

[146] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013“, INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/768471

[147] „Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-9/2007“, *supra note*, 5; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis Nr. e3K-3-475-969/2018“, INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1670952; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 1 d. nutartis Nr. 3k-3-115-687/2019“, *op. cit.*

[148] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-304/2010“, *supra note*, 98.

[149] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-596/2013“, *op. cit.*

[150] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 22 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-321-687/2016“, INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1290888; “Kauno apygardos teismo 2015 m. lapkričio 5 d. nutartis byloje Nr. 2A-2223-260/2015“, INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1152778

Pirmąja kryptimi formuojama teismų praktika pasižymi ilgamečio tėvo ir vaiko socialinių, emocinių ryšių, vaiko teisinio statuso aiškumo bei šeimos santykių stabilumo ir tęstinumo išsaugojimu, taip pat siekiu užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo.

Taigi, šia kryptimi formuojamoje teismų praktikoje akcentuojama, kad "atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes bei į geriausius vaiko interesus, prioritetas turi būti teikiamas vaiko interesams, siekiui išsaugoti ilgametį susiformavusį vaiko ryšį su tėvu, šių santykių stabilumui ir tęstinumui, vaiko teisinio statuso išsaugojimui"[151]; "sprendžiant dėl tėvystės nuginčijimo turi būti siekiama užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, t. y. tėvystės nuginčijimas turėtų būti taikomas siekiant nustatyti tikrąją vaiko kilmę"[152]; "tėvystės nuginčijimas galimas tik esant svariam pagrindui, įvertinus jo galimą poveikį vaiko interesams. Faktas, kad asmuo, vaiko gimimo įraše įrašytas kaip vaiko tėvas, nėra vaiko biologinis tėvas, yra reikšmingas, tačiau nėra savaime pakankamas pagrindas nuginčyti tėvystę visais atvejais, nes teismas vertina ir kitas su prašomais nutraukti šeimos ryšiais susijusias svarbias aplinkybes. Dėl psichologinių priežasčių, prieraišumo, vaikas tėvu gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas, o tokiu atveju vaikui svarbesnis emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko tėvu, nei biologinė tėvystė"[153]; "sprendžiant klausimus dėl tėvystės nuginčijimo, svarbiausi yra paties vaiko interesai, o biologinės tėvystės nustatymas nebūtinai reiškia veikimą geriausiais vaiko interesais"[154]; "aplinkybės, kad ieškovas vaiką augino du metus, vaikas jį pripažįsta savo tėčiu, parodo, vaiko ryšys su tėvu nėra nutrūkęs, išlikę mergaitės atsiminimai apie ieškovą kaip tėvą ir tai rodo vaiko emocinį prieraišumą ieškovui. Tarp ieškovo ir vaiko socialinis ryšys nėra nutrūkęs, todėl tėvystės nuginčijimas pažeistų vaiko interesus"[155], "vaiko teisės žinoti savo kilmę užtikrinimas jau esant patvirtintai vaiko kilmei ir kartu atsiradus vaiko kilme grindžiamoms teisėms ir pareigoms ne visada reiškia veikimą geriausiais vaiko interesais"[156]; "Tėvystės nuginčijimo bylose, svarstant kas atitiktų geriausiai vaiko interesus, yra atsižvelgiama ne tik į teisinį, bet ir socialinį tėvo, biologinio tėvo ir vaiko ryšį, ar vaikas yra prisirišęs prie tėvo, biologinio tėvo, ar yra atsiradę ilgalaikiai emociniai santykiai, kuriuos nutraukti galima tik esant labai svarbioms priežastims ir aplinkybėms. [...]Požiūris

[151] „Panevėžio apygardos teismo 2019 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-690-544/2019", INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1786664
[152] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-321-687/2016", *supra note*, 150.
[153] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-362-969/2018", *supra note*, 85.
[154] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis byloje Nr. e3K-3-67-969/2019", INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1725850
[155] „Šiaulių apygardos teismo 2019 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-649-569/2019", INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1782743
[156] „Kauno apygardos teismo 2019 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1317-221/2019", INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1786703

į tėvystę ne tik kaip į biologinį ryšį leidžia užtikrinti šeimos santykių teisinio reglamentavimo lankstumą ir atsižvelgti į gyvenimo realijas. Tai leidžia geriau apsaugoti vaiko interesus, nes tėvo (motinos) teisės ir pareigos gali būti nustatytos ir asmeniui, kurio su vaiku kraujo giminystė nesieja"[157].

Antrąja kryptimi formuojama teismų praktika remiasi Civilinio kodekso 3.161 straipsnio 2 dalimi, kur prioritetas suteikiamas vaiko teisei žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams.

Pavyzdžiui, 2013 m. spalio 1 d. sprendimu Šalčininkų rajono apylinkės teismas atmetė ieškovo ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo konstatuodamas, jog tarp ieškovo ir dukters yra susiklostę tėviški santykiai, vaikas ieškovą žino kaip vienintelį tėvą ir tokiu jį laiko iki šiol. Tačiau Vilniaus apygardos teismas pirmos instancijos teismo sprendimą panaikino ir ieškovo ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo tenkino. Teisėjų kolegija nutartyje pažymėjo, kad "vaiko teisė, kiek tai įmanoma, žinoti savo tėvus pirmiausia reiškia vaiko teisę žinoti savo biologinius tėvus (Vaiko teisių konvencijos 7 straipsnio 1 dalis, CK 3.161 straipsnio 2 dalis). CK 3.149 – 3.153 straipsniuose nustatyta tvarka leidžiama nuginčyti vaiko gimimo įraše nurodytus tėvo duomenis, jeigu manoma, kad toks vaiko kilmės nustatymas neatitinka tikrosios (biologinės) vaiko kilmės iš tėvo"[158].

Kitoje byloje Klaipėdos miesto apylinkės teismas, atsakovo (pilnamečio vaiko, kurio tėvystę buvo siekiama paneigti) prašymu taikė sutrumpintą ieškinio dėl tėvystės nuginčijimo senaties terminą bei pažymėdamas, kad tėvystės nuginčijimas prieštarautų vaiko interesams, nes tarp ieškovo ir atsakovo socialinis ryšys niekada nebuvo nutrūkęs, ieškinį atmetė. Ieškovas sprendimą apskundė ir Klaipėdos apygardos teismas, panaikindamas pirmos instancijos teismo sprendimą, ieškinį patenkino. Aukštesnės instancijos teismas pažymėjo, kad esant galimybei nustatyti tikrąjį vaiko tėvą, "pirmosios instancijos teismas negali vaiko teisių apsauga paneigti ieškovo teisės ginčyti tėvystę – tai iš esmės ne apsaugo, o pažeidžia dabar jau pilnamečio vaiko teisę žinoti savo biologinį tėvą"[159].

Taip pat ir eilėje kitų bylų, teismui nustačius biologinio ryšio tarp vaiko ir tėvo nebuvimą, bei nesant emocinio ryšio tarp jų, kai pavyzdžiui trijų metų vaikas negali įvardinti savo tėvo, konstatuojama, kad esminis ir svarbiausias vaiko interesas yra pažinti savo tėvus[160].

---

[157] „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-149-368/2020", INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/1860758

[158] „Vilniaus apygardos teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis byloje Nr. 2A-579-392/2014", INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/931376

[159] „Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-965-253/2013", INFOLEX, žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d., https://www.infolex.lt/tp/732516

[160] „Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1209-538/2012", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 15 d., https://www.infolex.lt/tp/493313; „Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-373-159/2009", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 15 d., https://www.infolex.lt/tp/129126.

Apibendrinus išvardintas kryptis, gali susidaryti įspūdis, kad jos iš dalies prieštarauja viena kitai. Tačiau reikia pažymėti, kad pastaruoju atveju, suteikiant prioritetą vaiko teisei žinoti tikrąjį savo tėvą, visais atvejais buvo žinomas galimas vaiko tėvas arba numatoma galimybė ateityje tėvystę nustatyti. Taigi darytina išvada, kad prieštaravimų tarp šių dviejų krypčių nėra, nes teismų praktikoje sutinkama, kad nesant nei biologinio nei socialinio ryšio tarp vaiko ir teisinio tėvo teisinę tėvystę galima nuginčyti, tačiau pabrėžiama, kad biologinės tėvystės nustatymas turi būti pakankamai realus, o ryšys su esamu tėvu nėra puoselėjamas ir stiprus.

Taip pat reiktų pažymėti, kad EŽTT byloje *Mandet prieš Prancūziją* ypač sureikšmino vaiko teisę žinoti savo šaknis. Teismas pažymėjo, kad nacionaliniai teismai teisingai įvertino vaiko interesus, pasisakydami, kad nors vaikas laikė savo tėvu pareiškėją, tačiau geriausi interesai yra žinoti jo tikrąją kilmę. Pagal faktines bylos aplinkybes pareiškėjai Mandet, po santuokos nutraukimo su pareiškėju Mandet, gimė vaikas, vaiko tėvystę buvęs pareiškėjos sutuoktinis pripažino pareiškimu, vėliau jie pakartotinai susituokė. Vaiko biologinis tėvas praėjus devyneriems metams po vaiko gimimo kreipėsi į nacionalinį teismą dėl Mandet tėvystės nuginčijimo. Pareiškėjai nesutiko atlikti DNR ekspertizės, vengė teismo proceso. Nors vaikas raštu teismui pateikė nuomonę, jog nori, kad Mandet ir toliau būtų jo tėvu, nacionaliniai teismai įvertino byloje pateiktus įrodymus, kaip biologinės tėvystės patvirtinimą bei reikalavimą tenkino. EŽTT nenustatė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 8 straipsnio pažeidimo ir išaiškino, kad geriausi vaiko interesai yra išsiaiškinti tikrąją jo kilmę.[161]

Šiuo požiūriu naujausioje Lietuvos teismų praktikoje atsiranda nuostata, kad vaiko teisė žinoti savo tėvą, nebūtinai turi būti realizuojama nustatant teisinę vaiko tėvystę. Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismas byloje dėl tėvystės nuginčijimo palikdamas galioti žemesnės instancijos teismo sprendimą, atmetė ieškovo apeliacinio skundo argumentą, jog byloje nebuvo užtikrinta vaiko teisė žinoti savo tikrąją kilmę ir nurodė, kad vaiko teisė žinoti savo biologinį tėvą nėra pažeista, nes gavus DNR ekspertizės aktą vaikas sužinojo, kas yra jos biologinis tėvas, taigi darytina išvada, kad vaiko teisė sužinoti savo tėvą yra realizuota[162].

Pasak G. Sagačio, "vaiko teisės žinoti savo tėvus negalima tapatinti su teise žinoti savo biologinius tėvus. Priešingu atveju tai gali nulemti ne tik paties vaiko, bet ir kitų asmenų teisių pažeidimus. Štai todėl kyla būtinybė identifikuoti atvejus, kada biologinės tiesos paieškos neatitinka

[161] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. sausio 14 d. byla *Mandet prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 30955/12", HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 15 d., http://tiny.cc/34ypnz .
[162] "Šiaulių apygardos teismo 2020 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-26-368/2020", žiūrėta 2020 m. kovo 15 d., http://tiny.cc/57ypnz

vaiko interesų"[163]. Civilinio kodekso 3.161 straipsnio 2 dalies nuostatos numato šios teisės ribojimą atvejais, kai tai prieštarauja paties vaiko interesams. Taipogi, vaiko teisės žinoti savo kilmę ribojimų galima aptikti ir EŽTT praktikoje. Jau anksčiau darbe minėtoje byloje *Odievre prieš Prancūziją,* Teismas pripažino, kad ginant privataus šeimos gyvenimo neliečiamumą, gali būti atsisakoma atskleisti, kas yra tikrieji vaiko tėvai, nes biologinių tėvų paieškos pakenktų vaiko interesams[164].

Apibendrinant pažymėtina, jog iš esmės žemesnių instancijų teismai nuosekliai laikosi LAT formuojamos praktikos ginčuose dėl vaiko kilmės, ir nepaisant tam tikrų trūkumų, spręsdami biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto klausimą, kiekvienu atveju įvertinę vaiko, tėvystę siekiančio nuginčyti asmens ir šeimos interesus, sprendimą priima vadovaudamiesi prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principu.

[163] Sagatys, *supra note,* 3:115.
[164] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. vasari 13 d. byla *Odievre prieš Prancūziją*", *supra note*, 125.

3. TĖVYSTĖS NUGINČIJIMAS

3.1. Tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis ir santykis su tėvystės nustatymu

Ginčuose dėl vaiko kilmės tėvystės nuginčijimo bylose iškilus biologinės ir faktinės tėvystės prioriteto problemai, teismų sprendimuose pabrėžiama, kad tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis "nėra tik biologinės tiesos konstatavimas,[...] sprendžiant dėl tėvystės nuginčijimo, taip pat turi būti siekiama, kad vaikas neliktų be tėvo, t. y. tėvystės nuginčijimas turėtų būti taikomas siekiant nustatyti tikrąją vaiko kilmę"[165], bei akcentuojama, kad "teismų praktikoje nesudaroma galimybės nuginčyti tėvystę asmeniui, nesančiam biologiniu vaiko tėvu, bet pripažinusiam tėvystę pareiškimu, jei vaiko biologinio tėvo nustatymas byloje neaiškus ir, nuginčijus tėvystę, vaikui kiltų grėsmė likti be tėvo"[166], taip pat pažymima, kad "tokio pobūdžio ginčai pirmiausia susiję ne su vaiko tėvu įrašyto asmens siekiu nuginčyti tėvystės faktą, o su vaiko teise žinoti savo kilmę ir, kad tokiose bylose teismas nepilnamečio vaiko interesais turi aiškintis aplinkybes ne tik dėl socialinės tėvystės, bet ir dėl tėvystės nustatymo"[167]. Taigi, nors teismai akcentuoja, kad pirmiausia tėvystės nuginčijimu turi būti siekiama išsiaiškinti tikrąją vaiko kilmę, tačiau, pripažinus faktinės tėvystės reikšmingumą, sprendimuose lygiagrečiai nurodo, kad "tėvystės nuginčijimo bylose, svarstant kas atitiktų geriausiai vaiko interesus, yra atsižvelgiama ne tik į teisinį, bet ir socialinį tėvo, biologinio tėvo ir vaiko ryšį, ar vaikas yra prisirišęs prie tėvo, biologinio tėvo, ar yra atsiradę ilgalaikiai emociniai santykiai, kuriuos nutraukti galima tik esant labai svarbioms priežastims ir aplinkybėms. Todėl, tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis – ne tik vadinamosios "biologinės" tiesos konstatavimas, todėl kiekvienu atveju vaiko santykis su tėvu, biologiniu tėvu ir jų požiūrį vienas į kitą, yra vertinamas individualiai"[168], „nagrinėjant bylas dėl tėvystės nuginčijimo/nustatymo tėvystės klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo, t. y., egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp vaiko ir tėvo, nes tėvystė yra ne tik biologinis, bet ir teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį

[165] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-9/2007", *supra note*, 5.
[166] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-304/2010", *supra note*, 98; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis byloje Nr. e3K-3-92-706/2016", INFOLEX, žiūrėta 2020 kovo 15 d., https://www.infolex.lt/tp/1214233; „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. kovo 3 d. nutartis byloje Nr. e2A-149-368/2020", *supra note*, 157.
[167] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 22 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-321-687/2016", *supra note*, 150.
[168] „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. vasario 4 d. nutartis byloje Nr. e2A-26-368/2020", *supra note*, 162; „Vilniaus apygardos teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis byloje Nr. e2A-2548-577/2018", INFOLEX, žiūrėta 2020 kovo 15 d., https://www.infolex.lt/tp/1653203

vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą"[169]. Atsižvelgdami į tai, teismai priimdami sprendimus bylose dėl vaiko kilmės, remiasi principu, kad tėvystė nėra tik biologinis ryšys tarp tėvo ir vaiko, akcentuoja, kad tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis ne tik išsiaiškinti tikrąją vaiko kilmę, bet, kiekvieną situaciją įvertinus geriausių vaiko interesų požiūriu, siekti, kad vaikas neliktų be tėvo. Reiktų pastebėti, kad Lietuvos teisės doktrinoje tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis neaptarta, tačiau analizuojant teismų praktiką galima teigti, jog šių dienų vaiko kilmės nuginčijimas negali būti vienareikšmiškai siejamas su medicininių įrodymų pavertimu teisinėmis išvadomis. Taip pat, sutinkama kitų šalių autorių nuomonių teigiančių, kad "vaiko kilmės nuginčijimo instituto paskirtis nėra vaiką palikti be tėvo – tai tik tarpinis žingsnis įteisinti naują tėvystę, siekiant užtikrinti tikrojo tėvo ir paties vaiko interesus"[170].

Pagrindinė ir svarbiausia vaiko teisė – teisė augti šeimoje, kuri, autorių Vidos Česnuitytės ir Laimos Okunevičiūtės-Neverauskienės teigimu, viena labiausiai pažeidžiamų vaiko teisių[171]. Todėl vertinant tėvystės nuginčijimo instituto paskirtį, visiškai pritartina nuosekliai formuojamai teismų praktikai, kai faktinė tėvystė nenuginčijama netgi esant neigiamoms ekspertizės išvadoms, nes prioritetas teikiamas vaiko, o ne suaugusiojo asmens interesams bei siekiama užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, kai biologinio tėvo nustatymas konkrečiu atveju nėra galimas. G. Sagatys tokią poziciją įvertina teigiamai, pabrėždamas, kad taip yra išvengiama tėvystės „vakuumo", kas yra gyvybiškai svarbu vaiko interesams[172]. Užsienio teisinėje literatūroje kai kurie autoriai taipogi pabrėžia, kad tėvystės nuginčijimo bylose svarbu užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, todėl būtina, jog lygiagrečiai su reikalavimu nuginčyti tėvystę būtų teikiamas prašymas dėl tėvystės nustatymo[173].

EŽTT teisę ginčyti tėvystę taip pat sieja išimtinai su reikalavimu nustatyti tikrąją vaiko kilmę[174]. Pavyzdžiui, byloje *Yildirim prieš Austriją*[175] EŽTT konstatavo, kad prokuroras, atsisakęs reikšti ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo, suinteresuotiems asmenims praleidus ieškinio senaties terminą kreiptis į teismą, nepažeidė pareiškėjo, kuris žinojo, kad nėra vaiko, kurio laukėsi jo sutuoktinė vedybų

[169] „Klaipėdos apylinkės teismo 2016 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje Nr. 2-1543-769/2016", INFOLEX, žiūrėta 2020 kovo 15 d., https://www.infolex.lt/tp/1436897.
[170] Encarna Roca, Isabel Miralles, "Establishing Patenity in Judicial Proceedings in Spain: What Protection for Human Rights?", iš *Family Law: Processes, Practices and Pressures,* John Dewar, Stephen Parker (Oxford: Hart Publishing, 2003), 136, žiūrėta 2020 m. kovo 26 d., http://tiny.cc/usoqnz .
[171] Vida Česnuitytė, Laima Okunevičiūtė-Neverauskienė, "Vaikų, netekusių tėvų globos arba galinčių ją prarasti, teisių įgyvendinimas Lietuvoje", *Socialinis darbas: mokslo darbai* 2, 8 (2009), 35-43, žiūrėta 2020 m. kovo 26 d., http://tiny.cc/ltoqnz.
[172] Sagatys, *supra note*, 3:114.
[173] Marie-Therese Meulders-Klein, "The Status of the Father in European Legislation", *American Journal of Comparative Law 44, 3 (1996):* 487-520, žiūrėta 2020 m. kovo 26 d., http://tiny.cc/awoqnz .
[174] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. spalio 27 d. byla *Kroon ir kt. prieš Olandiją"*, *supra note*, 105.
[175] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. spalio 19 d. byla *Yildirim prieš Austriją,* pareiškimo Nr. 34308/96", HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., http://tiny.cc/t4oqnz.

metu, tėvas, teisės į privataus gyvenimo gerbimą. Teismas pripažino pagrįstais valstybės atstovų argumentus, kad proceso dėl tėvystės nuginčijimo inicijavimas nebūtų atitikęs vaiko interesų, nes vaikui būtų kilusi grėsmė netekti pareiškėjo išlaikymo, kai biologinio tėvo nustatymas buvo neaiškus. EŽTT pripažino, kad tinkama pusiausvyra tarp skirtingų interesų nebuvo pažeista ir kad pagrįstai, kai yra praleidžiamas ieškinio senaties terminas, prioritetas suteikiamas vaiko interesams.[176] Taigi, "kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl tėvystės nuginčijimo turi būti randama teisinga pusiausvyra tarp asmens, siekiančio nuginčyti tėvystę, šeimos bei visuomenės interesų, tačiau visada būtina vadovautis vaiko interesais"[177].

Kai kurios valstybės savo nacionaliniuose įstatymuose yra įtvirtinusios nuostatą, draudžiančią pareikšti ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo, kartu nepareiškiant „kompensuojamojo" ieškinio dėl tėvystės nustatymo[178]. Pavyzdžiui, pagal Kanados Kvebeko provincijos Civilinio kodekso 532 straipsnio nuostatas, tėvas, kurio tėvystė įteisinta teisinės prezumpcijos būdu arba pripažinta savanorišku tėvystės pripažinimu, negali reikšti ieškinio dėl tėvystės nuginčijimo tuo pačiu nepareiškęs reikalavimo tėvystei nustatyti[179]. Reiktų pastebėti, kad CK reikalavimo nustatyti tėvystę, siekiant ją nuginčyti, nėra, tačiau apžvelgus Lietuvos teismų praktiką, bylose dėl tėvystės nuginčijimo, reikalavimų tuo pačiu nustatyti tikrąją vaiko tėvystę, pasitaiko nemažai. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto apylinkės teismas 2014 m. balandžio 16 d. sprendimu tenkino ieškovo ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo ir nustatymo. Sprendime teismas pabrėžė, kad ieškovo reikalavimai, pareikšti viename ieškinyje tiek dėl tėvystės nuginčijimo, tiek dėl tėvystės nustatymo užtikrina proceso ekonomiškumą ir koncentraciją, todėl trečiojo asmens atstovo argumentai, kad pradžioje būtina nuginčyti tėvystę ir tik po to nagrinėti tėvystės nustatymo klausimą yra nepagrįsti. Vilniaus apygardos teismas sprendimą paliko nepakeistą.[180] Reikia pastebėti, kad teismų praktikoje randama atvejų, kai teismai viršija pareikštus reikalavimus ir patenkina daugiau reikalavimų negu jų buvo pareikšta – ne tik nuginčija bet ir nustato tėvystę. Štai Šiaulių apygardos teismas panaikino Radviliškio rajono apylinkės teismo 2008 m. gegužės 21 d. sprendimą, kuriuo ieškinys dėl tėvystės nuginčijimo buvo atmestas, ir, vadovaudamasis CPK 376 straipsnio 3 dalyje įtvirtintomis nuostatomis bei atsižvelgdamas į tai, kad atsakovas save laiko vaiko biologiniu tėvu, kartu gyvena, rūpinasi vaiku, jį auklėja, išlaiko ir prižiūri, priėmė sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti – ne tik tenkino ieškinį bet ir nustatė vaiko

[176] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007", *supra note*, 5.
[177] *Ibid*
[178] Sagatys, *supra note*, 3:114.
[179] „Kvebeko civilinis kodeksas", žiūrėta 2020 m. kovo 26 d., http://tiny.cc/06oqnz .
[180] „Vilniaus apygardos teismo 2014 m . spalio 13 d. nutartis byloje Nr. 2A-2606-653/2014", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/874998.

tėvystę[181]. Tačiau teismų praktikoje galima rasti ir priešingų pozicijų, kai yra atsisakoma reikalavimus dėl tėvystės nuginčijimo ir nustatymo nagrinėti vienoje byloje. Kaip pavyzdžiu galima remtis Kauno miesto apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 21 d. nutartimi byloje Nr. 2-2161-955/2015, kurioje buvo į atskirą bylą išskirtas ieškovės reikalavimas dėl tėvystės nustatymo. LAT teisėjų kolegija laikė pagrįstais kasacinio skundo argumentus, kad nagrinėjamas ginčas pirmiausia susijęs ne su kasatoriaus siekiu nuginčyti tėvystės faktą, o su vaiko teise žinoti savo kilmę; teismas nepilnamečio vaiko interesais turėjo aiškintis aplinkybes ne tik dėl socialinės tėvystės, bet ir dėl tėvystės nustatymo. Taip pat pabrėžė, kad pirmos instancijos teismas, nuspręsdamas ieškovės reikalavimus dėl tėvystės nuginčijimo ir tėvystės nustatymo išskirti ir nagrinėti atskirose bylose, nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos dėl tokių reikalavimų nagrinėjimo vienoje byloje.[182] Tačiau reikia pažymėti, kad Civilinio kodekso 3.147 straipsnyje nustatytas baigtinis sąrašas asmenų, galinčių reikšti ieškinį dėl tėvystės nustatymo – tai vyras, laikantis save vaiko tėvu, vaiko motina, vaikas, įgijęs visišką veiksnumą, vaiko globėjas (rūpintojas), valstybinė vaikų teisių apsaugos institucija arba mirusio vaiko palikuonys. Darytina išvada, kad asmuo, gimimo įraše įrašytas vaiko tėvu, tačiau siekiantis tėvystę nuginčyti, pagal šią normą tokios teisės neturi. Ir tai sukuria problemą atvejais, kai tokią reikalavimo teisę turintys asmenys ja pasinaudoti dėl įvairių priežasčių nesutinka. Gali būti, kad vaiko motina nesuinteresuota nustatyti kito asmens tėvystę dėl materialinių priežasčių, nes tėvas, siekiantis nuginčyti tėvystę, pajėgus teikti didesnį išlaikymą vaikui, o tariamas biologinis tėvas dėl subjektyvių priežasčių nesuinteresuotas, kad jo tėvystė būtų įteisinta. Pavyzdžiui, Klaipėdos miesto apylinkės teisme nagrinėta byla dėl išlaikymo dydžio pakeitimo, kurioje atsakovas A. Ž. pateikė priešieškinį, prašydamas nuginčyti vaiko tėvystę bei nustatyti, kad vaiko tėvu yra atsakovas F. N. Ieškovė S. Ž. ir atsakovas F. N. su priešieškiniu nesutiko. Teismas ieškinį tenkino, priešieškinį atmetė bei išaiškino, kad atsakovui A. Ž. neturint teisės reikšti reikalavimo dėl tėvystės nustatymo, todėl kyla grėsmė vaikui likti be tėvo. Klaipėdos apygardos teismas sprendimo dalį dėl tėvystės nuginčijimo panaikino ir perdavė pirmos instancijos teismui bylą šioje dalyje nagrinėti iš naujo. Aukštesnės instancijos teismas pabrėžė, kad nuginčijant tėvystę visuomet yra svarbu nustatyti asmenis, kurie ne tik gali (socialinės tėvystės atveju), bet ir turi (biologinės tėvystės atveju) vykdyti įstatymo jiems nustatytas tėvo teises ir pareigas, ir nors atsakovas neturi teisės reikšti reikalavimo dėl tėvystės nustatymo, tokį ieškinį turi

[181] „Šiaulių apygardos teismo 2008 m. spalio 7 d. nutartis byloje Nr. 2A-344-368/2008“, INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/100313.
[182] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 22 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-321-687/2016, *supra note*, 150.

teisę reikšti vaiko motina, vaikas, įgijęs visišką veiksnumą, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija[183].

Taigi, vertinant Lietuvos teismų praktiką, tėvystės nuginčijimo bylose sprendžiant tėvystės nustatymo klausimus, bei atsižvelgiant į tėvystės nuginčijimo instituto paskirtį, kurio esminis tikslas užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo, siūloma svarstyti šiuos Civilinio kodekso bei Civilinio proceso kodekso pakeitimus:

1) Civilinio kodekso 3.147 straipsnį papildyti *ketvirta* dalimi numatant, kad "*reikalavimą dėl tėvystės nustatymo turi teisę pareikšti vaiko gimimo įraše jo tėvu įrašytas asmuo, teikiantis ieškinį dėl vaiko tėvystės nuginčijimo"*.

2) Civilinio kodekso 3.150 straipsnio 2 dalį papildyti žodžiais "*ir tik esant objektyviai galimybei nustatyti tikrąją vaiko kilmę*" ir išdėstyti ją nauja redakcija: "*Nuginčyti motinystę ar tėvystę, pripažintą pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo, galima tik įrodžius, kad vaiko motina ar tėvas nėra biologiniai tėvai ir tik esant objektyviai galimybei nustatyti tikrąją vaiko kilmę"*.

3) Civilinio proceso kodekso 396 straipsnį papildyti žodžiais "*bei keliamas reikalavimas dėl vaiko tėvystės nustatymo"* ir išdėstyti jį nauja redakcija: "*Be bendrųjų reikalavimų, keliamų procesinių dokumentų turiniui ir formai, ieškinyje turi būti nurodyta, kada ieškovas sužinojo apie ginčijamus duomenis, esamus vaiko gimimo liudijime, arba kada paaiškėjo aplinkybės, leidžiančios teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės, bei keliamas reikalavimas dėl vaiko tėvystės nustatymo"*.

Autorės nuomone, įgyvendinus šias įstatymų pataisas, būtų labiau užtikrinti vaiko interesai, minimizuota galimybė asmenims piktnaudžiauti savo teise ir taip išvengti prisiimtų įsipareigojimų, o taip pat suvienodinta teismų praktika bei užtikrintas proceso koncentracijos bei ekonomiškumo principų įgyvendinimas.

3.2. Asmenys, turintys teisę kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginčijimo

Teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos – kiekvieno suinteresuoto asmens teisė ir vienas pagrindinių civilinio proceso teisės principų, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje, Teismų įstatymo 4 straipsnyje, CPK 5 straipsnio 1 dalyje, taip pat tarptautiniuose teisės aktuose (Konvencijos 6, 13 straipsniai). Nepaisant to, teisė į teismą turi būti įgyvendinama

[183] „Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. gruodžio 4 d. nutartis byloje Nr. 2A-1521-112/2014", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/939631

laikantis įstatyme nustatytos tvarkos.[184] Įstatymų leidėjas, siekdamas kuo didesnės vaiko interesų apsaugos, CK 3.151 straipsnyje nustatė konkretų ratą asmenų, galinčių inicijuoti teisminį procesą dėl vaiko tėvystės nuginčijimo. Pagal šią normą, į teismą apginti pažeistą teisę gali kreiptis: 1) asmuo, vaiko gimimo akto įraše įrašytas vaiko motina ar tėvu, 2) asmuo, vaiko gimimo įraše neįrašytas motina ar tėvu, bet tokiu save laikantis, 3) nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įraše įrašytu vaiko tėvu, tėvai ar globėjai (rūpintojai), 4) vaikas, sulaukęs pilnametystės, ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą[185]. Reikia pastebėti, kad pagal šio straipsnio antrąją dalį, pilnamečio neveiksnaus toje srityje ar ribotai veiksnaus šioje srityje asmens globėjai ar rūpintojai reikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo gali tik jei asmuo vaiko gimimo akto įraše įrašytas vaiko tėvu ar motina. Atvejais, kai šie asmenys laiko save vaiko tėvais, jų globėjai ar rūpintojai tokio ieškinio teikti neturi teisės. Taigi analizuojant šią procesinę normą, darytina išvada, jog dėl vaiko kilmės nuginčijimo į teismą gali kreiptis itin didelė grupė asmenų, tame tarpe ir mirusio asmens įpėdiniai, siekiantys nuginčyti tėvystę vyrui, kuris miręs. Šiuo atveju ieškinį reikšti galima, jei asmuo, įrašytas kaip vaiko tėvas, mirė nepasibaigus vienerių metų ieškinio senaties terminui (CK 3.151 straipsnio 3 dalis). Taigi darytina išvada, kad ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo pateikus asmeniui, nenurodytam Civilinio kodekso 3.151 straipsnyje, šį, remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso[186] (toliau – CPK) 137 straipsnio 2 dalies 1 punktu, turėtų būti atsisakyta priimti, kaip nenagrinėtiną teisme. Tačiau atlikus Lietuvos teismų praktikos analizę randama bylų, kada teismai netinkamai aiškino Civilinio kodekso 3.151 straipsnį ir atsisakė nagrinėti reikalavimą dėl tėvystės nuginčijimo. Pavyzdžiui, Širvintų rajono apylinkės teismas 2009-03-30 nutartimi atsisakė priimti ieškovės pareiškimą dalyje dėl tėvystės nuginčijimo išaiškindamas, kad pagal Civilinio kodekso 3.151 straipsnį ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo gali teikti tik ieškovės sutuoktinis arba asmuo, laikantis save vaiko tėvus. Vilniaus apygardos teismas šią nutartį panaikino. Motyvuojamoje dalyje pažymėjo, kad pirmosios instancijos teismas, atsisakydamas priimti ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo CPK 137 str. 2 d. 1 p. pagrindu netinkamai taikė civilinio proceso normas ir dėl to neteisingai išsprendė ieškinio priėmimo klausimą, taip pat pabrėžė, jog įstatymas numato, kad ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo galima pareikšti ginčijant įrašą tiek apie save, tiek apie kitą iš tėvų[187].

[184] „Kauno apygardos teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis byloje Nr. 2S-168-260/2018“, INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/1566406
[185] "Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas", *supra note*, 17.
[186] „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., http://tiny.cc/c4rqnz
[187] „Vilniaus apygardos teismo 2009 m. liepos 13 d. nutartis byloje Nr. 2S-787-275/2009“, INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/130125

Dabartinis teisinis reglamentavimas, apibrėžiantis grupę asmenų, turinčių teisę ginčyti vaiko kilmę, ženkliai skiriasi nuo iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusio teisinio reglamentavimo. Pagal SŠK 59 straipsnį kreiptis dėl vaiko kilmės įrašo nuginčijimo galėjo tik vaiko tėvas ar motina[188]. Reikia pažymėti, kad asmenų, galinčių ginčyti tėvystę, sąrašo pokyčiams daugelyje Europos valstybių įtakos turėjo EŽTT sprendimas *Kroon ir kiti prieš Olandiją* byloje. Jau minėta, kad šioje byloje teismas pabrėžė, jog nacionaliniuose teisės aktuose nenumatant galimybės kitiems asmenims nuginčyti tėvystės nustatytos santuokos pagrindu, užkerta kelią nustatyti tikrąją vaiko kilmę[189].

Nors pagal Lietuvoje galiojantį teisinį reglamentavimą ginčyti vaiko tėvystę teisė suteikta pakankamai dideliam ratui asmenų, tačiau reikia pastebėti, pagal CPK 3.151 straipsnį valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija tokios teisės neturi. Pažymėtina, kad pagal Civilinio kodekso 3.147 straipsnio nuostatas valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, gindama viešąjį interesą, turi teisę kreiptis dėl tėvystės nustatymo. Tačiau pasitaiko atvejų, kai vaiko tėvystės nustatyti negalima prieš tai nenuginčijus kito asmens tėvystės. Pavyzdžiui, vaiko tėvas mirė, motinai apribota tėvų valdžia, o vaiką augina globėjas, kuris galimai yra biologinis vaiko tėvas. Šiuo atveju, motinai ir globėjui nesiimant veiksmų dėl tikrosios vaiko kilmės nustatymo, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija to padaryti taip pat negali, nes įstatymas jai nesuteikia teisės kreiptis dėl tėvystės nuginčijimo. Taigi, tikslinga būtų Civilinio kodekso 3.151 straipsnio 1 dalį papildyti žodžiais *"valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija"* ir išdėstyti jį nauja redakcija: *"Pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo gali asmuo, vaiko gimimo akto įraše įrašytas kaip vaiko motina ar tėvas, asmuo, vaiko gimimo įraše neįrašytas kaip motina ar tėvas, bet laikantis save vaiko motina ar tėvu, nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įraše įrašyto kaip tėvas, tėvai ar globėjai (rūpintojai), vaikas, sulaukęs pilnametystės, ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucija".*

Taigi minėta, kad Lietuvoje galiojantis teisinis reglamentavimas kreiptis dėl vaiko kilmės nuginčijimo suteikia teisę dideliam ratui asmenų, įskaitant asmenis, laikančius save vaiko tėvu ar motina. Galima rasti nuomonių, kad šiuo atveju tai yra asmuo, laikantis save biologiniu vaiko tėvu ar motina[190]. Tačiau G. Sagatys yra pastebėjęs, kad Civilinio kodekso 3.151 straipsnio nuostatos "atveria kelią bet kuriam vyriškos lyties asmeniui ginčyti vaiko gimimo liudijime esančius duomenis apie tėvą visomis galimomis įrodinėjimo priemonėmis, įskaitant ir mokslinius įrodymus"[191]. Vis tik, remiantis

[188] „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas", *supra note*, 65.
[189] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. spalio 27 d. byla *Kroon ir kt. prieš Olandiją"*, *supra note*, 105.
[190] Mikelėnas ir kt., *supra note*, 16:291.
[191] Sagatys, *supra note*, 3:106.

nuostata, kad tėvystė gali būti apibrėžiama ne tik kaip biologinė, tačiau ir kaip socialinė kategorija, taip pat įvertinus EŽTT formuojamą šeimos gyvenimo sampratą, tapačiai vertinančią tiek *de jure* tiek *de facto* šeimos santykius, bei atsižvelgiant į G. Sagačio nuomonę, galima daryti išvadą, kad asmuo, faktiškai auginantis vaiką ir susijęs su juo glaudžiais emociniais ryšiais, taip pat turėtų turėti teisę ginčyti vaiko tėvystę, siekdamas sukurti teisinius šeimos santykius su vaiku ir taip būti pripažintu teisiniu vaiko tėvu. Ši pozicija visiškai atitinka ir teismų praktiką, kur ne kartą buvo pabrėžiama, kad "tėvystės nuginčijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio asmeninėmis ir turtinėmis teisėmis ir pareigomis, taip pat apima ir įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, todėl [...] šio klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo, t. y. egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko"[192]. Žinoma, tokio pobūdžio bylose, tėvystę ginčijant ir siekiant nustatyti socialiniam tėvui, reikšmingu ir svarbiausiu įrodymu, kaip buvo reglamentuojama SŠK, turėtų būti socialiniai faktoriai, o ne medicininiai įrodymai. Reikia pastebėti, kad Lietuvos teismų praktikoje tokio pobūdžio bylų, kurias inicijuotų socialiniais ryšiais su vaiku susijęs asmuo, siekiantis nuginčyti bei įteisinti vaiko tėvystę, kol kas nėra. Tačiau, kaip nurodo autoriai J. Lawrence Aber, Jeanne Bruks-Gunn, Rebecca A. Maynard, užsienio valstybėse pastebima tendencija, kad „vis dažniau biologinio ryšio su vaiku neturintys vyrai siekia įteisinti savo auginamų vaikų tėvystę"[193].

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare, aiškinant Civilinio kodekso 3.151 straipsnį, nurodoma, kad šia teisės norma siekiama „nustatyti tikruosius giminystės santykius ir įgyvendinti vaiko teisę žinoti tėvus nuo pat gimimo, todėl asmenų, turinčių reikalavimo teisę ginčyti motinystę ar tėvystę, ratas gerokai išplėstas"[194]. Autorės nuomone, tokį aiškinimą sąlygojo tuo metu vyraujančios teismų praktikos tendencijos, kai prioritetas sprendžiant vaiko kilmės nustatymo klausimus buvo teikiamas išskirtinai biologinei tėvystei. Taigi, tai suponuoja išvadą, kad Lietuvos teisės doktrinoje ir praktikoje laikomasi požiūrio, jog teikti ieškinį dėl vaiko kilmės nuginčijimo gali tik asmuo, laikantis save biologiniu tėvu ar motina. Vis tik, reikia manyti, ateityje gali kilti poreikis tokias nuostatas koreguoti, suteikiant teisę asmeniui, neįrašytam gimimo akto įraše vaiko tėvu, tačiau save tokiu laikančiam, kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginčijimo ir siekti nustatyti savo tėvystę vaikui.

[192] „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-9/2007", *supra note*, 5.
[193] J. Lawrence Aber, Jeanne Bruks-Gunn ir Rebecca A. Maynard, „Effects of Welfare Reform on Teenage Parents and Their Children", *The Future of Children* 5,2 (1995): 53-71, http://tiny.cc/slsqnz
[194] Mikelėnas ir kt., *supra note*, 16:290.

3.1.1. Šalys ir tretieji asmenys tėvystės nuginčijimo bylose

"Civilinis procesas ginčo teisenos tvarka grindžiamas dvišališkumu, kuriam būdinga tai, kad kiekviename procese egzistuoja dvi šalys – ieškovas ir atsakovas. Būtent dviejų šalių egzistavimas procese sudaro tinkamas sąlygas jam vykti, įgyvendinti rungimosi principą"[195]. Civilinio kodekso 3.151 straipsnis nurodo asmenis, turinčius teisę kreiptis dėl vaiko kilmės nuginčijimo. Šie asmenys, iškėlę reikalavimą dėl vaiko kilmės nuginčijimo, tampa ieškovais tėvystės nuginčijimo bylose.

Reikia pastebėti, kad analizuojamoje teismų praktikoje didžiąją dalį bylų dėl tėvystės nuginčijimo inicijavo vaikų motinos arba asmenys, gimimo akto įraše įrašyti vaiko tėvu. Tačiau, nors labai retai, bet yra atvejų, kai biologinis tėvas siekia nuginčyti vaiko tėvystę, egzistuojančią socialinės tėvystės pagrindu ir tokiose bylose ypatingai svarbus tampa biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto klausimas. Pavyzdžiui, Klaipėdos apylinkės teismas 2019 m. gegužės 22 d. sprendimu atmetė ieškovo, biologinio vaiko tėvo, ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo. Teismas pabrėžė, kad "tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis – ne tik vadinamosios „biologinės" tiesos konstatavimas, todėl ypač svarbu įvertinti vaiko santykį su tėvu, biologiniu tėvu ir jų požiūrį vienas į kitą"[196] bei padarė išvadą, jog "tarp atsakovo S. M. ir atsakovės A. Š. yra susiklostę ne tik teisiniai, bet ir socialinės tėvystės santykiai, atsakovas aktyviai ir visapusiškai įgyvendino tėvo valdžią dukrai pakankamai ilgą laikotarpį, t. y. nuo 2013 metų, tarp atsakovo ir vaiko yra susiformavęs vaiko ir tėvo ryšys. Ieškovas jokių aktyvių veiksmų nuo atsakovės A. Š. gimimo nesiėmė, t. y. vaikui gimus nesiekė, kad vaiko gimimo liudijime jis būtų įrašytas jos tėvu.[…] Atsakovė A. nuo mažumos laikė S. M. tėvu, kuris nuo to laiko kai ji save atsimena rūpinosi ja, auklėjo, teikė visokeriopą išlaikymą, t. y. tarp atsakovų nuo vaiko mažumės yra susiformavęs glaudus ryšys. Tokią pagrįstą išvadą teismui leidžia daryti atsakovės A. Š. aiškus, pakankamai logiškas, išsamus bei emocingas paaiškinimas apie santykius tarp atsakovo S. M. buvimo ir tarp jos ir ieškovo jokių santykių nebuvimo, bei nenorą, kad jie formuotųsi naujai ar atsirastų ateityje. Todėl, teismo vertinimu, tėvystės nuginčijimas, dėl per ilgą laiką vyravusio tarpusavio socialinio santykio, šiuo atveju pažeistų atsakovės A. Š. Interesus"[197]. Klaipėdos apylinkės teismas, šioje byloje suteikdamas prioritetą socialinei tėvystei, nuosekliai laikėsi formuojamos LAT praktikos pabrėžiančios, kad "tėvystės nuginčijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio

[195] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 14 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-367/2008", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/89767
[196] „Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje Nr. e2-206-824/2019", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/1815648
[197] *Ibid*

asmeninėmis ir turtinėmis teisėmis ir pareigomis, taip pat apima ir įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, todėl šio klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo, t. y. egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko. […] kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl tėvystės nuginčijimo turi būti randama teisinga pusiausvyra tarp asmens, siekiančio nuginčyti tėvystę, šeimos bei visuomenės interesų, o iškilus biologinės ir faktinės tėvystės santykio problemai, turėtų būti priimamas vaiko interesus labiau atitinkantis sprendimas"[198].

Atlikus teismų praktikos analizę, reikia pastebėti, kad beveik visos bylos inicijuotos tinkamų ieškovų. Kaip minėta anksčiau, pasitaikė atvejų, kai, remdamasis CPK 137 straipsnio 2 dalies 1 punkto pagrindu, pirmos instancijos teismas atsisakė priimti ieškinį dalyje dėl tėvystės nuginčijimo. Tačiau aukštesnės instancijos teismas tokią nutartį panaikino ir pareiškimo priėmimo klausimą perdavė pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.[199] Taip pat įdomiu pavyzdžiu galima laikyti Klaipėdos apygardos teismo nutartį, kuria buvo panaikintas Klaipėdos apylinkės teismo 2018 m. balandžio 3 d. sprendimas[200] ir byla nutraukta. Pagal faktines bylos aplinkybes ieškovė kreipėsi į teismą, prašydama pripažinti, kad jos miręs sūnus nėra atsakovės R. L. tėvu, nustatyti, kad atsakovės tėvu yra atsakovas A. Z. Pirmos instancijos teismas ieškinį atmetė, sprendimą grindė atlikta DNR ekspertizės išvada bei praleistu vienerių metų terminu ieškiniui dėl tėvystės nuginčijimo pateikti. Tačiau apeliacinės instancijos teismas ieškovę pripažino neturinčia teisės reikšti tokio ieškinio, nes ieškovė nėra laikytina antros eilės įpėdine Civilinio kodekso 5.11 straipsnio 1 dalies 2 punkto prasme. Byloje nenustatyta duomenų, kad mirus ieškovės sūnui liko nepaveldėto turto ir tik nuginčijus mirusiojo pirmos eilės įpėdinės tėvystę bus nepažeisti apeliantės, kaip paveldėtojos, interesai. Teismas padarė išvadą, kad šiuo ieškiniu galimai ginami ieškovės kaip palikėjos, o ne kaip įpėdinės, interesai.[201] Ši byla išsiskirianti ir tuo, kad tai buvo vienintelis atvejis, kuomet ieškovė tėvystės nuginčijimo byloje buvo neveiksni bei atstovaujama globėjo. Teisėjų kolegijos nuomone, būtent šis asmuo, o ne ieškovė, laikytinas suinteresuota šalimi, ginančia savo paveldėjimo teises reiškiant ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo, tačiau jis negali būti subjektu, turinčiu teisę reikšti ieškinį dėl tėvystės nustatymo[202].

---

[198] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007", *supra note*, 5.
[199] „Vilniaus apygardos teismo 2009 m. liepos 13 d. nutartis byloje Nr. 2S-787-275/2009", *supra note*, 187.
[200] „Klaipėdos apylinkės teismo 2018 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje Nr. e2-61-586/2018", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/1677394
[201] „Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. gruodžio 13 d. nutartis byloje Nr. e2A-1100-826/2018", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/1674133
[202] *Ibid*

Kaip minėta, kitose bylose nebuvo iškilęs ieškovų civilinio veiksnumo klausimas. Visose tėvystės nuginčijimo bylose ieškovai galėjo savo procesines teises ir pareigas įgyvendinti patys. Todėl reikalavimų ginčyti tėvystę, kuriuose ieškovu būtų asmens, gimimo akto įraše įrašyto vaiko tėvu, globėjai ar rūpintojai, nepareikšta. Tačiau randama bylų, kai į teismą dėl tėvystės nuginčijimo kreipėsi pilnametystės sulaukę asmenys. Pavyzdžiui, ieškovė A. M. kreipėsi į Lazdijų rajono apylinkės teismą, prašydama nuginčyti įtėvio A. G. tėvystę ir nustatyti, kad jos tėvas yra atsakovas J. A. Ieškovė nurodė, kad apie 18 metų žinojo, jog jos gimimo liudijime tėvu nurodytas A. G. nėra jos biologinis tėvas. 2014 metais iš motinos sužinojo, kad biologinis tėvas yra J. A., todėl nori, kad jos gimimo liudijime būtų nurodytas tikrasis tėvas. Atsakovas A. G. su ieškiniu sutiko, pripažino, kad nėra ieškovės biologiniu tėvu, kadangi mergaitę buvo įvaikinęs, po skyrybų su jos motina, vaikui teikė išlaikymą, kurį, tėvystę nuginčijus, sieks susigrąžinti kaip nuostolių kompensaciją. Atsakovas J. A. su ieškiniu nesutiko, nurodė, kad niekada ieškovės dukra nepripažins, nenori jos matyti bei su ja bendrauti; atlikti DNR ekspertizės nenuvyko. Lazdijų rajono apylinkės teismas 2015 m. rugsėjo 14 d. sprendime[203] pažymėjo, kad vertinant byloje surinktus įrodymus bei tai, kad atsakovas atsisakė DNR ekspertizės laikytina, jog jis yra ieškovės biologinis tėvas. Tačiau, spręsdamas biologinės ir socialinės tėvystės kolizijos klausimą, pabrėžė, kad "tėvystės nuginčijimas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio asmeninėmis ir turtinėmis teisėmis bei pareigomis, apima įstatymo nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, socialinius vaiko ir tėvo santykius, todėl šio klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo"[204]. Teismas taip pat nurodė, kad "sprendžiant apie tėvo santykį su vaiku, turi būti atsižvelgiama į daugelį objektyvių veiksnių bei į tėvo ketinimus, o kartu privalo būti įvertinama ir vaiko savijauta, požiūris, ryšys su tam tikru asmeniu kaip tėvu"[205], bei pabrėžė, kad „požiūris į tėvystę ne tik kaip į biologinį ryšį leidžia užtikrinti šeimos santykių teisinio reglamentavimo lankstumą ir atsižvelgti į gyvenimo realijas. Taigi "šiuolaikinė šeimos teisė pripažįsta, kad biologinis vaiko ir tėvo ryšys nebėra vienintelis tėvystės pagrindas. Dėl to tėvystės nuginčijimo instituto paskirtis nėra tik biologinės tiesos konstatavimas"[206]. Teismas, įvertinęs ieškovės ir atsakovų amžių, jų tarpusavio santykius, sprendė, kad tėvystės nuginčijimas pažeistų teisingą pusiausvyrą tarp ieškovės ir atsakovų interesų, ieškovė liktų be tėvo, tai būtų neteisinga ir nesąžininga atsakovo A. G. atžvilgiu, paneigtų jo, kaip socialinio tėvo, lūkesčius.[207] Kauno apygardos teismas, palikdamas nepakeistą pirmos instancijos teismo sprendimą, nesutiko su apeliantės teiginiu,

[203] „Lazdijų rajono apylinkės teismo 2015 m. rugsėjo 14 d. sprendimas byloje Nr. e2-111-743/2015", *supra note*, 128.
[204] *Ibid*
[205] *Ibid*
[206] *Ibid*
[207] *Ibid*

jog šioje civilinėje byloje prioritetas turėjo būti teikiamas ne atsakovų, o ieškovės interesams[208]. Apeliacinės instancijos teismas pastebėjo, jog prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas, reglamentuotas, Civilinio kodekso 3.3 straipsnio 1 dalyje, besąlygiškai taikytinas tada, kai sprendžiami visi su *nepilnamečiais* vaikais susiję klausimai. Imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai, tačiau apeliacine tvarka vertinamo ginčo specifika yra ta, kad ieškovė ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo ir nustatymo pareiškė būdama 40 metų amžiaus, o vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnis).[209] Šiuo atveju, teismai rėmėsi G. Sagačio išsakyta pozicijai, jog teisės mokslas, pripažindamas geriausių vaiko interesų principo prioritetą, kelia teisei svarbų uždavinį nustatyti teisingą ir veiksmingą įvairių interesų – vaiko, biologinio ir socialinio tėvo – pusiausvyrą[210]. Taigi buvo padaryta išvada, kad nors ir socialinės tėvystės ryšiai nėra glaudūs, tai nesudaro pagrindo prioritetą teikti biologinei tėvystei – dėl pilnamečių asmenų socialinių ryšių yra atsakingi jie patys, o šiuo atveju biologinės tiesos konstatavimas neatitiktų nei vienos iš šalių interesų[211].

Remiantis Civilinio kodekso 3.151 straipsnio 1 dalimi, kreiptis dėl tėvystės nuginčijimo turi teisę asmuo, gimimo akto įraše nurodytas vaiko tėvu ar motina, siekdamas nuginčyti ne tik savo, bet ir kito asmens tėvystę[212]. Taigi, pagal tai, atsakovu byloje dėl tėvystės nuginčijimo gali būti vyras, gimimo akto įraše įrašytas vaiko tėvu, kai vaiko tėvystę siekia nuginčyti jo motina arba biologinis vaiko tėvas. Taip pat atsakove byloje gali būti vaiko motina, jei tėvystę siekia nuginčyti asmuo, gimimo akto įraše įrašytas vaiko tėvu. Reikia pažymėti, kad atvejais, kai dėl socialiniais pagrindais egzistuojančios tėvystės nuginčijimo kreipiasi biologinis vaiko tėvas, atsakovais tokiose bylose paprastai būna asmuo, gimimo akto įraše nurodytas vaiko tėvu bei vaiko motina[213]. Nors praktikoje nustatant atsakovus su problemomis nesusiduriama, tačiau reikia pažymėti, jog visada svarbu išsiaiškinti atsakovo veiksnumo klausimą. Kai nustatoma, kad civilinėje byloje atsakovu dalyvauja nepilnametis ar pilnametis asmuo, kurio veiksnumas yra apribotas, privalomu tampa atstovavimas civilinėje byloje, nes toks asmuo dėl procesinio veiksnumo nebuvimo negali tinkamai įgyvendinti

[208] „Kauno apygardos teismo 2016 m. vasario 12 d. nutartis byloje Nr. e2A-110-324/2016“, INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/1212775
[209] *Ibid*
[210] Sagatys, *supra note*, 3:115.
[211] „Kauno apygardos teismo 2016 m. vasario 12 d. nutartis byloje Nr. e2A-110-324/2016“, *op.cit*.
[212] „Vilniaus apygardos teismo 2009 m. liepos 13 d. nutartis byloje Nr. 2S-787-275/2009“, *supra note*, 187.
[213] „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. vasario 4 d. nutartis byloje Nr. e2A-26-368/2020“, *supra note*, 162.

savo procesinių teisių ir pareigų. Tokiu atveju, neveiksnus ar ribotais veiksnus asmuo yra atsakovu byloje, o procesinius veiksmus byloje jo vardu atlieka atstovas pagal įstatymą – tėvai (įtėviai), globėjai ar rūpintojai. Pabrėžtina, kad "atstovai pagal įstatymą ir pavedimą nėra šalys ginčo materialiniame teisiniame santykyje [...] jie įgyvendina paties atstovaujamojo materialines subjektines teises ir neįgyja daugiau teisių priešingai ginčo šaliai nei turi pats atstovaujamasis"[214]. Reikia pastebėti, kad tėvystės nuginčijimo bylose nerasta atvejų, kai atsakovą procese atstovautų atstovas pagal įstatymą. Dažniausiai bylose, nepriklausomai nuo asmenų procesinės padėties, juos atstovauja atstovai pagal pavedimą.

Minėta, kad tėvystės nuginčijimo bylose neretai keliamas reikalavimas ir dėl tėvystės nustatymo. Taigi, kai byloje dalyvauja asmuo, kurį siekiama pripažinti vaiko tėvu, gali kilti klausimas, kurie proceso dalyviai yra bylos šalimis. Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo nutartimi buvo paliktas nepakeistas Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2006 m. lapkričio 9 d. sprendimas, kuriuo buvo nuginčyta vaiko tėvystė bei nustatyta, kad atsakovas I. F. yra vaiko tėvas. Pagal faktines bylos aplinkybes ieškovė S. K. kreipėsi į teismą prašydama nuginčyti vaiko tėvystę ir nustatyti, kad trečiasis asmuo S. K. nėra vaiko tėvas, bei nustatyti, kad vaiko tėvu yra atsakovas I. F. Atsakovas I. F. prašė byloje taikyti ieškinio senatį. Tiek pirmos, tiek ir apeliacinės instancijos teismai pažymėjo, kad atsakovas I. F. šioje byloje nėra ginčo dalyviu, nes šalimis bylose dėl tėvystės nuginčijimo yra vaiko tėvas ir motina, įrašyti vaiko gimimo įraše, todėl atsakovas neturi teisės reikalauti taikyti ieškinio senatį. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažindamas atsakovo kasaciniame skunde išdėstytus argumentus pagrįstais išaiškino, kad nors bylos šalimis tėvystės nuginčijimo bylose yra asmenys, gimimo akto įraše nurodyti vaiko tėvais, tačiau bylose dėl tėvystės nuginčijimo, asmuo, kurio tėvystę siekiama nustatyti vaikui, laikomas proceso dalyviu[215]. Taigi, remiantis šiuo kasacinio teismo išaiškinimu bei atsižvelgiant į tai, kad "šalys civiliniame procese dažniausiai yra atitinkamų materialinių teisinių santykių, iš kurių kilo ginčas, dalyvės"[216] galima teigti, kad atsakovu tėvystės nuginčijimo byloje, kai kartu reiškiamas reikalavimas dėl tėvystės nustatymo, turėtų būti asmuo, kurio tėvystė ginčijama, o trečiuoju asmeniu – asmuo, kuriuo tėvystę norima pripažinti.

Bylose dėl tėvystės nuginčijimo, kai kartu pareiškiamas reikalavimas dėl tėvystės nustatymo, įprastai taikomas ir trečiųjų asmenų institutas. Civilinio proceso teisės trečiųjų asmenų instituto tikslas - užtikrinti proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principų įgyvendinimą. Tiek trečiųjų asmenų,

[214] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 39 Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalgos", Teisės gidas, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26310
[215] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 31 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-460/2007", *supra note*, 145.
[216] *Ibid*

pareiškiančių savarankiškus reikalavimus (CPK 46 straipsnis), tiek trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų (CPK 47 straipsnis) dalyvavimas civilinėje byloje grindžiamas teisiniu suinteresuotumu bylos baigtimi ir įstatymo nustatyta galimybe šį interesą įgyvendinti įstojant į prasidėjusį teisminį ginčą[217]. Tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, nėra tiesioginiai tarp šalių atsiradusio materialinio teisinio santykio subjektai, tačiau jie yra susiję materialiniais teisiniais santykiais su viena iš šalių taip, kad priimtas teismo sprendimas daro įtaką jų teisių apimčiai; jie dalyvauja byloje vienos iš ginčo šalių pusėje tam, kad išvengtų savo teisinės padėties pablogėjimo, ir gali būti įtraukiami į prasidėjusį procesą ne tik savo pačių iniciatyva, bet ir kitų dalyvaujančių asmenų ar teismo iniciatyva[218]. Esminiai trečiųjų asmenų su savarankiškais reikalavimais ir trečiųjų asmenų be savarankiškų reikalavimų teisinio statuso skirtumai yra nulemti skirtingo jų teisinio santykio su bylos dalyku: tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, turi savarankišką, ginčo šalims priešpastatomą, materialinę teisę į ginčo dalyką, todėl ją gali ginti naudodamiesi visomis šalių procesinėmis teisėmis, tarp jų – ir teise pasirinkti teisių gynimo būdą (pareikšti ieškinį jau prasidėjusiame procese ar pradėti naują procesą)[219]. Kaip pavyzdys pateikiama situacija, kai ieškovas Kauno miesto apylinkės teisme nagrinėjamoje civilinėje byloje dėl tėvystės nuginčijimo pateikė prašymą įtraukti į procesą trečiuoju suinteresuotu asmeniu nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų galimą vaiko biologinį tėvą. Kauno miesto apylinkės teismas prašymo netenkino, nes ieškovas nepateikė įrodymų, pagrindžiančių šio asmens tėvystę. Kauno apygardos teismas ieškovo atskirąjį skundą atmetė. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, "kadangi byloje nekeliamas klausimas dėl tėvystės nustatymo, todėl nėra pagrindo trečiuoju suinteresuotu asmeniu į bylą įtraukti tikėtiną vaiko tėvą"[220], taip pat nurodė, "jeigu ieškovo nurodytas asmuo yra vaiko biologinis tėvas, tai jo dalyvavimas ir šioje byloje galėtų būti tik trečiuoju asmeniu, pareiškiančiu savarankiškus reikalavimus (CPK 46 str.)"[221]. Šioms teismų nuostatoms galima būtų nepritarti, nes štai Kauno apygardos teismas spręsdamas analogišką klausimą panaikino pirmos instancijos teismo nutartį ir į bylą dėl tėvystės nuginčijimo trečiaisiais suinteresuotais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, įtraukė du asmenis[222]. Apeliacinės instancijos teismas

[217] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 30 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-265/2008", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/86473.
[218] *Ibid*
[219] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-466/2009", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/139827.
[220] „Kauno apygardos teismo 2009 m. birželio 30 d. nutartis byloje Nr. 2S-1135-254/2009", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/135765.
[221] *Ibid*
[222] „Kauno apygardos teismo 2017 m. vasario 22 d. nutartis byloje Nr. 2S-751-601/2017", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/1435498.

pažymėjo, kad atsižvelgiant į nacionalinės ir tarptautinės teisės nuostatų aiškinimą prioritetinių vaiko teisių aspektu, nuginčijus tėvystę turi būti siekiama nustatyti tikrąją vaiko kilmę, t. y. biologinį vaiko tėvą, todėl yra pagrindas nurodytus asmenis įtraukti į civilinę bylą, kaip potencialiai galimus vaiko tėvus, be to, nurodytų asmenų įtraukimas į bylą nepažeis kitų asmenų interesų, o priešingai, užtikrins koncentracijos ir ekonomiškumo principų įgyvendinimą, t. y. kad tėvystės nustatymo klausimas būtų sprendžiamas vienoje byloje. Aukštesnės instancijos teismas taip pat pažymėjo, kad "neįtrauktus į civilinės bylos nagrinėjimą asmens, kuris galimai yra (gali būti) mergaitės tėvu, jam gali kilti neigiamos teisinės pasekmės, nes CK 3.149 straipsnio 2 dalyje reglamentuota, kad duomenų vaiko gimimo įraše apie vaiko motiną ar tėvą, įrašytų remiantis įsiteisėjusiu ir galutiniu teismo sprendimu, nuginčyti negalima"[223]. Nurodytas teisinis reglamentavimas reiškia, kad į bylą neįtraukus visų žinomų asmenų, kurie gali būti vaiko tėvais, ir teismui priėmus sprendimą dėl tėvystės nustatymo, neįtrauktas į bylą asmuo, manantis, kad gali būti mergaitės tėvu, prarastų teisę ginčyti teismo sprendimą ir siekti jo tėvystės nustatymo vaiko atžvilgiu.

3.1.2. Valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos vaidmuo procese

CK 3.153 straipsnis numato, kad nagrinėjant ginčus dėl vaiko kilmės yra privalomas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos (toliau – Institucija) dalyvavimas. Pagal CPK 49 straipsnio 3 dalį, Institucija įstatymų numatytais atvejais gali būti teismo įtraukiama proceso dalyviu arba įstoti į procesą savo iniciatyva, kad duotų išvadą byloje, siekiant įvykdyti jai pavestas pareigas, jeigu tai yra susiję su viešojo intereso gynimu.

Pagal iki 2011 m. spalio 1 d. galiojusią CPK redakciją, Institucija nebuvo nurodyta nei prie dalyvaujančių byloje asmenų (CPK 37 straipsnis), nei prie kitų proceso dalyvių (CPK 61 straipsnis). Tačiau LAT laikėsi pozicijos, kad "valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija yra byloje dalyvaujančiu asmeniu, atstovaujančiu ir ginančiu viešąjį interesą, kuriai būdingas tik procesinis teisinis suinteresuotumas bylos baigtimi"[224].

Įsigaliojus CPK pakeitimams 61 straipsnio 1 dalyje įtvirtinama Institucijos procesinė padėtis –kitas proceso dalyvis, procese dalyvaujantis išvadai duoti. Svarbu akcentuoti, kad Institucijos "teisiniai santykiai su bylos šalimi nesieja, o būsimas teismo sprendimas neturi įtakos jos teisėms ir

[223] „Kauno apygardos teismo 2017 m. vasario 22 d. nutartis byloje Nr. 2S-751-601/2017", *supra note*, 222.
[224] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. A3-101 Dėl kai kurių Civilinio proceso kodekso normų taikymo", Teisės gidas, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26553

pareigoms, todėl jos padėtis skiriasi nuo proceso dalyvių, kurių teisėms ir pareigoms teismas daro poveikį. Atsižvelgiant į tai, Institucijos interesas byloje yra tik tarnybinio pobūdžio, o paskirtis yra pateikti nešališką ir objektyvią išvadą konkrečioje byloje"[225]. Remiantis CK 3.178 ar 3.80 straipsniais, Institucijos, įtrauktos į bylą ar įstojusios savo inciatyva, funkcijos aiškios – teikti išvadą byloje. Vadinasi, Institucija yra kitas proceso dalyvis, neturintis teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi. LAT 2002 m. birželio 21 d. nutarimu patvirtintoje apžvalgoje nurodo, kad teismų išnagrinėtose bylose, Institucija dažniausiai buvo įtraukiama į bylą kaip trečiasis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų. Tačiau toks Institucijos padėties nustatymas yra klaidingas.[226] Vis tik reikia akcentuoti, kad nepriklausomai nuo to, kokia byloje yra Institucijos procesinė padėtis, tai neturi įtakos jos įstatymu nustatytų pareigų vykdymui. Būtent išsamios išvados dėl ginčo pateikimas teismui atspindi tinkamą vaiko teisių ir interesų užtikrinimą procese ir tuo pačiu Institucijai numatytų uždavinių įgyvendinimą. O atvejais, kai civiliniame procese Institucijos procesinė padėtis nurodoma klaidingai, pati Institucija turėtų kreiptis į teismą su prašymų dėl procesinės padėties pakeitimo.

LAT yra išaiškinęs, kad bylos pasirengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje, teisėjas turi įtraukti į procesą Instituciją. Tuo tikslu teisėjas turi priimti nutartį ir pavesti jai išsiaiškinti byloje nustatytus faktus bei pateikti teismui savo išvadą dėl ginčo.[227] Pastebėtina, kad net ir tais atvejais, kai Institucija apie prasidėjusį teismo procesą yra informuojama atsiunčiant ieškinio kopiją ar šaukimą, o ne atskira nutartimi įtraukiant į bylą ir pavedant pateikti išvadą dėl ginčo, jos dalyvavimas bylos nagrinėjime nėra formalus ir neapsiriboja tik teismo posėdžių lankymu. Tokiu atveju visas teisingam ginčo išsprendimui reikalingas aplinkybes kompetencijos ribose Institucija išsiaiškina savo iniciatyva. Vadovaujantis CK 39 straipsnio 3 dalimi, numatančia Institucijos teisę įstoti į bylą savo iniciatyva, bei kitomis CK ir CPK nuostatomis, įtvirtinančiomis imperatyvią pareigą pateikti išvadą dėl ginčo, Institucija net ir be atskiro teismo pavedimo, privalo šią pareigą vykdyti. Svarbu atkreipti dėmesį į LAT išsakytą poziciją, jog "vaiko teisių apsaugos institucija, dalyvaudama byloje neturi įstatyme nustatytos pareigos įrodyti ar neigti faktus, kuriais grindžia savo reikalavimus bylos šalys. Institucijos uždavinys yra saugoti ir ginti vaiko interesus šiam likus be vieno ar abiejų tėvų, imtis priemonių, kad būtų apsaugotos vaiko teisės augti ir tobulėti deramomis sąlygomis"[228]. Tačiau Institucijos teismui

[225] „Rekomendacijos dėl vaiko teisių apsaugos skyrių teismui teikiamų išvadų", Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://vaikoteises.lt/veikla/teisine-ir-kita-informacija/metodines-rekomendacijos/metodines-rekomendacijos.html .
[226] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 35 patvirtinta Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamą vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga", Teisės gidas, žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d., http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26320
[227] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-421/2005", *supra note*, 77.
[228] *Ibid*

teikiamoje išvadoje turi atsispindėti šeimos aplinkos sąlygų ištyrimo rezultatai bei vertinimas, bendrųjų ir specialiųjų vaiko poreikių, jei tokie nustatomi, vertinimas, ginčo šalių galimybės bei gebėjimas užtikrinti vaiko poreikius, vaiko nuomonė ir jos įvertinimas, kita su vaiku ir sprendžiamu ginču susijusi informaciją. Autorės nuomone, Institucija privalo surinkti, apibendrinti ir pateikti teismui objektyvius duomenis, sprendžiant su vaiko interesais susijusį ginčą, kurių negali kitaip surinkti teismas. Reikia pažymėti, kad CPK 197 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog dokumentai, išduoti valstybės ir savivaldybių institucijų, patvirtinti kitų valstybės įgaliotų asmenų neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais ir turi didesnę įrodomąją galią. Todėl galima teigti, kad Institucijos teikiama išvada dėl ginčo turi didesnę įrodomąją galią lyginant su kitais byloje surinktais įrodymais.

Reikia pažymėti, kad CPK 252 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog išvadą Institucijos atstovai duoda teismo posėdyje po įrodymų ištyrimo. Tačiau praktikoje teismai pavesdami byloje pateikti išvadą dažniausiai iš karto nustato ir jos pateikimo terminą. Iš vienos pusės tokia praktika yra teigiama, nes atvejais, kai parengiamojo teismo posėdžio metu paaiškėja, kad papildomi pasirengimo veiksmai netikslingi, teismas turi teisę pereiti į žodinį bylos nagrinėjimą ir bylą išnagrinėti iš esmės iš karto po parengiamojo posėdžio. To padaryti būtų negalima, jei Institucija iki parengiamojo teismo posėdžio išvados nebūtų pateikusi ir taip užsitęstų bylos nagrinėjimas. Tačiau iš kitos pusės, teismui nustačius terminą, pavyzdžiui, sutampantį su proceso dalyviams nustatytu atsiliepimo pateikimo terminu, Institucijos išvada dėl informacijos trūkumo gali būti tik formalaus pobūdžio, ir tai byloje neatlieptų esminės išvados paskirties.

Nagrinėjant ginčų dėl vaiko kilmės bylas pastebima, kad labai svarbią reikšmę teikiamos išvados turi tėvystės nuginčijimo bylose. Šiose bylose dažniausiai iškyla biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto klausimas. Todėl Institucijos atliktas išsamus tyrimas aiškintis vaiko nuomonę, jo ir tėvystę siekiančio nuginčyti asmens tarpusavio santykį, yra reikšmingas teismui nusprendžiant, koks sprendimas geriausiai atitiks vaiko interesus. Pavyzdžiui, Šiaulių apylinkės teismui 2019 m. lapkričio 28 d. sprendimu[229] atmetant ieškovo ieškinį, kuriuo buvo siekiama nuginčyti trijų metų vaiko tėvystę, teismui nustatant tėvo ryšį su vaiku svarbūs buvo Institucijos išvadoje pateikti pastebėjimai. Nors vaikas dėl mažo amžiaus negalėjo išsakyti savo pozicijos dėl santykių su tėvu, bei nebuvo asmenų, galinčių apibūdinti vaiko ir tėvystę siekiančio nuginčyti asmens tarpusavio santykių, teismas,

[229] „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje Nr. e2-10362-797/2019“, INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d., https://www.infolex.lt/tp/1863909

priimdamas sprendimą, ypatingai sureikšmino Institucijos duotoje išvadoje pateiktus argumentus. Išvadoje, be kita ko buvo akcentuojamas tėvo emocinis ryšys su vaiku, nustatytas ankstesnių Institucijos atstovų pokalbių su tėvu metu, taip pat tiriant šeimos aplinkos sąlygas buvo įvertinti kiti svarbūs veiksniai, įrodantys glaudų tėvo ir vaiko emocinį ryšį, kaip, pavyzdžiui, bendros tėvo ir vaiko nuotraukos pakabintos namuose matomose vietose.[230]

Apibendrinus galima teigti, kad Institucijos vaidmuo ginčuose dėl vaiko kilmės ypač svarbus. Institucija teikdama teismui išvadą atlieka svarbų vaidmenį – padeda teismui išsiaiškinti reikšmingas sprendimo priėmimui aplinkybes nustatant vaiko bei šalių interesus, o taip pat įgyvendina vaiko teisę būti išklausytam.

Įvertinus Institucijos teikiamos išvados reikšmingumą bei autorės išsakytus pastebėjimus dėl problemų, kylančių esant nereglamentuotam išvados pateikimo teismui termino, tikslinga svarstyti papildyti Civilinio kodekso 3.178 straipsnio 2 dalį žodžiais *"iki parengiamojo posėdžio raštu"* ir išdėstyti ją nauja redakcija: *"Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, ištyrusi šeimos aplinkos sąlygas, iki parengiamojo posėdžio raštu pateikia teismui išvadą dėl ginčo, išskyrus atvejus, kai byla teisme nagrinėjama valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos pareikšto ieškinio pagrindu. Spręsdamas ginčą, teismas įvertina ne tik valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos išvadą, bet ir vaiko norus bei kitus šalių pateiktus įrodymus. Reikalavimus šioje dalyje nurodytos išvados turiniui tvirtina Vyriausybės įgaliota institucija".*

3.1.3. Vaiko dalyvavimas procese ir jo nuomonės reikšmė

CPK 38 straipsnio 2 dalis numato, kad nepilnamečiams, kurie yra bylos šalys arba tretieji asmenys, turi būti pranešta apie prasidėjusį teismo procesą ir pasiūloma jame dalyvauti. To paties straipsnio 4 dalis nustato, kad nepilnamečiai nesulaukę 14 metų amžiaus procese nedalyvauja, o jų teises ir įstatymų saugomus interesus gina teisme jų atstovai pagal įstatymą – tėvai, įtėviai, globėjai. Nors mažametis vaikas jokiu statusu procese nedalyvauja, tačiau neabejotinai yra susijęs su tėvystės nuginčijimo byloje nagrinėjamu klausimu.

Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnyje nurodyta, kad vaikui būtinai turi būti suteikta galimybė būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teisminio nagrinėjimo metu nepriklausomai nuo jo amžiaus, svarbu, kad vaikas sugebėtų suformuoti savo pažiūras. Pagal to paties straipsnio 2 dalį, vaiko pažiūros jį liečiančiu klausimu gali būti išsiaiškintos teisminio nagrinėjimo metu tiesiogiai, per atstovą

[230] „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje Nr. e2-10362-797/2019", *supra note*, 229.

ar atitinkamą instituciją nacionalinių įstatymų nustatyta tvarka. Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnio 1 dalyje atkreipiamas dėmesys į tai, kad vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą, turi būti skiriama daug dėmesio.[231]

EŽTT praktikoje pripažįstama, kad "geriausių vaiko interesų aspekto analizė apima ir vaiko nuomonės (gebančio ją pareikšti tiesiogiai ar per atstovą) apsvarstymą. Kuo vaikas vyresnis, brandesnis, tuo didesnė reikšmė teikiama jo pareikšto noro svarbai, priimant sprendimą dėl su vaiku susijusių klausimų"[232].

Konvencijoje nėra tiesiogiai nurodoma, kad vaikas turi teisę būti išklausytas šeimos bylose. Vis dėlto EŽTT akcentuoja šios teisės reikšmę, taikydamas ir aiškindamas Konvencijos 8 straipsnį, tačiau pažymi, kad Konvencijos tekstas griežtai nenustato būtinos išklausymo formos (gali būti tiesiogiai ar per atstovą)[233]. Lygiagrečiai EŽTT jurisprudencijoje pabrėžiama, jog "būtų perdėta sakyti, kad nacionaliniai teismai visada privalo teisme išklausyti vaiką [...], nes tai gali priklausyti nuo konkrečių kiekvienos bylos aplinkybių, deramai atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandumą"[234].

Lietuvos Respublikos CK 3.164 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad sprendžiant bet kokį su vaiku susijusį klausimą, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Civilinio kodekso 3.177 straipsnis užtikrina vaikui galimybę būti išklausytam bei pareikšti savo norus ir nuomonę teisminiame procese, kai sprendžiamas su jo teisėmis susijęs ginčas. Įstatymas nereglamentuoja, kad vaiko nuomonė privalomai būtų išklausyta teismo posėdžio metu. Atsižvelgdamas į tai, LAT yra išaiškinęs, kad "teismas, aiškindamasis vaiko norus ir pažiūras, pasirengimo bylos teisminio nagrinėjimo stadijoje gali pavesti valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai, pedagogams, kitiems socialiniams darbuotojams ar asmenims išsiaiškinti vaiko norą ir pažiūras klausimais, galinčiais turėti įtakos teisingam bylos išsprendimui"[235]. Vaiko nuomonė gali būti pateikta tiek žodžiu, tiek raštu, svarbu šiuo požiūriu nustatyti, ar vaikas pagal savo amžių ir socialinę brandą yra pajėgus suformuoti savo pažiūras ir jas išreikšti. Reiktų pastebėti, kad aiškių kriterijų vaiko brandos įvertinimui nėra nustatyta, todėl darytina išvada, kad tiek teisėjas, tiek vaiko teisių specialistai vaiko gebėjimą suformuoti savo pažiūras vertina subjektyviai. Tačiau

[231] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 8 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-113-378/2020", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 14 d., https://www.infolex.lt/tp/1796188
[232] *Ibid*
[233] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. rugsėjo 3 d. sprendimas byloje *M. ir M. prieš Kroatiją*", pareiškimo Nr. 10161/13, HUDOC, žiūrėta 2020 m. balandžio 14 d., http://tiny.cc/s8tqnz
[234] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 8 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-113-378/2020", *op. cit.*
[235] *Ibid*

pastebima, kad atvejais, kai kyla abejonių dėl vaiko brandos, ar galimos kitų asmenų įtakos vaiko nuomonės formavimui, bylose pasitelkiami psichologai, skiriamos teismo psichologinės ar psichiatrinės bei kompleksinės ekspertizės[236].

2002 m. lapkričio 22 d. nutartyje LAT nurodė, kad "vaiko išklausymo procese tikslas - išaiškinti susijusius su vaiku klausimus, jo pažiūras ir norus. Šie reikšmingi faktai padeda nustatyti vaiko interesus ir patį maksimaliausią tų interesų apsaugos būdą bylos nagrinėjimo momentu"[237]. Sprendžiant biologinės ir socialinės tėvystės santykio problemą, teismui aiškinantis vaiko interesų turinį, vaiko išsakyta nuomonė sprendimo priėmimui neretai turi lemiamą reikšmę. Kasacinis teismas yra pabrėžęs, kad "atveju, kai asmens, pripažinto vaiko tėvu, ir paties vaiko požiūriai į jų santykius skiriasi, būtina įvertinti tai, kad dėl psichologinių priežasčių vaikas tėvu ar motina gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas ar motina, o tokiu atveju vaikui svarbesnis emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko motina ar tėvu, nei kraujo ryšys. Taigi vaiko darnios ir harmoningos raidos požiūriu svarbiau tai, ką pats vaikas pripažįsta savo motina ar tėvu, nei biologinė motinystė ar tėvystė. Dėl to siekiant apsaugoti vaiko interesus, prioritetas turi būti teikiamas vaiko nuomonei bei pozicijai santykių su tam tikru asmeniu atžvilgiu, o ne kraujo ryšiui su tuo asmeniu"[238].

Tačiau reikia pažymėti, kad CK 3.164 straipsnio 1 dalis numato išimtį dėl vaiko nuomonės privalomumo – vaiko norai turi neprieštarauti jo paties interesams. Ši nuostata atsispindi ir formuojamoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Kasacinis teismas ne kartą yra akcentavęs, kad nepaisant vaiko norų, turi būti įvertinta, ar vaiko nuomonė neprieštarauja geriausiems jo interesams[239].

Taip pat, analizuojant teismų praktiką, reikia pastebėti, kad ne visada teismai laikosi tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje teisėje, tiek ir LAT suformuotų nuostatų. Ne visais atvejais bylose dėl vaiko kilmės išklausoma vaiko nuomonė, ir būtent tai lemia vaiko interesams prieštaraujančio teismo sprendimo priėmimą. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas panaikindamas pirmos instancijos teismo sprendimą pabrėžė, kad "sprendžiant bet kokį su vaiku susijusį klausimą, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai ar per atstovą. Nagrinėjamoje byloje tai padaryta nebuvo. A. I. nuomonė nagrinėjamu klausimu, o taip pat kitos vaiką liečiančios svarbios

[236] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-58/2002", INFOLEX, žiūrėta 2020 balandžio 14 d., https://www.infolex.lt/tp/10237; „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. vasario 4 d. nutartis byloje Nr. e2A-26-368/2020", *supra note*, 162.
[237] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. lapkričio 22 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-1296/2002", INFOLEX, žiūrėta 2020 balandžio 14 d., https://www.infolex.lt/tp/9462
[238] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-304/2010", *supra note*, 98.
[239] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-574-421/2015", INFOLEX, žiūrėta 2020 balandžio 14 d., https://www.infolex.lt/tp/1154495

aplinkybės – bendravimo su ieškovu, ryšio su juo ir kt. nei tiesiogiai, nei netiesiogiai nenustatytos. [...] Tokiu būdu sprendžiant bylą nebuvo išaiškintos esminės jos aplinkybės – ieškovo santykiai su A. ir G., jų tarpusavio ryšio buvimas, šeimos sąvoka vaikų akimis ir ieškovo vaidmuo joje, ieškinio patenkinimo ar atmetimo įtaka vaikų teisėms ir jų teisėtiems interesams. Todėl daroma išvada, kad pirmosios instancijos teismas neatskleidė bylos esmės, kuo pažeidė procesinės teisės normas ir dėl šio pažeidimo priimtas sprendimas gali būti neteisingas dėl klaidingo materialinės teisės normų pritaikymo"[240].

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje esantis teisinis reglamentavimas tinkamai užtikrina vaiko teisę išsakyti savo pažiūras ir norus visais teisniuose ginčuose jį liečiančiais klausimais, tačiau nors ir nedaug, bet pasitaiko atvejų, kada pirmos instancijos teismo procesinių normų pažeidimą nulemia būtent tai, jog ginčuose dėl vaiko kilmės šios teisės nebuvo paisoma.

3.2. Tėvystės nuginčijimo sąlygos

Nors socialinių, psichologijos mokslų literatūroje, teisės doktrinoje bei praktikoje aptariamos biologinės ir socialinės tėvystės sąvokos, tačiau remiantis CK 3.137 straipsniu, vis tik laikoma, kad tėvystė kaip teisinė kategorija gali būti pripažinta tik genetinio ryšio pagrindu. Todėl galima teigti, kad vaiko kilmės nuginčijimas reiškia vaiko ir jo gimimo akto įraše tėvais nurodytų asmenų teisinio santykio nutraukimą, o tuo pačiu ir biologinio ryšio tarp jų paneigimą. Tačiau šiuo požiūriu svarbu tai, jog siekiant vaiko kilmės nuginčijimo, privaloma laikytis įstatyme įtvirtintų tėvystės nuginčijimo sąlygų.

Šeimos teisinius santykius ir jos narių teisinį statusą nustato teisės normose įtvirtinti juridiniai faktai. Svarbiausi iš jų – vaiko gimimas, tėvystės pripažinimas, tėvystės (motinystės) nustatymas ar nuginčijimas, įvaikinimas ir kt., remiantis Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymu[241], registruojami civilinės būklės aktais sudarant civilinės būklės aktų įrašą. Įstatymo 6 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad civilinės būklės akto įrašai gali būti nuginčijami tik teismo tvarka. Pavyzdžiui, ieškovė kreipėsi į Vilniaus miesto apylinkės teismą, prašydama nuginčyti jos gimimo įraše tėvu nurodyto neegzistuojančio asmens A. B. tėvystę ir nustatyti, kad ieškovės tėvas yra jau miręs D. B. Bylos nagrinėjimo metu paaiškėjo, kad atsakovei gimus, jos biologinis tėvas D. B. atliko

[240] „Vilniaus apygardos teismo 2009 m. kovo 5 d. nutartis byloje Nr. 2A-124-186/2009", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d., https://www.infolex.lt/tp/114070

[241] „Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymas", TAR, žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d., http://tiny.cc/nluqnz

laisvės atėmimo bausmę, todėl motina, registruodama ieškovės gimimo faktą metrikacijos įstaigoje, nurodė biologinio tėvo vardą D. ir savo pavardę K. Teismas, išnagrinėjęs bylą, nurodė, kad šiuo atveju nustačius, kad ieškovės gimimo liudijime tėvu įrašytas neegzistuojantis asmuo, remiantis CPK 376 straipsnio 3 dalimi bei CK 3.161 straipsnio 2 dalimi, duomenys ieškovės gimimo įraše apie tėvą laikytini negaliojančiais. Teismas pripažinęs tėvo duomenis gimimo įraše negaliojančiais tuo pačiu nustatė ir tikrąją ieškovės tėvystę.[242]

Tačiau reikia pažymėti, kad siekiant nuginčyti vaiko kilmę, minėta teisės norma, reglamentuojanti civilinės būklės akto įrašo nuginčijimą, netaikoma. Sąlygas tėvystei nuginčyti nustato CK 3.149 straipsnio 1 dalis, kurioje taip pat imperatyviai nurodyta, jog tėvystė gali būti ginčijama tik teismine tvarka. Svarbu akcentuoti, kad vaiko kilmė gali būti ginčijama, remiantis pastarąja teisės norma, o tėvystę nuginčijus, atliekama civilinės būklės akto – šiuo atveju vaiko gimimo įrašo, pakeitimas, kaip tai numato Civilinės būklės aktų registravimo taisyklių[243] 57 punktas. Pavyzdžiui, Šiaulių apylinkės teismas 2019 m. lapkričio 4 d. sprendimo motyvuojamoje dalyje nurodė, kad ieškovo reikalavimas išbraukti iš vaiko gimimo įrašo duomenis apie tai, kad ieškovas yra vaiko tėvas suformuluotas ydingai, todėl laikytina, jog ieškovas reiškia reikalavimą dėl tėvystės nuginčijimo ir prašo pripažinti, jog ieškovas nėra vaiko biologinis tėvas[244].

Taip pat svarbu pastebėti, kad negalima tapatinti vaiko kilmės nuginčijimo su neteisingų vaiko gimimo įrašo duomenų ištaisymu. Teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, kad "ginčyti vaiko tėvystę (motinystę) teismo tvarka privaloma, kai vaiko gimimo įraše tėvų duomenys nurodyti griežtai laikantis įstatymo nustatytų taisyklių arba, kai jie privalo būti įrašyti"[245]. Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymo 25 straipsnio 1 dalis nustato, kai "civilinės būklės akto įraše yra rašybos klaidų ar apsirikta arba buvo klaidų dokumente, kuriuo remiantis buvo įregistruotas civilinės būklės aktas, ir klaidingi duomenys tame dokumente yra ištaisyti, civilinės būklės aktų įrašus keičia, taiso, papildo, atkuria ar anuliuoja civilinės metrikacijos įstaiga asmens, kurio civilinės būklės aktas įregistruotas, prašymu, suinteresuoto asmens prašymu arba *ex officio* Civilinės būklės aktų registravimo taisyklėse nustatyta tvarka"[246]. Taigi, suinteresuoti asmenys šiuo atveju, Įstatymo 25

[242] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. rugpjūčio 1 d. sprendimas byloje Nr. e2YT-10850-897/2019", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d., https://www.infolex.lt/tp/1757436
[243] „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 1R-334 „Dėl Civilinės būklės aktų registravimo taisyklių ir Civilinės būklės aktų įrašų ir kitų dokumentų formų patvirtinimo"", TAR, žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d., http://tiny.cc/qnuqnz
[244] „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje Nr. e2-2036-1048/2019", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d., https://www.infolex.lt/tp/1859987
[245] Mikelėnas ir kt., *supra note,* 16:288.
[246] „Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymas", *supra note,* 241.

straipsnio 6 punkto pagrindu, turi teisę teismine tvarka skųsti tik civilinės metrikacijos įstaigos atsisakymą ištaisyti civilinės būklės akto įrašą[247]. Pavyzdžiui, "vaiko gimimo įraše, vaiką pagimdžius vienišai motinai, kai nuo jos santuokos pabaigos praėję trys šimtai dienų, nesant tėvystės pripažinimo pareiškimo ar nenustačius tėvystės teismo sprendimu, vaiko tėvu nurodytas kitas asmuo ar buvęs motinos sutuoktinis"[248]. Tokiu atveju, registruojant civilinės būklės aktą įrašas padarytas pažeidžiant CK 3.140 straipsnio 3 dalį, ir tėvo duomenys įrašyti aiškiai nepagrįstai, t. y. sąmoningai ar nesąmoningai padarius klaidą. Tokiu atveju, dokumentais įrodžius, kad padaryta klaida, ją suinteresuotų asmenų prašymu privalo ištaisyti civilinės metrikacijos skyrius Civilinės būklės aktų registravimo taisyklių nustatyta tvarka.

Kita tėvystės nuginčijimo sąlyga nustatyta CK 3.149 straipsnio 2 dalyje. Ši teisės norma nurodo, kad "duomenų vaiko gimimo įraše apie vaiko motiną ar tėvą, įrašytų remiantis įsiteisėjusiu ir galutiniu teismo sprendimu, nuginčyti negalima"[249]. Vadinasi, kad tėvystę nustačius teismo sprendimu, kuris yra įsiteisėjęs ir nepanaikintas, vėliau kreiptis dėl tėvystės nuginčijimo įstatymas draudžia.

Reiktų pažymėti, kad kai kuriais atvejais dėl teismo sprendimo, kuriuo buvo nustatyta vaiko tėvystė, CPK 366 straipsnis numato galimybę pasinaudoti proceso atnaujinimo institutu, tačiau toks prašymas galėtų būti paduodamas ne vėliau kaip per 5 metus nuo teismo sprendimo dėl tėvystės nustatymo įsiteisėjimo (CPK 368 straipsnio 2 dalis). Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismas paliko galioti Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 18 d. sprendimą, kuriuo buvo atsisakyta tenkinti pareiškėjo prašymą atnaujinti procesą baigtą įsiteisėjusiu sprendimu, kuriuo buvo nustatyta jo tėvystė vaikui. Pareiškėjas nurodė, kad ieškovės prašomas ir suklaidintas dėl pasekmių, sutiko, jog būtų nustatyta jo tėvystė vaikui. Vaiko nepažįsta, santykių su juo nepalaiko, todėl mano, kad toks sprendimas vaiko interesų nepažeis ir vaikui neigiamų pasekmių neturės. Apeliacinės instancijos teismas sutiko su pirmos instancijos teismo sprendimu ir pripažino, kad "CPK 368 straipsnio kontekste, asmuo dėl proceso atnaujinimo gali kreiptis per tris mėnesius nuo tos dienos, nuo kurios prašymą pateikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti aplinkybes, sudarančias proceso atnaujinimo pagrindą, šis terminas gali būti atnaujinamas dėl svarbių priežasčių (CPK 78 straipsnis). Tačiau

[247] „Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymas", *supra note,* 241.
[248] Mikelėnas ir kt., *supra note,* 16:287.
[249] „Šiaulių apygardos teismo 2010 m. lapkričio 15 d. nutartis byloje Nr. 2S-758-372/2010", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 15., https://www.infolex.lt/tp/600891.

praėjus penkeriems metams po sprendimo ar nutarties įsiteisėjimo, termino atnaujinimo klausimas negali būti sprendžiamas (CPK 368 straipsnio 2 dalis)"[250].

Apibendrinus darytina išvada, kad CK 3.149 straipsnyje apibrėžtos sąlygos nustato aiškią tvarką, kurios būtina laikytis siekiant nuginčyti vaiko kilmę bei kartu pabrėžia teismo sprendimo, kuriuo nustatyta vaiko tėvystė, reikšmingumą. Taip pat svarbu pažymėti, kad dabartinis teisinis reglamentavimas aiškiai atskiria vaiko kilmės nuginčijimą nuo klaidos civilinės būklės aktuose ištaisymo.

3.3. Tėvystės nuginčijimo pagrindai

Civilinis kodeksas apibrėžia ne tik sąlygas bet ir pagrindus, kuriems esant, asmenų, vaiko gimimo akto įraše įrašytų vaiko tėvais, tėvystė (motinystė) gali būti nuginčyta. Reikia pažymėti, kad bylose dėl vaiko kilmės nuginčijimo reikšmingas Civilinio kodekso 3.150 straipsnis. Šioje teisės normoje įtvirtinti du skirtingi vaiko kilmės nuginčijimo pagrindai – tai, kai vaikas gimė susituokusiems tėvams arba nepraėjus daugiau kaip trims šimtams dienų po santuokos pabaigos, arba kai tėvystė buvo pripažinta pareiškimu. Pirmuoju pagrindu tėvystę nuginčyti galima įrodžius, kad asmuo negali būti vaiko tėvu, ir ši teisės norma taikoma tik tėvystės nuginčijimui. Antruoju – vaiko kilmė tiek iš motinos, tiek iš tėvo, pripažinusio tėvystę pareiškimu, gali būti nuginčijama įrodžius, kad motina ar tėvas nėra vaiko biologiniai tėvai.

LAT yra išaiškinęs, kad "tiek tėvystės nustatymui, tiek ir jos nuginčijimui ekspertizės išvada laikytina pagrindiniu ir patikimiausiu įrodymu"[251]. Nors teismų praktikoje pripažįstama, kad "tik teismo paskirta ir moksliniais tyrimais pagrįsta DNR ekspertizė yra patikimas ir objektyviausias įrodymas, galintis patvirtinti arba paneigti spėjamą tėvo ir vaiko biologinį ryšį, kita vertus ekspertizės išvados nėra vienintelė įrodinėjimo priemonė, kuria gali būti patvirtintas ar paneigtas šis ryšys"[252].

Civilinio kodekso 3.148 straipsnio, reglamentuojančio tėvystės nustatymo pagrindus, 1 dalyje įtvirtinta, kad pagrindas tėvystei nustatyti yra moksliniai įrodymai ir kitos CPK reglamentuotos priemonės. Atsižvelgiant į tai, medicininės ekspertizės išvados yra pripažįstamos reikšmingu, bet ne visa lemiančiu įrodymu[253]. Šios nuostatos pagal analogiją praktikoje taikomos ir tėvystės nuginčijimo

[250] „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. sausio 14 d. nutartis byloje Nr. e2S-121-856/2020", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d., https://www.infolex.lt/tp/1798678.
[251] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-421/2005, *supra note*, 77.
[252] „Panevėžio apylinkės teismo 2019 m. gruodžio 4 d. nutartis byloje Nr. 2A-690-544/2019", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 16 d., https://www.infolex.lt/tp/1786664
[253] *Ibid*

bylose. LAT yra pabrėžęs, kad medicininė ekspertizė kaip įrodymas "pripažįstamas turinčiu didesnę įrodomąją galią tėvystės nustatymo bylose, tačiau jei tėvystei nustatyti pakanka vien šio įrodymo, netgi nesant jokių kitų tėvystės faktą patvirtinančių duomenų, tai tėvystei nuginčyti vien šio įrodymo nepakanka"[254]. Šios nuostatos teismų praktikoje pastaruoju metu įgavo ypatingą svarbą, ypač pabrėžiant faktinės tėvystės reikšmę nagrinėjant ginčus dėl vaiko kilmės. Šiuo požiūriu, netgi esant medicininiam biologinio ryšio paneigimui, teismai spręsdami biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto klausimą, greta mokslinių įrodymų aiškinasi ir socialinio pobūdžio faktus – ar yra susiklostęs artimas vaiko ir tėvystę nuginčyti siekiančio asmens socialinis ryšys, ar tas asmuo dalyvavo sprendžiant vaiko auklėjimo klausimus, kaip dažnai su vaiku vyko bendravimas, ar buvo prisidedama prie vaiko išlaikymo, ar yra grėsmė vaikui likti be išlaikymo, koks vaiko ir tėvystę nuginčyti siekiančio asmens požiūris į jų tarpusavio santykius, ar nuginčijus tėvystę yra grėsmė vaikui likti be tėvo ir pan.[255]

Motinystę ar tėvystę, pripažintą pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo, nuginčyti galima tik įrodžius, kad asmenys nėra vaiko biologiniai tėvai (CK 3.150 straipsnio 2 dalis). Praktikoje randama atvejų, kai teismai tėvystei nuginčyti ar nustatyti, ekspertizės išvadas laiko *prima facie* įrodymais, ir DNR tyrimus skiria net ir nesutinkant atsakovams. Svarbu pažymėti, kad "tiek tarp CK nuostatų, reglamentuojančių tėvystės nuginčijimo tiek ir tėvystės nustatymo institutus, tiek tarp CPK nuostatų, reglamentuojančių tokių bylų nagrinėjimo ypatumus, nėra nuostatų, kurios įtvirtintų priverstinės DNR ekspertizės atlikimo galimybę"[256]. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad "šių nuostatų nebuvimą siekiant užtikrinti DNR ekspertizės, skirtos biologiniam tėvystės ryšiui patvirtinti ar paneigti, atlikimą galima paaiškinti, *inter alia*, būtinybe garantuoti konstitucinės teisės į kūno neliečiamumą ir vientisumą užtikrinimą (Konstitucijos 21 straipsnis) – šios konstitucinės teisės sudėtinė dalis yra ta, kad su žmogumi, be jo žinios ir laisvo sutikimo, negali būti atliekami moksliniai ar medicinos bandymai"[257]. Todėl galima teigti, kad teismas neturėtų skirti ekspertizės biologinio ryšio tarp vaiko ar spėjamo tėvo konstatavimui ar paneigimui, jei vaiko tėvai su ekspertizės atlikimu nesutinka.

Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Mikulič prieš Kroatiją* yra pažymėjęs, kad, kai tėvystės negalima nustatyti remiantis DNR tyrimais, tėvystę siekiančio asmens interesai turėtų būti

[254] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 14 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-279/2011", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 16 d., https://www.infolex.lt/tp/213649
[255] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 1 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-115-687/2019", *supra note,* 143; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis byloje Nr. e3K-3-475-969/2018", *supra note,* 154.
[256] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis byloje Nr. e3K-3-67-969/2019", *ibid*
[257] *Ibid*

apsaugoti. Procesinių priemonių, užtikrinančių DNR tyrimų atlikimą, nebuvimas pateisinamas tik tada, kai tėvystę galima nustatyti alternatyvių priemonių pagalba[258].

Taigi, tokios alternatyvios priemonės yra įtvirtintos CK 3.148 straipsnio 2 dalyje ir CPK 389 straipsnyje. Šiose teisės normose įtvirtinamos teisinės pasekmės, kai DNR ekspertizę atlikti atsisakoma. Toks teisinis reglamentavimas nustato: "pirma, kad atsakovo ekspertizės atsisakymas gali būti vertinamas, kaip tėvystės pripažinimas ir antra, ekspertizės atsisakymo atveju pagrindas tėvystei nustatyti gali būti įrodomieji faktai, patikimai patvirtinantys tėvystę, t. y. bendras vaiko motinos ir spėjamo vaiko tėvo gyvenimas iki vaiko gimimo, bendras vaiko auklėjimas ar išlaikymas, įrodymai, kurie patvirtina, kad atsakovas pripažino tėvystę, ir kiti"[259].

Reikia pastebėti, kad nuostata, pagal kurią ekspertizės atsisakymas galėtų būti prilyginamas tėvystės patvirtinimui, taikoma tik tėvystės nustatymo institutui, tačiau tokios nuostatos nėra tėvystės nuginčijimo institutą reglamentuojančiose teisės normose. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad „aptariama nuostata yra įtvirtinta prioritetinei vaikų teisių ir interesų apsaugai (CK 3.3 straipsnio 1 dalis) užtikrinti. Vaikas turi prigimtinę teisę žinoti savo kilmę, vaiko kilme yra grindžiamos vaiko ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos (CK 3.137 straipsnio 2 dalis). Tėvai, be kitų pareigų, turi pareigas dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę, sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje (CK 3.155 straipsnio 2 dalis). Šių pareigų atsiradimas ir vykdymas būtent ir yra siejamas su vaiko kilmės nustatymu, todėl, siekiant užtikrinti geriausius vaiko interesus, grindžiamus jo kilme, ir eliminuoti spėjamo vaiko tėvo, kaip atsakovo pagal ieškinį dėl tėvystės nustatymo, galimybę atsisakyti ir vengti prisiimti pirmiau įvardytas pareigas, prisidengiant savo teise atsisakyti ekspertizės, ir yra įtvirtinta nuostata, pagal kurią ekspertizės atsisakymas gali būti pripažįstamas kaip tėvystės įrodymas."[260]

Tuo tarpu tėvystės nuginčijimo atveju, siekiama paneigti jau nustatytą vaiko kilmę bei jos pagrindu atsiradusius teisnius santykius. LAT yra akcentavęs, kad "vaiko teisės žinoti savo biologinę kilmę užtikrinimas jau esant patvirtintai vaiko kilmei ir kartu atsiradus vaiko kilme grindžiamoms teisėms ir pareigoms ne visada reiškia veikimą geriausiais vaiko interesais, ypač tais atvejais, kai tarp asmens, vaiko gimimo įraše įrašyto kaip vaiko tėvas, ir vaiko yra susiformavęs emocinis ryšys"[261].

[258] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. rugsėjo 4 d. byla *Mikulič prieš Kroatiją", supra note*, 133.
[259] „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2005", *supra note*, 77.
[260] *Ibid*
[261] *Ibid*

Todėl svarbu išsiaiškinti, ar teisės norma, pagal kurią ekspertizės atsisakymas pripažįstamas kaip tėvystės įrodymas, gali būti taikoma tėvystės nuginčijimo bylose.

Reikia pažymėti, kad CK 3.150 straipsnis nedetalizuoja, kokiomis įrodinėjimo priemonėmis turi būti įrodinėjamos faktinės aplinkybės, sudarančios vaiko kilmės nuginčijimo pagrindus. LAT yra išaiškinęs, kad "tėvystės nuginčijimas galimas tik esant svariam pagrindui, įvertinus jo galimą poveikį vaiko interesams. Faktas, kad asmuo, vaiko gimimo įraše įrašytas kaip vaiko tėvas, nėra biologinis vaiko tėvas, yra reikšmingas, tačiau nėra savaime pakankamas pagrindas nuginčyti tėvystę visais atvejais, nes teismas vertina ir kitas su prašomais nutraukti šeimos ryšiais susijusias svarbias aplinkybes. Dėl psichologinių priežasčių, prieraišumo vaikas tėvu gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas, o tokiu atveju vaikui svarbesnis emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko tėvu, nei kraujo ryšys. Vaiko darnios ir harmoningos raidos požiūriu svarbiau gali būti tai, ką pats vaikas pripažįsta savo tėvu, nei biologinė tėvystė"[262]. Minėta, kad vaiko teisė žinoti savo biologinę kilmę nėra absoliuti. Taigi, ginčuose dėl vaiko kilmės, svarbiausi yra vaiko interesai, o biologinės kilmės nustatymas, nebūtinai geriausiai šiuos interesus užtikrina. EŽTT jurisprudencijoje taip pat akcentuojama vaiko interesų reikšmė. Byloje *A. L. prieš Lenkiją* teismas pabrėžė, kad tėvystės nuginčijimo bylose labai svarbu nustatyti, kas geriausiai atitiktų vaiko interesus, nes vaiko interesai, priklausomai nuo jų pobūdžio ir rimtumo, gali nusverti tėvų interesus[263]. Įvertinus tai, galima teigti, kad asmens teisė nuginčyti tėvystę gali būti ribojama geriausių vaiko interesų prioriteto pagrindu.

LAT, atsižvelgdamas tiek į EŽTT, tiek į Lietuvoje formuojamą teismų praktiką, pabrėždamas vaiko interesų svarbą ginčuose dėl vaiko kilmės, išaiškino, kad: "1) vaiko interesai turi esminę reikšmę ir tais atvejais, kai asmuo, pareikštu ieškiniu ginčydamas kito asmens tėvystę, siekia nustatyti savo tėvystę ir taip tapti teisių ir pareigų, sudarančių tėvų valdžios turinį, turėtoju; 2) asmens, laikančio save vaiko tėvu, siekis, nuginčijus kito asmens tėvystę, nustatyti savo tėvystę ir atitinkamai prisiimti vaiko kilme grindžiamas teises ir pareigas savaime nereiškia geriausių vaiko interesų užtikrinimo; 3) vaiko interesai gali nulemti ir asmens teisės į tėvystės nustatymą (nuginčijus kito asmens tėvystę), kaip teisės į privataus gyvenimo gerbimą sudėtinės dalies, apribojimą"[264] bei suformulavo taisyklę: "1) DNR ekspertizės skyrimas nesutinkant vaiko tėvams, veikiantiems kaip vaiko atstovams pagal įstatymą ir (ar) savo vardu, prieštarauja asmens teisės į kūno neliečiamumą ir vientisumą prigimčiai, todėl teismas neturi teisės tokiais atvejais skirti ekspertizę spėjamo vaiko tėvo ir vaiko biologiniam

[262] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 12 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-362-969/2018", *supra note*, 85; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis byloje Nr. e3K-3-475-969/2018", *supra note*, 147.
[263] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *A. L. prieš Lenkiją*, pareiškimas Nr. 28609/08", HUDOC, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d., http://tiny.cc/t4o6nz.
[264] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis byloje Nr. e3K-3-67-969/2019", *supra note*, 154.

ryšiui patvirtinti ar paneigti; 2) bylų pagal asmens, laikančio save vaiko tėvu, ieškinį dėl kito asmens tėvystės nuginčijimo ir jo tėvystės nustatymo atvejais vaiko motinos ir (ar) asmens, vaiko gimimo įraše įrašyto kaip vaiko tėvo, atsisakymas atlikti DNR ekspertizę gali būti kartu su kitais įrodymais įvertintas kaip įrodymas, kad asmuo, vaiko gimimo įraše įrašytas kaip vaiko tėvas, nėra vaiko biologinis tėvas, tačiau aplinkybių, susijusių su biologinių ryšių tarp ginčo šalių ir vaiko nustatymu, ištyrimo ir įvertinimo nepakanka sprendžiant ieškinio reikalavimų pagrįstumo klausimą – pirmiausia turi būti įvertinti vaiko interesai ir galimos biologinės tėvystės nustatymo atitiktis geriausiems vaiko interesams, be to, turi būti įvertinti ginčo šalių interesai ir, kiek tas objektyviai įmanoma, užtikrinta visų suinteresuotų asmenų interesų pusiausvyra, prioritetą teikiant vaiko interesams"[265].

Apibendrinus reikia pažymėti, kad CK 3.150 straipsnis nedetalizuoja, kokiomis įrodinėjimo priemonėmis turi būti įrodinėjamos faktinės aplinkybės, sudarančios vaiko kilmės nuginčijimo pagrindus. Pastaruoju metu socialinei tėvystei suteikiant vis svarbesnę reikšmę, mokslinių įrodymų svarba, nors ir yra reikšminga ginčuose dėl vaiko kilmės, tačiau nebėra viską lemiantis elementas. Taigi, net ir konstatavus biologinio ryšio tarp vaiko ir asmens, gimimo įraše įrašyto vaiko tėvu ar motina nebuvimą, teismas turi įvertinti, ar tėvystės nuginčijimas konkrečiu atveju nepažeis vaiko interesų. Kaip išaiškinta naujausioje teismų praktikoje, DNR ekspertizė byloje negali būti skiriama, jei su tuo nesutinka atsakovai, nes tai pažeidžia jų konstitucinę teisę į kūno neliečiamumą. O ekspertizės atsisakymas gali būti kartu su kitais įrodymais įvertintas kaip įrodymas, kad asmuo, vaiko gimimo įraše įrašytas kaip vaiko tėvas, nėra vaiko biologinis tėvas, tačiau aplinkybių, susijusių su biologinių ryšių tarp ginčo šalių ir vaiko nustatymu, ištyrimo ir įvertinimo nepakanka sprendžiant ieškinio reikalavimų pagrįstumo klausimą – pirmiausia turi būti įvertinti vaiko interesai ir galimos biologinės tėvystės nustatymo atitiktis geriausiems vaiko interesams, nes dėl psichologinių priežasčių, prieraišumo, vaikas tėvu gali laikyti asmenį, kuris nėra jo biologinis tėvas, o tokiu atveju vaikui svarbesnis emocinis ryšys su asmeniu, kurį jis laiko tėvu, nei kraujo ryšys. Vaiko darnios ir harmoningos raidos požiūriu svarbiau gali būti tai, ką pats vaikas pripažįsta savo tėvu, nei biologinė tėvystė.[266]

[265] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis byloje Nr. e3K-3-67-969/2019", *supra note*, 154.
[266] *Ibid*

3.4. Ieškinio senaties termino taikymas bylose dėl tėvystės nuginčijimo

Ieškinio senatis – tai įstatymo nustatytas terminas per kurį asmuo gali apginti savo pažeistą teisę ir interesus, pareikšdamas ieškinį teisme. Ieškinio senaties instituto tikslas – sudaryti realią galimybę asmeniui apginti savo pažeistą teisę, užtikrinti civilinių teisnių santykių stabilumą ir skatinti asmenį kaip įmanoma greičiau ginti savo pažeistas teises, palengvinti įrodinėjimo procesą.[267] Civilinio kodekso 1.125 straipsnio 1 dalyje nustatytas bendrasis dešimties metų senaties terminas. Tačiau ieškiniams dėl vaiko kilmės nuginčijimo taikomas sutrumpintas vienerių metų ieškinio senaties terminas. Šį terminą bei jo taikymo taisykles reglamentuoja Civilinio kodekso 3.152 straipsnis.

Reikia pastebėti, kad ieškinio senaties termino klausimas bylose dėl vaiko kilmės nuginčijimo keliamas labai dažnais atvejais. Todėl labai svarbu išaiškinti senaties teisinę prigimtį – tai ieškininės senaties ar naikinamasis terminas, bei teisingai nustatyti jos skaičiavimo pradžią. LAT yra pabrėžęs, kad "Ieškininės senaties termino esmę sudaro tai, kad subjektyvinė teisė egzistuoja visą laiką, bet jos pažeidimo atveju ji ginama ieškininės senaties termino ribose. Nuo ieškininės senaties terminų reikia skirti naikinamuosius terminus, kuriais nustatyta pačių teisių galiojimo trukmė. Pasibaigus šiam terminui, pasibaigia ir ta subjektyvinė teisė. Subjektyvinė tėvystės (motinystės) teisė atsiranda nuo vaiko gimimo ir baigiasi jo mirtimi. Laikyti, kad ši teisė egzistuoja tiktai vienerius metus, nėra teisinio pagrindo ir prieštarauja objektyviai tikrovei"[268]. Tokį aiškinimą galima sutikti ir teisės doktrinoje[269]. Nors šia kryptimi nuosekliai einama ir vėlesnėje teismų praktikoje, tačiau randama bylų, kai žemesnės instancijos teismai nuo šio aiškinimo nukrypsta. Pavyzdžiui, Radviliškio rajono apylinkės teismas atmetė ieškovės ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo tuo pagrindu, kad yra suėjęs vienerių metų ieškinio senaties terminas kreiptis dėl tėvystės nuginčijimo. Teismas taip pat pažymėjo, kad CK 3.152 straipsnio 1 dalyje nustatytas terminas yra naikinamasis. Tačiau Šiaulių apygardos teismas pirmos instancijos teismo sprendimą panaikino, ieškinį tenkino, o nutarties motyvuojamoje dalyje be kita ko pabrėžė, kad "teismas negali ieškinio senaties termino taikyti savo iniciatyva, negali siūlyti kuriai nors iš šalių pateikti su ieškinio senatimi susijusius įrodymus. Todėl nesant nei vienos šalies prašymo taikyti ieškinio senaties termino, pirmosios instancijos teismas negalėjo, remiantis ieškinio senatimi, ieškinį atmesti"[270]. Tokia apeliacinės instancijos teismo pozicija nuosekliai remiasi kasacinio teismo išaiškinimu, kad senaties termino suėjimas pats savaime nepanaikina subjektyvinės

[267] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-348-690/2015", INFOLEX, žiūrėta 2020 balandžio 18 d., https://www.infolex.lt/tp/1052925
[268] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-246/2003", *supra note*, 75.
[269] Rasimavičius, *supra note*, 85:125-126.
[270] „Šiaulių apygardos teismo 2008 m. spalio 7 d. nutartis byloje Nr. 2A-344-368/2008", *supra note*, 181.

teisės. Šiam terminui suėjus, tik esant kitos šalies prašymui taikyti ieškinio senatį, reikalavimo teisė ginti pažeistą teisę baigiasi. Teismas, nesant kitos ginčo šalies prašymo, pats ieškinio senaties taikyti negali.[271]

Reikia apstebėti, kad praktikoje yra ir daugiau bylų, kai pirmos instancijos teismai netenkina ieškinio dėl tėvystės nuginčijimo remdamiesi suėjusia ieškinio senatimi, nors ginčo šalys to ir neprašo. Tačiau ne visais atvejais galima sutikti su šiuos sprendimus peržiūrinčios apeliacinės instancijos sprendimais. Pavyzdžiui, Šiaulių rajono apylinkės teismas atmetė ieškovo ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo pritaikęs ieškinio senatį, nors iš bylos aplinkybių matyti, kad ginčo šalys senaties taikyti neprašė. Šiaulių apygardos teismas paliko galioti pirmos instancijos teismo sprendimą, tačiau savo poziciją grindė prioritetiniu vaiko teisių ir interesų apsaugos principu ir nepasisakė dėl to, kad teismas savo iniciatyva neteisėtai pritaikė ieškinio senaties terminą[272]. Reikia pažymėti, kad šioje byloje ieškinio senatį prašė taikyti valstybinė vaiko teisių apsaugos instituciją, tačiau nei pirmos instancijos teismas (nors būtent šiuo pagrindu, tik teismo iniciatyva, ieškinį atmetė), nei apeliacinės instancijos teismas dėl šio reikalavimo teisėtumo nepasisakė. Autorės nuomone, atsižvelgiant į prioritetinių vaiko teisių ir interesų apsaugos principą bei valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos paskirtį, būtų svarbu šiai institucijai suteikti teisę reikšti reikalavimą dėl ieškinio senaties termino taikymo, nes gali pasitaikyti atvejų, kada bylos šalys dėl įvairių aplinkybių šia teise nesinaudoja[273].

Kita svarbi aplinkybė reikalaujanti atkreipti dėmesį yra ta, kad neretai žemesnių instancijų teismai tam tikrais atvejais, neatsižvelgia į kasacinio teismo išaiškinimus ir bylose taiko senatį, kai to prašo tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų.

LAT 2002 m. gruodžio 20 d. nutarime Nr. 39 "Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje" yra pabrėžęs, kad "pagal CK 1. 126 straipsnio 2 dalį ieškinio senatį teismas gali taikyti tik ginčo šalies reikalavimu. Tai reiškia, kad prašyti taikyti ieškinio senatį turi teisę ginčo materialinio teisinio santykio šalis, prieš kurios interesus nukreiptas byloje pareikštas materialinis teisinis reikalavimas. Pagal procesinę padėtį toks asmuo paprastai yra atsakovas, kadangi ginčo materialinio teisinio santykio šalis dažniausiai sutampa"[274]. Pavyzdžiui, ieškovė kreipėsi į Kauno miesto apylinkės teismą, prašydama nuginčyti vaiko tėvystę bei nustatyti,

[271] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 39 Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje", *supra note*, 214.
[272] „Šiaulių apygardos teismo 2008 m. kovo 7 d. nutartis byloje Nr. 2A-349-44/2008", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 20 d., https://www.infolex.lt/tp/100329
[273] „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. kovo 24 d. nutartis byloje Nr. e2A-208-368/2020", INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 20 d., https://www.infolex.lt/tp/1863826
[274] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 39 dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalgos", *supra note*, 205.

kad vaiko tėvas yra tretysis asmuo. Ieškinį teismas atmetė, nes trečiojo asmens prašymu taikė ieškinio senatį. Kauno apygardos teismas patenkino ieškovės apeliacinį skundą ir išaiškino, kad „teismas nepagrįstai taikė vienerių metų ieškinio senaties terminą, nes senatį galima taikyti tik esant skolininko (ginčo šalies) reikalavimui. Skolininku tėvystės nuginčijimo teisiniame santykyje yra atsakovas, o senatį taikyti prašė tretysis asmuo“[275]. Kitoje byloje tiek pirmos instancijos, tiek ir apeliacinės instancijos teismai tenkino ieškovės ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo ir nustatymo. Nors byloje ieškinio senaties terminą prašė taikyti asmuo, kurį buvo prašoma pripažinti vaiko tėvu. Teismai laikė, kad šis asmuo nėra kilusio ginčo dalyvis, todėl reikalauti taikyti ieškinio senatį neturi teisės. Tačiau kasacinis teismas žemesniųjų instancijų teismų sprendimus panaikino ir pabrėžė, kad “apeliacinės instancijos teismas padarė nepagrįstą išvadą, jog civilinėje byloje dėl tėvystės nuginčijimo šalimis yra tėvas ir motina, įrašyti vaiko gimimo įraše, ir kad šiuo atveju asmuo, kurio tėvystę siekiama nustatyti, nėra ginčo dalyvis, jis negali reikalauti taikyti ieškinio senatį”[276].

Reikia pastebėti, kad nagrinėjant tėvystės nuginčijimo bylas, kuriose reiškiamas reikalavimas ir dėl tėvystės nustatymo, kartais kyla klausimų dėl trečiojo asmens, nepareiškiančio savarankiškų reikalavimų, teisės reikalauti taikyti ieškinio senatį. Autorės nuomone, tokio pobūdžio bylose asmuo, kurio tėvystę siekiama nustatyti vaikui, dažniausiai siekia to išvengti. Todėl, šiuo požiūriu, reikalavimas taikyti ieškinio senatį, kai jį reiškia tretysis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų, tik apsunkina ir vilkina bylos nagrinėjimą, be to, neatitinka prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principo.

Atsižvelgiant į anksčiau pateiktą nuomonę dėl reikalavimo teisės taikyti ieškinio senatį suteikimo valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai, bei į tai, kad trečiojo suinteresuoto asmens, nepareiškiančio savarankiškų reikalavimų, reikalavimas taikyti senatį apsunkina bylos nagrinėjimą ir neatitinka prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principo, siūloma papildyti Civilinio kodekso 3.152 straipsnį ketvirta ir penkta dalimis ir jas išdėstyti taip:

1) *“4. Ieškinio senatį dėl tėvystės nuginčijimo teismas taiko ir tuo atveju, kai to reikalauja valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija.”*

2) *“5. Draudžiama reikalauti taikyti ieškinio senatį dėl tėvystės nuginčijimo asmeniui, kurio tėvystę siekiama nustatyti.”*

[275] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 11 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-696/2003“, INFOLEX, žiūrėta 2020 m. balandžio 20 d., https://www.infolex.lt/tp/9034

[276] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 31 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-460/2007“, *supra note*, 145.

IŠVADOS

Baigiamajame darbe atliktas tyrimas visiškai pagrindžia suformuluotą ginamąjį teiginį, jog Lietuvos teisinėje sistemoje biologinis vaiko ir tėvo ryšys lemiamos reikšmės neturi ir ginčuose dėl vaiko kilmės kiekvienu atveju yra individualiai vertinami vaiko, tėvystę siekiančio nuginčyti asmens ir šeimos interesai, o sprendimas, kuriai tėvystei – biologinei ar socialinei suteikti prioritetą, priimamas atsižvelgiant išskirtinai į geriausius konkretaus vaiko interesus.

Įgyvendinus įvade nustatytus uždavinius padarytos šios išvados:

1. Tėvystė – tai ne tik biologinis, bet ir teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą. Jeigu biologinė tėvystė suprantama kaip kraujo ryšio pagrindu egzistuojanti tėvystė, tai socialinė tėvystė egzistuoja glaudaus emocinio ryšio pagrindu, nors tarp vaiko ir tėvo biologinio ryšio nėra. Tačiau tėvystė, kaip teisinė kategorija, atsiranda tik nustačius ir įtvirtinus ją įstatymuose nustatyta tvarka.

2. Atlikus 2001 – 2020 metų teismų sprendimų, ginčuose dėl vaiko kilmės, analizę darytina išvada, kad pastaruoju metu tiek teisės doktrinoje, tiek ir praktikoje prioritetas teikiamas pirmiausiai vaiko interesams bei pripažįstama, kad biologinė tėvystė nebūtinai turi būti teisine tėvyste.

3. Apylinkių teismai iš esmės dažniausiai nuosekliai laikosi LAT formuojamos praktikos ir kiekvienu atveju įvertinę vaiko, tėvystę siekiančio nuginčyti asmens ir šeimos interesus sprendimus priima vadovaudamiesi prioritetiniu vaiko teisių ir interesų apsaugos principu. Vis tik, nors retai, bet pasitaikantį žemesnės instancijos teismų priimamų sprendimų neteisėtumą lemia tai, kad ne visais atvejais išklausoma vaiko nuomonė, o dėl galimai per trumpo termino išvadai dėl ginčo pateikti, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija byloje pateikia tik formalaus turinio išvadą.

4. Biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto problema negali būti analizuojama vienpusiškai, t. y. vien iš vaiko teisių pozicijų. Nors vaiko interesai, sprendžiant visus su vaiku susijusius klausimus, laikytini prioritetiniais, tačiau jie negali nustelbti kitų suinteresuotų šalių, visų pirma tėvų (tiek biologinių, tiek faktinių) teisių bei teisėtų interesų, todėl turi būti ieškoma pusiausvyros tarp vaiko, asmens, siekiančio nuginčyti tėvystę ir šeimos interesų.

5. Vaiko tėvystę nuginčyti galima tik esant objektyviai galimybei nustatyti tikrąją vaiko tėvystę.

6. Vaiko tėvystei nustatyti gali pakakti vien įrodymo, kad spėjamas vaiko tėvas yra biologinis vaiko tėvas, tuo tarpu tėvystei nuginčyti vien šio įrodymo nepakanka, privaloma išsiaiškinti, ar tarp vaiko ir tėvo neegzistuoja socialinė tėvystė.

7. Bylose dėl vaiko kilmės DNR ekspertizė negali būti skiriama jei su tuo nesutinka atsakovai, o ekspertizės atsisakymas tėvystės nuginčijimo bylose, kai kartu siekiama nustatyti tikrąją vaiko tėvystę, gali būti kartu su kitais įrodymais įvertintas kaip įrodymas, kad asmuo, vaiko gimimo įraše įrašytas kaip vaiko tėvas, nėra vaiko biologinis tėvas.

PASIŪLYMAI

1. Civilinio kodekso 3.147 straipsnį papildyti 4 dalimi ir išdėstyti ją taip:

“4. Reikalavimą dėl tėvystės nustatymo turi teisę pareikšti vaiko gimimo įraše jo tėvu įrašytas asmuo, teikiantis ieškinį dėl vaiko tėvystės nuginčijimo”.

2. Civilinio kodekso 3.150 straipsnio 2 dalį papildyti žodžiais *“ir tik esant objektyviai galimybei nustatyti tikrąją vaiko kilmę”* ir išdėstyti ją nauja redakcija:

“2. Nuginčyti motinystę ar tėvystę, pripažintą pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo, galima tik įrodžius, kad vaiko motina ar tėvas nėra biologiniai tėvai ir tik esant objektyviai galimybei nustatyti tikrąją vaiko kilmę”.

3. Civilinio proceso kodekso 396 straipsnį papildyti žodžiais *“bei keliamas reikalavimas dėl vaiko tėvystės nustatymo”* ir išdėstyti jį nauja redakcija:

“Be bendrųjų reikalavimų, keliamų procesinių dokumentų turiniui ir formai, ieškinyje turi būti nurodyta, kada ieškovas sužinojo apie ginčijamus duomenis, esamus vaiko gimimo liudijime, arba kada paaiškėjo aplinkybės, leidžiančios teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės, bei keliamas reikalavimas dėl vaiko tėvystės nustatymo”.

4. Civilinio kodekso 3.151 straipsnio 1 dalį papildyti žodžiais *“valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija”* ir išdėstyti jį nauja redakcija:

“1. Pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo gali asmuo, vaiko gimimo akto įraše įrašytas kaip vaiko motina ar tėvas, asmuo, vaiko gimimo įraše neįrašytas kaip motina ar tėvas, bet laikantis save vaiko motina ar tėvu, nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įraše įrašyto kaip tėvas, tėvai ar globėjai (rūpintojai), vaikas, sulaukęs pilnametystės, ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucija”.

5. Civilinio kodekso 3.151 straipsnį papildyti 4 dalimi ir ją išdėstyti taip:

“4. Draudžiama kreiptis dėl vaiko, gimusio pagalbinio apvaisinimo pagalba, tėvystės (motinystės) nuginčijimo asmeniui, pasirašiusiam Informuoto paciento sutikimą atlikti pagalbinį apvaisinimą”.

6. Civilinio kodekso 3.178 straipsnio 2 dalį žodžiais *“iki parengiamojo posėdžio raštu”* ir išdėstyti ją nauja redakcija:

“2. Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, ištyrusi šeimos aplinkos sąlygas, iki parengiamojo posėdžio raštu pateikia teismui išvadą dėl ginčo, išskyrus atvejus, kai byla teisme nagrinėjama valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos pareikšto ieškinio pagrindu. Spręsdamas

ginčą, teismas įvertina ne tik valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos išvadą, bet ir vaiko norus bei kitus šalių pateiktus įrodymus. Reikalavimus šioje dalyje nurodytos išvados turiniui tvirtina Vyriausybės įgaliota institucija”.

7. Civilinio kodekso 3.152 straipsnį ketvirta ir penkta dalimis ir jas išdėstyti taip:

7.1. *“4. Ieškinio senatį dėl tėvystės nuginčijimo teismas taiko ir tuo atveju, kai to reikalauja valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija”.*

7.2. *“5. Draudžiama reikalauti taikyti ieškinio senatį dėl tėvystės nuginčijimo asmeniui, kurio tėvystę siekiama nustatyti”.*

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 28 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA.
2. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 11 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/asr .
3. „Lietuvos Respublikos civilinė būklės aktų registravimo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 1 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ecf91ec0a00811e58fd1fc0b9bba68a7/asr .
4. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/asr .
5. „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 17 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8205E261830/asr .
6. „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.24AE999C1EDD/asr .
7. „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 23, 55, 67, 115, 136, 181 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4EADF922F3DF .
8. „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 1975 m. Europos Konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso ratifikavimo“. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9CBF0382F465 .
9. „Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 24 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/074c2b707e7311e6b969d7ae07280e89/asr .
10. “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. lapkričio 26 d. nutarimo Nr. 1400 “Dėl pažymėjimo apie vaiko gimimą išdavimo tvarkos patvirtinimo” pakeitimo”. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 13 d. https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=5e5f2dd0bd5311e688d0ed775a2e782a.
11. “Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. birželio 17 d. įsakymo Nr. A1-286 “Dėl tarpinstitucinio bendradarbiavimo radus vaiką sveikatos priežiūros

įstaigoje arba įstaigoje, kurioje įsteigtas “gyvybės langelis”, rekomendacijų patvirtinimo” pakeitimo”. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 1 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d6abc640962811e8b93ad15b34c9248c .

12. „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 1R-334 „Dėl Civilinės būklės aktų registravimo taisyklių ir Civilinės būklės aktų įrašų ir kitų dokumentų formų patvirtinimo““. TAR. Žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/15fd41a0ccd811e6a2cac7383cbb90a3/asr.

Tarptautiniai teisės aktai ir užsienio valstybių norminiai teisės aktai

1. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 13 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0DD705F93CDD.
2. „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija“. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 12 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848.
3. „Europos Konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“. TAR. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.29B561304CB0 .
4. „Kvebeko civilinis kodeksas“. Žiūrėta 2020 m. kovo 26 d. http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/showdoc/cs/CCQ-1991 .

Europos Žmogaus Teisių Teismo išnagrinėtos bylos

1. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. gegužės 26 d. byla *Keegan prieš Airiją*, pareiškimo Nr. 16969/90“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57881%22]}.
2. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. spalio 27 d. byla Kroon ir kt. prieš Olandiją, pareiškimo Nr. 18535/91“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57904%22]} .
3. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. birželio 29 d. byla *Nylund prieš Suomoją*, pareiškimo Nr. 27110/95“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-21999%22]} .
4. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. spalio 19 d. byla *Yildirim prieš Austriją*, pareiškimo Nr. 34308/96“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d.

https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-4820%22]}.

5. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. rugsėjo 4 d. byla *Mikulič prieš Kroatiją*, pareiškimo Nr. 53176/99“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60035%22]}.
6. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. vasario 13 d. byla *Odievre prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 42326/98“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 1 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60935%22]}.
7. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. balandžio 12 d. byla *Mizzi prieš Maltą*, pareiškimo Nr. 26111/02“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-71983%22]} .
8. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. gegužės 7 d. byla *Kalacheva prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 3451/05“. HUDOC. Žiūrėta 2020 kovo 8 d. http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/Rkalachevacase.html .
9. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. birželio 21 d. byla *Kruškovic prieš Kroatiją* pareiškimo Nr. 46185/08“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105197%22]} .
10. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimas byloje A. L. prieš Lenkiją, pareiškimas Nr. 28609/08”. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%2228609/08%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-140920%22]}.
11. „Europos žmogaus teisių teismo 2015 m. liepos 16 d. byla *Nazarenko prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 39438/13“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. vasario 17 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-156084%22]} .
12. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. rugsėjo 3 d. sprendimas byloje M. ir M. prieš Kroatiją, pareiškimo Nr. 10161/13”. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. balandžio 14 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%2210161/13%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-156522%22]} .
13. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. sausio 14 d. byla Mandet prieš Prancūziją, pareiškimo Nr. 30955/12“. HUDOC. Žiūrėta 2020 kovo 15 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-159795%22]} .

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys, išaiškinimai, apibendrinimai

1. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2001“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.infolex.lt/tp/11645 .
2. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-748/2001“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.infolex.lt/tp/11756 .
3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2002“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.infolex.lt/tp/10082 .
4. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-58/2002“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 balandžio 14 d. https://www.infolex.lt/tp/10237.
5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-860/2002“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.infolex.lt/tp/10535 .
6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 35 patvirtinta Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamą vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga“. Teisės gidas. Žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d. http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26320.
7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1028/2002“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.infolex.lt/tp/9174 .
8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. lapkričio 22 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-1296/2002“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 balandžio 14 d. https://www.infolex.lt/tp/9462.
9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 39 Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje“. Teisės gidas. Žiūrėta 2020 m. balandžio 20 d. http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26310.
10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-246/2003“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.infolex.lt/tp/8554 .
11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 11 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-696/2003“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 20 d. https://www.infolex.lt/tp/9034.
12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. A3-101 Dėl kai kurių Civilinio proceso kodekso normų taikymo“. Teisės gidas. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26553.

13. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2005“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.infolex.lt/tp/52468 .
14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. vasario 13 d. https://www.infolex.lt/tp/75612 .
15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 31 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-460/2007“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/81928.
16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 30 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-265/2008“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/86473.
17. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 14 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-367/2008“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/89767.
18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-466/2009“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/139827.
19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-304/2010“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. vasario 24 d., https://www.infolex.lt/tp/166016.
20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-279/2011“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 1 d. https://www.infolex.lt/tp/213649.
21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2013“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/768471.
22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-348-690/2015“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 balandžio 18 d. https://www.infolex.lt/tp/1052925.
23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-574-421/2015“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 balandžio 14 d. https://www.infolex.lt/tp/1154495.
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis byloje Nr. e3K-3-92-706/2016“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 kovo 15 d. https://www.infolex.lt/tp/1214233.
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 22 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-321-687/2016“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1290888.
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-362-969/2018“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. vasario 18 d. https://www.infolex.lt/tp/1648633.
27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis Nr. e3K-3-475-969/2018“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1670952.
28. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-115-687/2019“. INFOLEX. Žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1712358 .

29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. nutartis byloje Nr. e3K-3-67-969/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1725850.
30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 8 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-113-378/2020“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 14 d. https://www.infolex.lt/tp/1796188.

Kitų Lietuvos teismų nutartys ir sprendimai

1. „Šiaulių apygardos teismo 2008 m. kovo 7 d. nutartis byloje Nr. 2A-349-44/2008“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 20 d. https://www.infolex.lt/tp/100329.
2. „Šiaulių apygardos teismo 2008 m. spalio 7 d. nutartis byloje Nr. 2A-344-368/2008“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/100313.
3. „Vilniaus apygardos teismo 2009 m. kovo 5 d. nutartis byloje Nr. 2A-124-186/2009“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d. https://www.infolex.lt/tp/114070.
4. „Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-373-159/2009“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 15 d. https://www.infolex.lt/tp/129126.
5. „Kauno apygardos teismo 2009 m. birželio 30 d. nutartis byloje Nr. 2S-1135-254/2009“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/135765.
6. „Vilniaus apygardos teismo 2009 m. liepos 13 d. nutartis byloje Nr. 2S-787-275/2009“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/130125.
7. „Panevėžio apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis byloje Nr. 2A-424-212/2009“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d. https://www.infolex.lt/tp/135225.
8. „Šiaulių apygardos teismo 2010 m. lapkričio 15 d. nutartis byloje Nr. 2S-758-372/2010”. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 15. https://www.infolex.lt/tp/600891.
9. „Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1209-538/2012“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 15 d. https://www.infolex.lt/tp/493313.
10. „Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-965-253/2013“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/732516.
11. „Vilniaus apygardos teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis byloje Nr. 2A-2606-653/2014“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/874998.
12. „Vilniaus apygardos teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis byloje Nr. 2A-579-392/2014“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/931376.

13. „Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. gruodžio 4 d. nutartis byloje Nr. 2A-1521-112/2014“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/939631.
14. „Lazdijų rajono apylinkės teismo 2015 m. rugsėjo 14 d. sprendimas byloje Nr. e2-111-743/2015“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/1213525.
15. “Kauno apygardos teismo 2015 m. lapkričio 5 d. nutartis byloje Nr. 2A-2223-260/2015“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1152778.
16. „Kauno apygardos teismo 2016 m. vasario 12 d. nutartis byloje Nr. e2A-110-324/2016“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/1212775.
17. „Klaipėdos apylinkės teismo 2016 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje Nr. 2-1543-769/2016“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 kovo 15 d. https://www.infolex.lt/tp/1436897.
18. „Kauno apygardos teismo 2017 m. vasario 22 d. nutartis byloje Nr. 2S-751-601/2017“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/1435498.
19. „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1394-619/2017“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1537130.
20. „Kauno apygardos teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis byloje Nr. 2S-168-260/2018“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/1566406.
21. „Klaipėdos apylinkės teismo 2018 m. kovo 1 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-1410-838/2018“. INFOLEX. Žiūrėta, 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1620624.
22. „Klaipėdos apylinkės teismo 2018 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje Nr. e2-61-586/2018“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/1677394.
23. „Vilniaus apygardos teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis byloje Nr. e2A-2548-577/2018“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 kovo 15 d. https://www.infolex.lt/tp/1653203.
24. „Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. gruodžio 13 d. nutartis byloje Nr. e2A-1100-826/2018“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://www.infolex.lt/tp/1674133.
25. „Kauno apygardos teismo 2019 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-38-221/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1696404.
26. „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje Nr. e2-660-841/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 1 d. https://www.infolex.lt/tp/1724074.
27. „Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje Nr. e2-206-824/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., https://www.infolex.lt/tp/1815648.
28. „Panevėžio apygardos teismo 2019 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-511-212/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1742778.

29. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. rugpjūčio 1 d. sprendimas byloje Nr. e2YT-10850-897/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d. https://www.infolex.lt/tp/1757436.
30. „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje Nr. e2-2036-1048/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d. https://www.infolex.lt/tp/1859987.
31. „Šiaulių apygardos teismo 2019 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-649-569/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1782743.
32. „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje Nr. e2-10362-797/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d. https://www.infolex.lt/tp/1863909.
33. „Panevėžio apygardos teismo 2019 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-690-544/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1786664.
34. „Kauno apygardos teismo 2019 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1317-221/2019“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1786703.
35. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. gruodžio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-14574-869/2019“. INFOLEX. Žiūrėta, 2020 m. kovo 1 d. https://www.infolex.lt/tp/1801848.
36. „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. sausio 14 d. nutartis byloje Nr. e2S-121-856/2020“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d. https://www.infolex.lt/tp/1798678.
37. “Šiaulių apygardos teismo 2020 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-26-368/2020“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 15 d. https://www.infolex.lt/tp/1815879 .
38. „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-149-368/2020“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.infolex.lt/tp/1860758.
39. „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. kovo 24 d. nutartis byloje Nr. e2A-208-368/2020“. INFOLEX. Žiūrėta 2020 m. balandžio 20 d. https://www.infolex.lt/tp/1863826.

Specialioji literatūra

1. Aber, J. Lawrence, Jeanne Bruks-Gunn, ir Rebecca A. Maynard. „Effects of Welfare Reform on Teenage Parents and Their Children“, *The Future of Children* 5,2 (1995): 53-71. https://www.jstor.org/stable/1602357?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents .
2. Bainham, Andrew. “Arguments about parentage”. *The Cambridge Law Journal*, 67, 2 (2008): 322-351.

https://www-jstor-org.skaitykla.mruni.eu/stable/25166408?seq=1#metadata_info_tab_contents.

3. Baumilė, Vaida, Giedrė Norvilienė, ir Ernestas Šukys. "Biological versus social paternity – whose benefit droops the scale?", *Themis competition 2016 semi final B: International judicial cooperation in civil matters – European family law* (2016). http://www.ejtn.eu/PageFiles/14775/Written%20paper_Lithuania.pdf .
4. Buss, Emily. "Parental rights". *Virginia Law Review* 88 (2002)*:* 635-683. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/valr88&div=23&start_page=635&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
5. Česnuitytė, Vida, ir Laima Okunevičiūtė-Neverauskienė, "Vaikų, netekusių tėvų globos arba galinčių ją prarasti, teisių įgyvendinimas Lietuvoje", *Socialinis darbas: mokslo darbai* 2, 8 (2009): 35-43. https://vb.mruni.eu/primo-explore/fulldisplay?docid=ELABAPDB2868456&context=L&vid=MRU&lang=lt_LT&search_scope=MRU&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=default_tab&query=any,contains,%C4%8Desnuityt%C4%97%20%20neverauskien%C4%97&offset=0&pcAvailability=false.
6. Eekelaar, John, ir Petar Šarčevic. *Parenthood in Modern Society: Legal and Social Issues for the Twenty – First Century*. Boston: Martinus Nijhaff Publisher, 1993.
7. Fazzetto, Giovanni. „DNA or loving care? Parenthood and its interpretations in contemporary biomedical society ". *EMBO reports* 5, 12 (2004): 1117-1119. https://www.embopress.org/doi/pdf/10.1038/sj.embor.7400305.
8. Finn, Margot, Michael Lobban, ir Jenny Bourne Taylor, *Legitimacy and Illegitimacy in nineteenth-Century Law, Literature and history*. UK: Palgrave Macmillan, 2010. https://books.google.lt/books?id=QXaGDAAAQBAJ&pg=PA6&lpg=PA6&dq=pater+est+quem+nuptiae+demonstrant+literat%C5%ABr&source=bl&ots=Itq17_ENTy&sig=ACfU3U34PM8CEmAK1FcRJxpuoIMsgx2_Cw&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwjMgqWevcznAhVfzMQBHd3vB0sQ6AEwAnoECAMQAQ#v=onepage&q=pater%20est%20quem%20nuptiae%20demonstrant%20literat%C5%ABr&f=false.
9. Freeman, Michael. "The best interests of the child? Is the best interests of the child in the best interests of children?". *International Journal of Law, Policy and the Family* 11 (1997): 360-388.

https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/intlpf11&id=368&men_tab=srchresults.

10. Freeman, Michael. *Understanding family law.* London: Sweet & Maxwell, 2007.
11. Herring, Jonathan. *Family law.* Harlow: Longman, 2001.
12. Goldstein, Joseph, Anna Freud, ir Albert J. Solnit. *Beyond the Best Interest of the Child.* New York: Free Press, 1973. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/clr74&id=1019&men_tab=srchresults.
13. Jačkonienė, Joana, *Tėvystės nustatymas tarybinėje teisėje*. Vilnius: Mintis, 1976.
14. Kairienė, Brigita, ir Lijana Jakaitytė. "Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu". *Socialinis darbas* 9, 1 (2010), 99, žiūrėta 2020 m. vasario 13 d., https://aleph.library.lt/F?func=findb&amp=&amp=&amp=&request=000026205&find%5Fcode=SYS&local%5Fbase=LITLI&pds_handle=GUEST.
15. Masson, Judith. "Parenting by Being; Parenting by Doing - In Search of Principles for Founding Families". Iš *Freedom and Responsibility in Reproductive Choice,* J.R. Spencer, Antje Du Bois-Pedain, 131-155, Oxford, 2006.
16. Meilius, Kazimieras, ir Jonaitis Marius. "Šeimos struktūros bei šeimos sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms bei interesams". *Jurisprudencija: mokslo darbai* 102, 12 (2007): 7-15. https://vb.mruni.eu/primo-explore/fulldisplay?docid=ELABAPDB2785209&context=L&vid=MRU&lang=lt_LT&search_scope=MRU&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=default_tab&query=any,contains,%C5%A0eimos%20strukt%C5%ABros%20bei%20%C5%A1eimos%20sampratos%20poky%C4%8Diai,%20turintys%20%C4%AFtakos%20vaiko%20teis%C4%97ms%20bei%20interesams&offset=0.
17. Meilius, Kazimieras, ir Jonaitis Marius. "Alternatyvūs šeimos kūrimo modeliai, dirbtinis apvaisinimas bei vaiko teisės ir interesai". *Jurisprudencija: mokslo darbai* 104, 2 (2008): 7-17. https://vb.mruni.eu/primo-explore/search?query=any,contains,Alternatyv%C5%ABs%20%C5%A1eimos%20k%C5%

ABrimo%20modeliai,%20dirbtinis%20apvaisinimas%20bei%20vaiko%20teis%C4%97s%20ir%20interesai&tab=default_tab&search_scope=MRU&vid=MRU&lang=lt_LT&offset=0.

18. Meulders-Klein, Marie-Therese, "The Status of the Father in European Legislation", *American Journal of Comparative Law* 44, 3 (1996): 487-520. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/amcomp44&id=493&men_tab=srchresults
19. Mikelėnas, Valentinas. *Civilinis procesas*. Vilnius: Justitia, 1997.
20. Mikelėnas, Valentinas, Šarūnas Keserauskas, Zita Smirnovienė, Vytautas Mizaras, ir Algimantas Bakanas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.
21. Mikelėnas, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.
22. Rasimavičius, Pranas, *Tarybinė šeimos teisė.* Vilnius: Mintis, 1981.
23. Roca, Encarna, ir Isabel Miralles, "Establishing Patenity in Judicial Proceedings in Spain: What Protection for Human Rights?". Iš *Family Law: Processes, Practices and Pressures*, John Dewar, Stephen Parker, 135-161. Oxford: Hart Publishing, 2003. https://books.google.lt/books?id=mCNZXq_PvB0C&pg=PR5&dq=roca+miralles+processes&hl=lt&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q=roca%20miralles%20processes&f=false.
24. Sagatys, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
25. Sagatys, Gediminas. "Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje". Daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2004.
26. Shapiro, Julie, "Changing Ways, New Technologies and the Devaluation of the Genetic Connection to Children". Iš *Family law and family values*, Mavis Maclean. Oxford; Portland, Or. : Hart Publishing, 2005.
27. Stankūnienė, Vlada, Aiva Jasilionienė, ir Raminta Jančaitytė. *Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo priežastys.* Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005.

28. Sušinskaitė, Nastė. “Biologiniai ir socialiniai tėvystės aspektai pagalbinio apvaisinimo atveju”. *Jurisprudencija* 5, 1 (2018): 260-278. https://vb.mruni.eu/primo-explore/fulldisplay?docid=MRUIR007%2F15276&context=L&vid=MRU&lang=lt_LT&search_scope=MRU&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=default_tab&query=any,contains,nast%C4%97%20su%C5%A1inskait%C4%97&offset=0.
29. Sušinskaitė, Nastė. “Pagalbinio apvaisinimo teisinio reglamentavimo įstatymu Lietuvoje būtinumas”, *Teisė* (2015): 225-237. https://vb.mruni.eu/primo-explore/fulldisplay?docid=TN_doaj_soai_doaj_org_article_7aada12776de49989c0c51cefdff3ff4&context=PC&vid=MRU&lang=lt_LT&search_scope=MRU&adaptor=primo_central_multiple_fe&tab=default_tab&query=any,contains,su%C5%A1inskait%C4%97&pcAvailability=false.
30. Willenbachen, Barbara. “Legal transfer of French traditions? German and Austrian initiatives to introduce anonymous birth”, *International Journal of Law, Policy and the Family* 18, 3 (2004): 343-354. https://academic.oup.com/lawfam/article-abstract/18/3/343/930065?redirectedFrom=fulltext.

Kiti šaltiniai

1. “Lietuvių kalbos žodynas”. Žiūrėta 2020 m. vasario 11 d. http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=t%C4%97vyst%C4%97&lns=-1&les=-1&id=26052970000.
2. “The free dictionary by Farlex”. Žiūrėta 2020 m. vasario 11 d. https://www.thefreedictionary.com/parenthood.
3. *International encyclopedia of comparative law*, The Hague, Paris: Mounton, 1976. https://books.google.lt/books?id=wKPET7pA_4MC&pg=PA28&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.
4. Valinskienė, Aida. “Jau dešimt metų Lietuvoje gelbėjami mažiausieji”. *Kauno diena*, 2019 m. lapkričio 17 d.

https://kauno.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/jau-desimt-metu-gelbejami-maziausieji-939662 .

5. Pankūnas, Gytis. “Gyvybės langelių 10-metis: valstybė džiaugiasi 67 „rastinukais“, bet psichiatras ragina neapgaudinėti savęs“. *Lrt.lt*, 2019 m. gegužės 22 d. https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1060714/gyvybes-langeliu-10-metis-valstybe-dziaugiasi-67-rastinukais-bet-psichiatras-ragina-neapgaudineti-saves .
6. „Rekomendacijos dėl vaiko teisių apsaugos skyrių teismui teikiamų išvadų“. Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. https://vaikoteises.lt/veikla/teisine-ir-kita-informacija/metodines-rekomendacijos/metodines-rekomendacijos.html .

ANOTACIJA

Darbo tyrimo esmė. Atskleisti biologinės ir socialinės tėvystės sampratas bei jų ryšį su teisine vaiko kilme. Įvertinti teismų praktikos, nagrinėjant ginčus dėl vaiko kilmės, ypatumus, pokyčius, nuoseklumą. Atskleisti biologinės ir socialinės tėvystės santykio problematiką nustatant vaiko kilmę. Identifikuoti vaiko kilmės nustatymo instituto praktinio taikymo problemas bei pateikti siūlymus šioms problemoms išspręsti.

Tyrimo tikslas. Atskleisti biologinės ir socialinės tėvystės santykio problematiką teisės doktrinoje ir teismų praktikoje bei pateikti pasiūlymus vaiko kilmės nustatymo instituto tobulinimui.

Gauti rezultatai. Baigiamajame darbe iškeltas tikslas pasiektas. Atlikus tyrimą ir įgyvendinus suformuluotus uždavinius gautos išvados visiškai patvirtino iškeltą ginamąjį teiginį, kad Lietuvos teisinėje sistemoje biologinis vaiko ir tėvo ryšys lemiamos reikšmės neturi, ir ginčuose dėl vaiko kilmės kiekvienu atveju yra individualiai vertinami vaiko, tėvystę siekiančio nuginčyti asmens ir šeimos interesai, o sprendimas, kuriai tėvystei – biologinei ar socialinei suteikti prioritetą, priimamas atsižvelgiant išskirtinai į geriausius konkretaus vaiko interesus.

Reikšminiai žodžiai. Biologinė tėvystė, socialinė tėvystė, vaiko kilmės institutas, santykio problematika.

ANNOTAITION

***The essence of the research*.** To expose the concept of biological and social parenthood and the its link to legal child's origin. To evaluate case law on legal dispute of child's origin. To reveal the problems in determination of child's origin caused by opposition between biological and social parenthood. To determine the Institution's of child's origin determination problems of practical application and to submit a suggestion for solving these problems.

***Purpose of research*.** To reveal the problems caused by opposition of biological and social parenthood in the doctrine of law and case law and to give suggestions to improve the Institution of child's origin determination.

***Results*.** The aim of the final work is achieved. After the research and implementation of formulated tasks the obtained conclusions totally confirmed the raised defensive statement that in Lithuanian legal system the biological parent's and child's connection doesn't have a crucial value and in each legal dispute for child's origin the interests of child, a person seeking for dispute of parenthood, and family and the decision for which - biological or social - parenthood set the priority is made by looking into each child's best interests.

***Key words*.** biological parenthood, social parenthood, origin.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema – „Biologinės ir socialinės tėvystės santykis ginčuose dėl vaiko kilmės“. Pasirinkta tema labai aktuali, nes atsižvelgiant į besikeičiančius visuomeninius santykius keičiasi šeimos bei tėvystės sampratos. Reaguodama į šias tendencijas lygiagrečiai keičiasi ir teismų praktika vaiko kilmės nustatymo srityje. Pastaruoju metu teismai pripažįsta, kad kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko, t. y. biologinė tėvystė, nebėra vienintelė tėvystės forma, ir vis didesnę reikšmę suteikiama socialiniams ir emociniams vaiko ir tėvo santykiams. Dėl šios priežasties neretai susiduriama su biologinės ir socialinės tėvystės santykio problema. Atsižvelgiant į tai, baigiamajame darbe keliamas tikslas – atskleisti biologinės ir socialinės tėvystės santykio problematiką teisės doktrinoje ir teismų praktikoje bei pateikti pasiūlymus vaiko kilmės nustatymo instituto tobulinimui. Tikslui pasiekti suformuluoti šie uždaviniai: atskleisti biologinės ir socialinės tėvystės sampratas bei jų ryšį su teisine vaiko kilme; įvertinti teismų praktikos, nagrinėjant ginčus dėl vaiko kilmės, ypatumus, pokyčius, nuoseklumą; atskleisti biologinės ir socialinės tėvystės santykio problematiką nustatant vaiko kilmę; identifikuoti vaiko kilmės nustatymo instituto praktinio taikymo problemas bei pateikti siūlymus šioms problemoms išspręsti.

Atsižvelgiant į iškeltą tikslą ir uždavinius, baigiamąjį darbą sudaro trys dėstomosios dalys. Pirmoje dalyje nagrinėjama tėvystės sampratos raida, atskleidžiama biologinės ir socialinės tėvystės sampratos, jų taikymo pokyčiai teismų praktikoje. Antroje dalyje atskleidžiama vaiko kilmės teisinė samprata, nagrinėjami vaiko kilmės nustatymo būdai bei atskleidžiama biologinės ir socialinės tėvystės problematika nustatant vaiko kilmę. Šioje dalyje taip pat atliekama LAT, apygardų ir apylinkių teismų nutarčių ir sprendimų, kuriuose buvo nagrinėjami biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto klausimai, analizė. Atliktos analizės pagalba atskleidžiama biologinės ir socialinės tėvystės prioriteto problematika, išryškinamos formuojamos kasacinio teismo praktikos tendencijos bei įvertintas žemesnių instancijų teismų priimamų sprendimų nuoseklumas. Trečioje dalyje atskleidžiamas tėvystės nuginčijimo instituto santykis su tėvystės nustatymu. Analizuojama biologinės ir socialinės tėvystės santykio problematika ginčijant vaiko kilmę, šio instituto teisinis reglamentavimas bei praktinis taikymas.

Atlikus tyrimą ir įgyvendinus suformuluotus uždavinius gautos išvados visiškai patvirtino iškeltą ginamąjį teiginį, kad Lietuvos teisinėje sistemoje biologinis vaiko ir tėvo ryšys lemiamos reikšmės neturi ir ginčuose dėl vaiko kilmės kiekvienu atveju yra individualiai vertinami vaiko,

tėvystę siekiančio nugińčyti asmens ir šeimos interesai, o sprendimas, kuriai tėvystei – biologinei ar socialinei suteikti prioritetą, priimamas atsižvelgiant išskirtinai į geriausius konkretaus vaiko interesus.

SUMMARY

Master's thesis topic - "Biological and social parenthood opposition in disputes for child's origin". Chosen theme is important because depending on changing society's relations, family's and parenthood's concept is changing as well. Responding to these tendencies - the case law in child's origin determination is changing too. Courts recently agrees that biological connection between child and parent is only form of parenthood no more and priority is giving to social and emotional child's and parent's connection. Because of this problem of opposition of biological and social parenthood became more common. Considering to that, purpose of research in my master's thesis is to reveal the problems caused by opposition of biological and social parenthood in the doctrine of law and case law and to give suggestions to improve the Institution of child's origin determination. To reach this goal these tasks have been formulated: to reveal the concept of biological and social parenthood and its link to legal child's origin; consider case law in disputes for child's origin; to reveal the problems of opposition of biological and social parenthood in determination of child's origin; to identify Instution's of child's origin determination practical problems and to suggest how to deal with these problems.

Taking purpose of research and tasks into consideration, final work is made of three pieces. First part is for analyzing the development of concept of parenthood regarding to concept of biological and social parenthood and its application in case law. Second part is for revealing a legal concept of child's origin, analyzing of child's origin determination ways and the problems' of opposition of biological and social parenthood in determining child's origin disclosure. In this part the analysis of Supreme Court of Lithuania, district and county courts decisions and rulings in which the question of priority of biological or social parenthood were considered. With the help of performed analysis the problems of priority of biological or social parenthood are exposed, case law of court of cassation tendencies was highlighted and consistency of lower courts decisions was rated. In third part Institute's of parenthood disputions connection with parenthood determination. Opposition of biological and social parenthood problems in disputes of child's origin are analysed and this Institution's regulation and practical application.

After the research and tasks being accomplished the results confirmed the defensive statement that in Lithuanian legal system biological link between child and parent doesn't hold final meaning and in disputes of child's origin in each case child's, person's seeking for parenthood dispution and

family’s interests are individually taken into consideration and the decision for which - biological or social - parenthood give priority is made by considering bests interests of individual child.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020 m. gegužės 1 d.
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Mykolo Romerio teisės mokyklos Privatinės teisės instituto, Civilinės ir verslo teisės magistrantūros ištęstinių studijų

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)

Inga Šimaitienė,

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Biologinės ir socialinės tėvystės santykis ginčuose dėl vaiko kilmės“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.
4. Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas) *Inga Šimaitienė* *(vardas, pavardė)*

insimaitiene@stud.mruni.eu